

A. Borovik-Romanov, NSVL TA akadeemik, rahvusvahelise organiseerimiskomitee esimees

J. S. Waugh, Massachusettsi Tehnoloogia-instituudi (USA) professor

W. Malakoff, Kanada firma «Spin-Tech Electronics Ltd» president

I. Ursu, professor, Rumeenia Rahvuslik Füüsikakeskus

V. Hovi, professor, Turu

MIDA JUKU EI ÕPI, SEDA JUHAN EI TEA -

Prof. E. R. Andrew (Nottingham, Inglismaa), AMPERE ühingu president (paremal) ja Eesti NSV TA akadeemik, organiseerimiskomitee aseesimees Endel Lippmaa.

Rahvusvahelise organiseerimiskomitee sekretär Tiit Saluvere (vasakul) ja Eesti NSV TA president, akadeemik Karl Rebane.

kes meist küll ei mäleta neid loitsusõnu, neid tarkuseteri oma lapsepõlvest. Täna, mil kõikjal üle maa kõliseb jälle koolikell, püüame ikka sedasama sisendada oma päikesekarvalistele, rõõmsaimelistele jütsidele, eriti neile, kes esimest korda astuvad üle Suure Tundmatu — KOOLI läve... Liikumaks edasi, esiti küll justkui kukesammul, aga ikkagi tähtede poole. Just nii liikusid meie vaarisad, vanaisad, isad. Ja et meil on ammuagi täielik kirjaoskus, et meil on väga levinud kõrgharidus, pole midagi imestada, et on ka Suur Teadus.

Sestap võõrustasid võib-olla kõige usinamad, kõige teadmajamused me kunagistest Jütsidest eelmisel nädalal Tallinnas, tehnikaülikooli katuse all seitsatsada suurt teadlast kõigist maailmajagudest, eriti arvukalt Euroopast, kuid ka USA-st, Jaapanist, Kanadast jpt. maadest. 21.—26. augustini toimus meil AMPERE XX kongress.

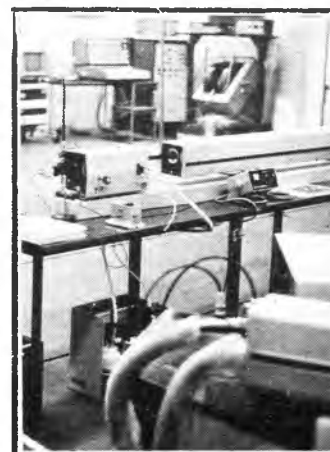
Mis on tahke keha! Tuumaresonants! Raadiospektroskoopia! Kuidas seonduvad kõige sellega optilised ja kombineeritud meetodid, laserid! Ehkki paljud meist ei tea vastust, aimame: need asjad mõjutavad ka meie maailma. Teame: kokkupuude kogu maailma teadusega on kasulik iga maa teadusele. Ja ka iga maa rahvale.

Kanada firma «Spin-Tech Electronics Ltd» demonstreeris uut miniatuurset tuumaresonants-spektromeetrit.

Vaade näitusele.

Näitusel võis tutvuda maailma parimate laseritega.

KALJU SUURE fotod

TALLINNA ÜLIKOOL Akadeemiline Raamatukogu

Oma arutlusil Tolstoist, eriti juubelpäevil, räägime eelkõige kirjaniku suurusel, tema kirjasõna kustumatust kunstijõust, üksikasjade täpsusest ja väljendusrikkusest, tema loodud kujude elupärist, Tolstoi kriitikast «sellesinatse maailma» pihta ning viimaks ka tema maailmakuulsusest. Muidugi, kõigest enam kõneleme Tolstoi loome võimsast kõlblusale. Ent kui tihti mõõname, et Tolstoi pole mitte ainult suur kirjanik, vaid ka suur probleem? Tõepoolest, Tolstoi, maailma suurimaid taidureid, neidis sisuliselt kogu suurt maailmakunsti: Shakespeare'i, Beethovenit, Puškinit. Ta püüdis ütelda lahti omaenda loomingust kui kokkusobimatust isiksuse tõeliselt kõlbelse hoiakuga. Teisi sõnu: ta vastandas kunsti kõlblusele. Tolstoi tõstatatud küsimus puudutab nii elu kui kunstiloo tuuma. Viimase saja aasta jooksul pole see küsimus lihtsustunud.

Millega seletada suure kirjaniku «suurt keeldumist» tsivilisatsiooni saavutustest, teadusest, tollest kunstist, mis sündis peamiselt renessansiajastul (ja mida rahvakunstile vastanduvast nimetatakse isiklikuks e. isikukunsti).

Aastail, mil Tolstoi avaldas oma esimesed teosed, mil ta täie selguse ja teadlikkusega määratles oma suhtumise puhtesteetilistesse, täpsemalt esteetika teoreetilistesse küsimustesse, käis kõige pingelisem võitlus puškinlaste (nagu end nimetasid puhta kunsti teoreetikud) ja Tšernõševski ning Dobroljubovi esteetiliste vaadete pooldajate, nn. gogollaste vahel. Kui Tolstoi saabus Sevastopolist Peterburi, oli ta juba kuulus kirjanik ning lüüdis otsekohe pealinna kirjanduseliiti. Seevastu esteetikateoorias oli ta vaid sel määral tugev, et ta uued sõbrad (Družinin, Botkin, Annenkov) kutsusid uustulnukat «sõjaväemetslaseks». Mingi aja oli noor kirjanik mõjutanud teooriaid: kunst kunsti pärast. Ent juba kohe alguses tekitas see teooria Tolstoist ka umbusku. 1856. a. detsembris märkis kirjanik päevikusse: «Lugesin läbi Družinini teise artikli. Selle nõrkus on, et ta eales ei kahtle — järeks on see kõik jama.» (J. H. Толстой. О литературѣ. М., 1955, с. 34). Paraku jäid toonased kahtlused vaid päevikulehekülgedele. Uute sõprade mõju tunnumärk on Vene Kirjanduse Sõprade Ühingu peetud kõne, mida Tolstoi ise hiljem ei tahtnud isegi meenutada mitte, sest seal kõneles ta seda, mille vastu hiljem aastate vältel kirglikult sõna võttis. Tollal (1859. a.) nägi ta iseendas «elegantsed kirjanduse ühekülgsed sõpra», mida ka puhtsüdamlikult tunnistas (samas, lk. 50).

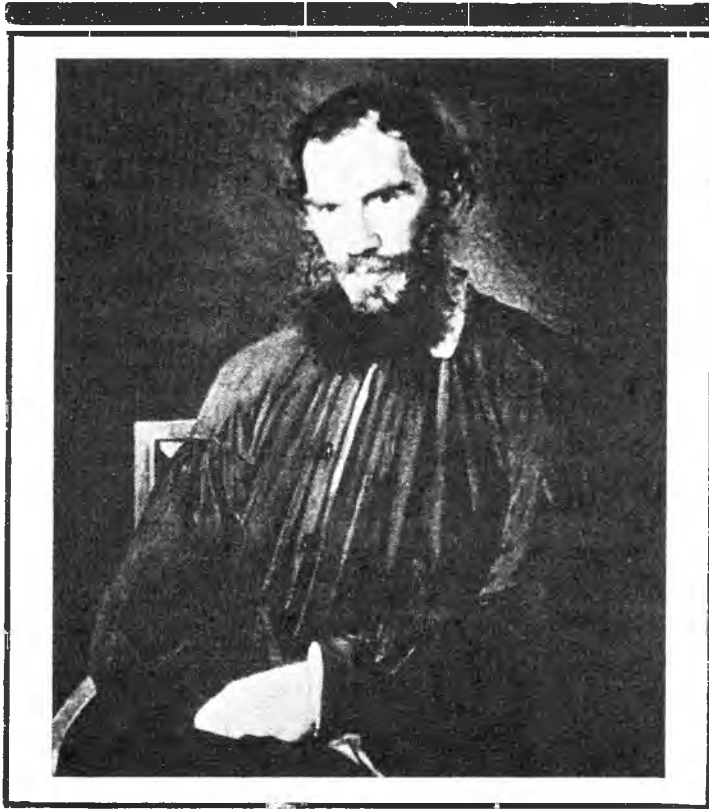
Ent juba selsamal aastal tõmbus Tolstoi oma mõisasse ja sõprade palvele valmistada neile edaspidi rõõmu oma täiuslike, poeetilisel ja psühholoogilisel peenekoeliste teostega, vastas ta: «Kirjanikuna ei kõlba ma nüüd enam millekski. Pärast «Perekonnäonne» pole ma kirjutanud, ei kirjuta praegu ja, arvan, et ei kirjuta ka tulevikus midagi. Vähemasti hellitan selliseid lootusi. Miks nõnda? Pikk ja tülikas on seda selgitada. Peamine: elu on lühike ja kulutada seda küpseis aastais saaraste jutustuste kirjutamisele, nagu olen seda teinud mina, on häbi. Võib, peab ja on ka tahtmine tegelda tõsiste asjadega.» (Samas, lk. 53.) Tolstoi kahtleb esmakordselt, kas kunstiharrastust võib nimetada tõsiseks asjaks. Muidugi, seda võiks seletada lihtsalt väsimusega. Sest seitsme aasta jooksul jõudis Tolstoi luua nõnda palju, et see täidaks nii mõnegi teise, täisväärtusliku kirjaniku elu. Tema jutustused ja novellid polnud sugugi tühi, nagu ta neid ise nimetas. Ka ei võinud nimetatud

L. Tolstoi 150. sünniaastapäeva eel

seisukohavõttu esile kutsuda ebasõbralik kriitika: kõik nende aastate tähtsamad kirjanikud ja arvustajad tunnistasid Tolstoi sügavat taiduriannet, mis tõi vene proosas põhimõttelise uuenduse. Tundes Tolstoi vaadete edasist arengukäiku, tõime ehk neis kahtluses näha esimest ähvardavat märki. Ent missugune on selle kõige seletus?

Viiekümne aastate lõpus, kuuekümnendate algul

losoofilise ja kunstilise mõtte kõlbelist suundumust. Jutt on haritud, kultuurse ühiskonnakihi ja täielikus õigusetuses ning viletsuses vaevleva rahva keerukast, peaaegu ebaloomulikust vahekorra, mis sündinud pärisorjusliku õiguse pinnal. Tugevdanud ja laiendanud veel XVIII sajandil (!) pärisorjuslikku korda, lõi Peeter Esimese reform lihttrahva arvel riigile tarviku haritlaski. Niisiis sündis

LEV TOLSTOI: KUNST ja KÕLBLUS

VLADIMIR KANTOR

kerkis enneolematu teravusega talurahvaküsimus. Õigupoolest oli see küsimus Venemaa edasisest majanduslikust, kõlbelsest ja poliitilisest olemisest. Maa, mis oli rajatud pärisorjusele, ei võinud edasi areneda ei majanduslikult (pärisorine töö oli ebatootlik), ei poliitiliselt (ümbrisetuna edumeelsemaist Euroopa riikidest) ega ka kõlbelselt. Pärisorjuslik õigus otsekui koondas endasse ivalitsusliku despotismi kõige halvemaid omadusi, mille eest polnud pääsu riigi ühelgi alamal. Tšaadajev kirjutas kibedusega: «Vaadake vaid Venemaa vaba inimest ja te ei näe ühtki märgatavat erinevust tema ja orja vahel.» Ja kirjanik lisas: «Sest Venemaal kannab kõik orjuse pitisert — kombed, püüdlused, haridus...» Arenenud ja õilsalt mõtleval inimesel jäi kõlbaks olemiseks vaid üks tee: otsida võimalusi oma maa vahetuks ja tegelikuks vabastamiseks pärisorjuse verimest, pühkida iseendalt orjapitsert. Sest inimene, kes iketab teist inimest, ei saa iialgi vaba olla. See mõte lausa kandis nende aastate vene kriitikat ja publitsistikat (meenutagem kasvõi Dobroljubovi kirjutisi). Tegelda kunstiga ajal, mil oli tarvis midagi ette võtta rahva heaks, «lunastamaks tema ees oma süü», oli Tolstoi jaoks häbiväärne.

Tuleb lisada, et «kahetsust» ja «häbi» oma loomingulise elu pärast süvendas Tolstoist tema ühiskondlik seisund (krahv, mõisnik, pärisorjade ja suure mõisa omanik). See küllalt oluline põhjus ei seleta mitte üksnes Lev Tolstoi seisukohti, vaid ka üldse vene fi-

linooride kultuuritegevuseks vajalik majanduslik ja vaimne sõltumatus ivalitsusest täiesti barbaarsel alusel — orjatöö. See tekitas vene haritlasis süü- ja kohusetunde rahva vastu, vastutustunde vaimsete eeliste pärast. Teatud osa haritud ühiskonnast aga kahtles oma kultuuri õigsuses, neile näis, et see on võõras rahvakultuurile. Säärast traagilise maailmatunnetuse eredaimaks väljendajaks osutuski võib-olla Lev Tolstoi.

Algul, püüdes leida pääsu hingedriisist, rajas kirjanik Jasnaja Poljana lihtsalt kooli talupojalastele, et nood võiksid vastu võtta vähemasti hariduse algmeidki. Tulemus oli märkimisväärne, ehkki mitte päris säärane, kui õpetaja oli lootnud. Ilmnes, et kõrgemate klasside kunst on rahvale mõistmatu ja võõras. Enamgi, Tolstoi mõnits, et nii on just õige. Aastate pikku püüdis ta sisendada lastesse Puškini ja kogu vene kirjanuse luuleilu ega saavutanud midagi. Tasus tal aga vaid juhulikult avada Rõbnikovi bölinakogumik, kui kogu õpilaste luulejani leidis täieliku rahuldumist. Tolstoi tuleb järeldusele: haridus toob üksnes kahju, kuna see hävitab rahva loomuliku ja vahetu maailmataju, asendades patriarhaalse talupoja linlikust elulaadist ja kultuurist rikutud täieliku tehisinimesega. Tolstoi kultuurinihilismi vastu astus Tšernõševski, kes kinnitas: kirjaoskamatu ja harimatu maal on säherdune seisukoht vaid tuul kroonukunsti veskitele.

Väärrib meenutamist kogu

Puškini elu jäbiv valgustuslik paatos. Kuid, nagu on märkinud Eichenbaum: «Puškin ja Lev Tolstoi asuvad ajaloo protsessi otspunktidest, millest algab ja kus lõpeb XIX sajandi vene ülikultuuri loomine. Puškin oli esimene aadlikust intelligent, kutseline kirjanik, ajakirjanik, Tolstoi oli selle kultuuri lõpptulemus: ta ütles lahti oma veresuguluses olevast haritlaskonnast ja naasis maa ning talupoja juurde.» (Б. Эйхенбаум. О поэте. Л., 1969, стр. 167.) Jasnaja Poljana kooli päevil lausunud sõnad kätkuvad tema hilisema traktaadi «Mis on kunst?» (1898) loote. Selles töös püüdis L. Tolstoi sõnastada juba oma ülemaailmse kunstieituse selged teoreetilised alused. Ta lähtus renessansiajastu taist, mis oma vaimult oli kõlblusaatele vastandlik.

Hilisem Tolstoi süüdistab näiteks Puškinit kõlblusetuses, väidab, «et kogu tema teene seisneb üksnes selles, et ta kirjutas luuletusi armastusest, sageli väga sündsusetuid». (Samas, lk. 461.) Kuna Puškini looming on alati olnud omamoodi võrdkujuks, millest lähtudes on üks või teine esteetiline vool Venemaal end määratleda püüdnud, ei saa Tolstoi paradoksaalset ja teravat hinnangut kuidagi moodi pidada lihtsalt maitseotsustuseks. Seda enam, et tema pävikuis ja kirjades leidub hulgaliselt vaimustushüüatusi, mis on adresseeritud Puškini geeniuslele ja mis on tehtud vahetu kunstielamuse mõju all. Puškini looming (mis Belinski arvamusel mööda kujutas endast vene kirjanduses ehtkunstilist alget) hukkamõist tuleneb läbimõeldud teoreetilistest seisukohast.

Huvipakkuv on Puškini ja Tolstoi poeetika võrdlus, mille tegi Eichenbaum: «Tolstoi kunsti... tingis disharmonia — ühiskondliku ja individuaalse teadvuse vastuolud ja lõhestatus, samal ajal, kui Puškini loomingus alus oli — hoolimata tema eraelu traagilisist vastuoludest — ajaloo teadvuse täius ning terviklikkus. See ilmneb kasvõi juba selles, et Puškin tajus ajaloo protsessi ja selle seadusi orgaaniliselt, täiesti reaalselt. Puškin uskus ajaloosse, seevastu Tolstoi just nimelt... säärast tunnetust polnud.» (Samas, lk. 169.)

Mõistagi oli nimetatud disharmonia lahustunud sessamas ajas, mil käis Venemaa muudatusterohke areng. Olude sunnil pidi Peetri-järgne vene kirjandus ikka ja järjest tähelepanelikumalt süvenema rahvaelu probleemidesse ning huvidesse — alates Karamzinist ja lõpetades Tšehhoviaga.

Suur vene kirjanik Leo Tolstoi, vaadanud näkku vene rahva üheksa kümnendiku elule, nägi kokkumusega sügavat kuristikkku rahva ja vene ühiskonna haritlaskiitide vahel. Teda kohutas hind, mida rahval tuli maksta jõude elavate klasside hariduse, kultuuri, teaduse ja kunsti eest. Tolstoi tajus vene kultuuri disharmoniat kogu maailma disharmooniana.

Odates ja peljates iga hetk puhkeda võivat rahvarevolutsiooni, aimates ühtaegu selle kõikepuhastavat hoovust, esitab ta endale küsimuse: mis jääb alles? Mis paistab lihtsate talumehele tähtis ja vajalik? Tolstoi hindab ümber maailmakultuuri väärtused, asub täielikult patriarhaalse, kogukondliku talupoja seisukohtadele. Teadlikult lihtsustab ta küsimust kuni äärmuseni. Millega suudame meie, vaimse töö tegijad, korvata talumehe töö? Kas Puškini, Dostojevski, Turgenevi, L. Tolstoi, prantsuse salongipiltide... Wagneri muusikaga...? Mitte miski sellest ei kõlba ega saagi kõlvata...» (Samas, lk. 194.)

Kogu nimetatud kunst on Tolstoi jaoks liialt isikuline,

ideaalsesse olukorda asetatud, ainelises külluses, jõude elava inimese elamustega seotud. Seevastu talupoja säärasteid hüvesid pole. Järelikult tuleb säherdune kunst kategooriliselt tagasi lükata. Kui Puškin uskus ajalookulgu, mis viib üldisele vabadusele, mil haridus on kõigile kättesaadav, siis Tolstoi kahtles juba «hariduse viljades» endis ning asus oma teoretiseeringuis rousseaulikule, sisuliselt ajalooläilisele seisukohale, mis eitas inimkonna viimaste aastasadade jooksul saavutatud kultuuri üldtähtenduslikku mõtet.

Mille poolest siis sellisel juhul pakuvad Tolstoi esteetika-teoreetilised vaated huvi tänapäeval n.-ö. realugejale? Kas sisaldub neis peale negatiivse ka mingi muu õppetund? Mida positiivset võib ammutada kunstihuviline säärast kesksest teoreetilisest määratlusest: «Ilu mõiste mitte üksnes ei lange kokku heaga, vaid pigem on sellele vastandlik, sest hea langeb enamasti ühte võiduga kiindumuste üle, ilu aga on kõigi meie kiindumuste alus.» (Samas, lk. 370.) Teisi sõnu: Tolstoi pärib, kas kunstiharrastus on kõlbeline tegevus.

Kuigi Tolstoi püstitas selle küsimuse konkreetseis ajaloolis tingimustis ning teravdas ta äärmuseni, omandas küsimuseasetus siiski üldinimliku, üldtähtendusliku kõla: kas kunstnik tohib, kas on kõlbeline eemalduda inimkannatust, tegelda taidega ajal, mil mõnel teisel inimesel kusagil on halb? Selle suure kõlbelse küsimuse esitavad endale kõik suured kunstnikud. Seda peab meesle pidama ja sellele iseenda jaoks vastama igaüks, kes tegeleb kunstiga.

Ent kas peab taitet needma, nagu tegi seda Tolstoi? Sellelegi küsimusele aitab vastust leida seesama Tolstoi, kes oma paljude hinnangute kategoorilisest hoolimata polnud kaugeitki ühetähenduslik. Ta küsis endalt: mida siis peale hakata, on ju taie inimolemuslik tegevus? Kuidas lepitada kunsti ja kõlblust? Kui pidada kunsti inimsuhtlemise üheks olulisemaks vahendiks, kui näha selle loomust ja otstarvet kunstniku kogetud tundmuste edastamises, sisendamises teistesse inimestesse, tehakse seda liigutuste, joonte, värvide, helide, kujundite ja väljaõeldud sõnade abil, siis kerkib küsimus: millised peavad olema need tundmused, millest kunstnik teistele aimu annab? Vastuses sellelegi küsimusele kerkib Tolstoile nii omane kohusetunde motiiv, tolstoilik hoiak: need peavad olema «tundmused, mis viivad inimeste ühendumise ja vendluse poole» (samas, lk. 467), need peavad olema headusest kantud. Siin sõnastab Tolstoi talle omase teravuse ja otsekohesusega suure vene kunsti juhtsuundumuse, mille siht on kõlbeline ja mis ütleb lahti ilust ilu enda nimel. Siin, arenguspiraali eetilisel keerul langevad ta seisukohad ühte Puškini, kes ei tunnistanud vaimukultuuri ega kunsti nihilismi. Januneski Tolstoi ju sisuliselt kunsti järele, mis sünnitaks häid tundeid. Tema heitlused, tema loobumised omaenda loomingust, tema tee puhta kunsti pooldamiselt igasuguse kunsti mahakõmmutamiseni, tema jätkuv tagasipöördumine kunstiloo juurde, millest ta siiski ei suutnud lõplikult loobuda, võimaldas tal erakordselt teravalt püstitada inimkonna ette vana probleemi taide ja kõlbluse vahekorra. Ning tundub, et probleem väärrib selgusele jõudmist. Sest jutt pole siin mitte ainult Tolstoi terviklikust mõistmisest (mis küll üksigi on juba piisavalt tähtis), vaid ka iga inimese maailmavaate kujunemisest, selle moodapääsmatust kõlblusest. Tolstoi uurimine on selleks vajalik eeltingimus.

Olen olnud siin umbes nädala. Sedapuhku. Et see pole esimene kord, harjusin nii ruttu, et see enastki imestama paneb. Mu laul on Ališer Navoi gaseelid, usbeki keele grammatika, sigaretid «Lal», pakk rohelist teed, usbeki-tadžiki must-valge murumüts (mis siin kesksuvel lõõsas on parim peakate) — ja paraku pole seal mitte ühtki Tammsaare teost. Ent täna õhtul, kui mööda jalutasin Registanist sel üüris-kesel viivul, kus ta majesteetlik profiil sirelikarva ehapaiste taustale joonistus, mõtlesin äkki just nimelt Tammsaarele. Sellele, et tema elu ainuke pikk teekond viis ta Euroopa—Aasia piirimaile Kaukaasias, kus ta tõelist Aasia hingust üksnes aimata võis. Sellele, et tema Aasia-igatsus vaid literaarseid avaldusvorme otsima pidi jääma (meenutame tema esseid Hiinast ja Jaapanist ning eessõna «Seitsmele tarkuse sambale»). Sellelegi, kui teenimatult õnnelikum olen temast nüüd mina...

Tammsaare juubeliaasta kõrgperioodil käisin paljudes erinevates kohtades kõnelemas «Tõest ja õigusest». Mu kuulajate hulgas oli nii linna- kui maotöötajaid, vanu ja noori, ka väga noori. Vahel tekkis mõttevahetust, vahel ei tekkinud, aga juba küllalt viinud kõneleja intuitsiooniga taipasin enamasti vist päris õigesti, mis leidis resonantsi, mis ei. Mingit päris kindlat teksti mul ei olnud, ent lõpuks kavatsesin oma mõtteid siiski üles kirjutada: esiteks sellepärast, et ära kasutada nende ülipaljude kuulajate nii- või teistsugune, igal juhul ainulaadne abi, teiseks natuke sellegipärast, et liikvele ei jääks mõni ekslik arusaamine mu seisukohtadest, nagu neid paaril korral perioodikasse on sattunud. Ent koduradadel ei jõudnud ma kirjutamani mitte kuidagi, aina oli midagi tähtsajalist ees, aina oli midagi, mis tegi rahutuks, murelikuks. Kas ma suudan nüüd selles iidse kultuurilinnas leida vajalikku harmooniat ja kontsentratsiooni? Ja kõige tähtsam: kas ma suudan õigustada oma praegust distantsti, mis ometi võiks anda erakordseid eeliseid? Jätkan mõninga kartusega.

Raske oleks otsida konkreetsemaid andmeid, kui palju tuntakse Tammsaaret Kesk-Aasias. Veel raskem: kuidas teda mõistetakse. Tean, et vene tõlkes on ta siinseis raamatukogudes kättesaadav. Ja et juubeli puhul ilmus Usbekistani ajakirjanduses mõningaid originaalartikleid, mis näitasid tema loomingu tundmist (meie kirjandusmuuseumis on need olemas). Üks mu Samarkandi tuttavad hindas «Tõde ja õiguse» osadest kõrgemini esimest, mis mind muide väga üllatas: ma meelest on ju see idamaisele lugejale eriti kauge... Ent siit samast lubatagu mul nüüd karata mitu tuhat kilomeetrit loode poole ja küsida: kas oleks kergem otsida andmeid selle kohta, kuidas tuntakse ja mõistetakse Tammsaaret Eestimaal? Äkki pole seal üldiselt tegemist muuga kui mõne üksiku silmapaistvama isemõtleja seisukohtade väheoriginaalse varieerimisega, mis muidugi tõelisest aktiivsest tundmisest-mõistmisest oleks väga kaugel? Aga võib-olla on niisugune küsimus lihtsalt häbematus ja muud midagi? Mõistagi võiks üht või teist väita ainult mingile väga veenvale, juhustatistikast kaalukamaile andmeile toetudes, ent neid mul paraku ei ole. Loodan siiski, et nende küllalt hajusate märkuste järel asja juurde minnes — kavatsen nüüdki kõnelda ainult «Tõest ja õigusest» — vähe-malt mõnd Tammsaare lugejat kuidagimoodi aktiveerida suudan.

Niisiis: «Tõde ja õigus». Olgu kohe märgitud, et seni olen

TAMMSAAREGA

leidnud ainult ühe eesti kirjandussõbra (muide väga intelligentse inimese), kes ei nõustu sellele teosele andma meie rahvuskirjanduse suurima saavutuse tähendust. Olin loomulikult ülihuviutatud tema mõeldavaist väiteist. Sest ikka on mind kui eluaegset Tammsaare-austajat häirunud see, et «Tõde ja õigus» autoril pole iialgi olnud ühtki väärset opONENTI (mõned omaaegsed laivad arvustused ei tasu meenutamist). Suurel kirjani- kul, klassikul peaks olema ometi olnud mõni suur opONENT, mis klassik ta muidu on! Ikka olen

õiguse» prantsuse tõlkele oli näiteks päris naljakas — veel naljakam muidugi see, et siin seal kuuldus hardaid sõnu selle puhul, et nii tuntud Lääne kirjanik «ikkagi ka» Tammsaaret hindas! Peaksime neile võimalikult palju vajalikke elemente ise kätte andma: võtku ja valigu, mis neid parajasti huvitab, leidku iseen-dale oma nii prantslane kui soomlane, nii usbekk kui tadžikk! Ja ma olen veendunud, et mõeldavaid elemente on «Tõel ja õigusel» rohkesti, hoopis rohkem kui näiteks kasvõi «Põrgupõhja uuel Va-

ziki kirjanduse dotsent: tema väga usklik isa oli surmani lugenud klassikalist tadžiki-pärsia sufistlikku luulet, mis meieaegset lugejat võlub oma avala ja varjundirikka erootikaga, pühalikult-hardalt, nagu tõsiselt religioosset teksti lugema peabki! Tema jaoks oli Hafizi armsama ihu endastmõistetavalt Suure Jumala sümbol. Jah, Hafizi jaoks ju ka...)

Teiseks: «Tõde ja õigus» sotsioloogiline tasand. Loomulikult on meie Tammsaare-uurijad sellele suurt tähelepanu pööranud (ülekohtune oleks unustada Heinrich Tobiaze pioneeriteeneid), naiivsete liialduste aastad on ka juba läbi elatud, ent sõandan väita, et siingi seisab süvauurimine alles ees. Seda me teame nüüd küll, et asi ei seisne üksnes selles, et Tammsaare sotsiaalne päritolu oli talupoeglik ja tema sotsiaalne seisund kodanliku haritlase oma, aga milles see siis seisneb? Äkki tõepoolest selles, et ta ikkagi aina väljendas mingit salapärast «talupoeglikku elutunnet»? Seda ongi vahel öeldud, sinna juurde korrutades kirjaniku enda jäljetonistlikku arutlust «matsist ja vurlest» või siis ikka ja jälle sentimentaalselt oheldes: «Vargamae!» (Kui mõnusalet tammsaarelik, et Andres Paasi talul on nii halvakohtaline nimi!) Nali naljaks, mõnikord olen meelisklenud, et polekski päris mõttetu mingit «talupoeglikku elutunnet» eesti kirjandusest otsida — ent ikka olen kaldunud arvama sedagi, et vaevalt seda Tammsaarest vähem leiaksime kasvõi Tuglase juures. Kunagised maapoisid mõlemad, Tuglas ratsionaalsema, Tammsaare irratsionaalsema hingestruktuuriga — talupoeglikkus peaks vist tähendama pigem ratsionaalsust? Ent sellest veidi veel edaspidises. Praegu oleks vist asjakohane viidata teisele tähtsale tänavusele juubilarile: Leo Tolstoile. Tema loomingu sotsioloogilisel väärtustamisel oleme harjunud lähtuma Lenini käsitlusest — jah, muidugi krahv, jah, muidugi vene talupoeg-konna probleemide kajastaja, kuid selle kõige juures «Vene revolutsiooni peegel». Kas ei peegeldanud ka mitte Tammsaare tervet seda suurt revolutsioonilist perioodi, mis muutis umbes poole sajandi jooksul hoopis teiseks kõik klassid Maarjamaal? Kas on mõni uurija seni kasvõi oma tarbeks võtnud kätte ja liigitanud «Tõde ja õiguse» rikkalikku tegelaskonda sotsioloogiliste karakteristikumide järgi? Arvan, et juba niisugune vähenõudlik töö (seminariharjutus üliõpilastele) võiks edasiliikumist sel tasandil mõnevõrra konkretiseerida.

Kolmas tasand: «Tõde ja õigus» kui ajalooline romaan. Vahest omajagu üllatav? Mõõdamises puudutaksin niisuguse vaatluse võimalust ühes ammus, unustatud kirjutises Feuchtwangeri üle, kelle praegugi oma liitlaseks kutsun. Feuchtwanger kui ajaloolise romaani teoreetik leiab, et tema poolt kõrgesti hinnatud «Huckleberry Finni seiklused» on ajalooline romaan hoolimata sellest, et Mark Twain kõneleb oma silmaga nähtud aegadest. Ja nimelt sellepärast, et nende aegade ja kirjutamisaja vahel oli Ameerika ühiskonnas toimunud revolutsiooniline pööre kodusõja näol. Oli tekinud ajalooline distants. Tundub veenva argumentina. Sedasama kasutades väidaksingi, et «Tõde ja õigus» tema kandvas jaos (I, II, III) võib pidada ajalooliseks romaaniks, millele siis liitub järellugu (IV, V). Ikka enam olen hakanud pidama «Tõde ja õiguse» parimaks ja sügavaimaks osaks kulmineerivat kolmandat (muidugi selle esialgsel kujul, kui kirjaniku loomingulist enesekindlust veel polnud kõigutanud mõne konserva-

tiivse maitsega kriitiku etteheited «targutamise» asjus, samuti mitte ennastalgav tahe välismaa kirjustuste komertsnõudmistele vastu tulla. Sinnamaani kulgeb ideeline voolus kõigi oma keerise- ja hauakohtadega suure ajaloosängis meie, s. t. lugejate silma all, siis aga muutub kõik juba ebamääraseks, juhuslikuks, isiklikuks, me näeme pigem mõnd voolusesse kadujat kui voolust ennast... (Ärgem unustagem, et juttu on praegu ainult ajaloolise romaani tasandist!)

«Tõde ja õigus» võiks ajaloolise romaanina olla eriti tähendusrikas. Viimaseil aastail on nii meil kui mujal üha avaramalt leitud uusi aspekte oma rahva ajaloos (samal ajal kui meie huviga loeme Lenart Merd ja Jaan Krossi, peavad näiteks samarkandlastes suurt lugu Bobodžon Gafurovi kapitaalset uurimusest «Tadžikid»), ja Tammsaare võiks ka aidata uusi aspekte leida. «Tõde ja õigus» on suur ajalooline panoraam eesti rahvuse tekkimisest. Ja nimelt siit see paradoksaalne olukord: ühelt poolt peaks ta just sellepärast olema eriti huvitav kõigi rahvaste lugejale, teiselt poolt on ta võõrastele just sellepärast raskesti mõistetav, väsitavgi, vaevalt kunagi massilist lugejaskonda leidev. Eesti rahvus on Euroopas midagi erakordset: seesama protsess, mis mujal kestis palju sajandeid, toimus siin ühe sugupõlve kestel. Üksnes lätlastega juhtus niisamuti, ja siin ongi seletus sellele, miks «Tõde ja õigus» täielikult retseptisoonist võime kõnelda ainult lõunanaabrite juures. Juba soomlased vajaksid rikkalikke kommentaare. Ja ainult mõni üksik eriti intelligentne inglase võiks tulla sellele, et «Tõde ja õigus» kõrtsistseenid kõigi oma ärpelmistega on omasugune Inglise Parlamendi ajaloo mudel. Jah, taas mälestuspilt Usbekistanist: umbes 17 aastat tagasi jalutasime Taškendis ühe poola kirjanikuga, kõneldes oma maade kultuurist ja kirjandusest, ja muidugi keeldus ta uskumast, et meil pani sellele kõigele aluse talupoegkond ilma aadli ja linnakodanlusega. («Talupoegliku elutunde» nostalgiline otsimine sellest minevikufaktist pärit ongi.) See oli poolakas Usbekistanis, aga praegu olen ma siin ilma temata ja sõandan küsida: kas ei oleks «Tõel ja õigusel» üllatavaid retseptisoonivõimalusi just nende näiliselt hoopis kaugele rahvaste juures, kes rahvuseks said või on saamas niisamuti ühe sugupõlve jooksul?

On veel mõni aspekt, millest siinkohal mööduda ei raatsi. Ühel Tammsaare-üritusel, kus esinesime koos Jaan Eilartiga, pakkus tema lausa uue tasan-dina ka kodu-uurimuslikku, viidates sellele, kui konkreet-selt, päris üksikasjadeni jär-vamaalik on «Tõde ja õigus». Arvan siiski, et see kuulub ajaloolise romaani olemusse ühe vältimatu osana. Intui-siooni ja fantaasiata poleks üldistus ju mõeldavgi, kuid ta peab tuginema ajaloolisele tõele, mille detailid on vajali-kult täpsed. Siitsamast viib mõte juba natuke tüütaks läinud prototüüpide-problee-mile, mis on siiski keerulisem kui emb-kumb äärmuslik lahendusvõimalus: muidugi pole Andres Paas täpne Peeter Hanseni koopia, ei peagi ole-ma, aga direktor Maurus on küll peaaegu täpne Hugo Treffneri koopia, peabki ole-ma. Andres Paas on üks sada-dest tuhandetest eesti talu-poegadest, aga kes on direk-tor Maurus? Võib-olla leidus Lätis mõni koolidirektor, kelle ajalooline osa on võrreldav meil ainulise Hugo Treffneri omaga; mujal kindlasti mitte. Arvan, et prototüüpide otsimi-ne on vägagi mõttekas: nende

(Järg 4. lk.)

SAMARKANDIS

AIN KAALEP.

kahetsenud, et selleks opo-nendiks ei saanud Tammsaa-rele nii paljus vastandlik Tug-las, keda ma samuti olen alati austanud. Milline kõrgetase-meline diskussioon on meie kirjandusloost puudu jää-nud!... Jah, mainitud intel-ligentse kirjandussõbra puhul selgus kahjuks, et ta polnud «Tõde ja õigust» lugenudki, ettekujutuse sellest oli ta saa-nud vaid õpikuist ja muust sekundaarsest materjalist, mis oli temas ühtlasi likvideerinud lugemishuvi... Mitmel põhju-sel kurb näide! Praegu tahan seda meenutada aga ainult sellepärast, et postuleerida vä-hemalt olemasolevast kirjan-dussituatsioonist lähtudes: «Tõde ja õigus» ilmselt on meie rahvuskirjanduse suurim saavutus! Järelikult peab tal olema maailmakirjanduslik kaal, nagu kõigi arenenud rahvuskirjanduste suurimail saavutusil ja meil pole mingit põhjust selles kahelda, mis siis, kui ka tema muumaine retseptisoon seni sugugi meie ootustele-lootustele ei vasta. (Ärgem petkem ennast: nii see ju on!) Ja järelikult on meie kohus teda käsitleda just sellisena, niisiis teistmoodi kui kasvõi näiteks «Mahtsa sõda», mis on loomulikult ka üks rahvuskirjanduse suuri saa-vutusi, ei ole aga kindlasti mitte suurim, ei ole kindlasti mitte maailmakirjandusliku kaaluga.

Ma arvan, et mingit kirjan-dusteost peetakse väga heaks kas siis, kui ta ilmutamishetkel sügavalt vastab ajastu eriti olulistele taotlustele (sel juhul võib teose tähtsus jääda ka puhtanisti ajalooliseks, muidugi avväärseks igal juhul), või siis, kui ta on nii-võrd mitmetasandiline, et pal-jud ajastud temast huvituvad, teinekord teda (ilmutamisaasta-taga võrreldes) lausa eriskum-maliseltki tõlgendades. See «kas... või»-konstruktsioon eelnevas lauses ei ole päris täpne: küll ja küll on selli-seidki teoseid, mille kohta võib öelda üht kui teist, näi-teks nimelt «Tõde ja õigus». Öelda seda teist on aga mui-dugi viljakam, ja nüüd tahan-gi asuda «Tõde ja õiguse» mit-me tasandi juurde.

See peaks olema väga oluli-ne aspekt. Me peame selle kord läbi mõtlema. Kui me ise ei ole asjas selgusel, kui me järelikult ise ei oska oma rahvusliku uhkuse kandvat objekti hõlmaavamalt kom-menteerida, siis oleks veider oodata seda muumaiseltki luge-jailt. Viimased võivad mõis-tagi lisada üht-teist huvitavat, vaevalt aga midagi väga ole-muslikku. (Meil publitseeritud Jean Giono eessõna «Tõde ja

napaganal», mis on muidugi ka sügav ja meisterlik teos, aga kindlasti palju lihtsakoel-isem, tasandivaesem. (Pidin lausa ohhetama, lugeses mõni kuu tagasi üht artiklit, kus väideti risti vastupidist, mui-dugi ilma vähegi konkreetse-ma põhjendusega.)

«Tõde ja õiguse» esimese ta-sandina tahaksin nimetada filosoofilist. «Tõde ja õigus» kui filosoofiline ro-maan. Selle tasandi juurde ju-hatab meid eelkõige Tammsaare ise (niihästi «Avalikus kirjas kirjanik Tammsaarele» kui ka erakirjas A. Pranspil-le, mõlemad hästi tuntud ja korduvalt tsiteeritud). Tema järgi on tegemist inimese (inimkonna) võitluse reaga, isegi ringkäiguga, vastaseiks maa, jumal, ühiskond, isiksus ise oma armastusega. Muidugi on see oluline filosoofiline aspekt, võtame selle (kerge hämmeldusega teatava speng-lerlikkuse pärast) tõsiselt ar-vesse, kuid teeksime valesti, kui sellega piirduksime. Kui-das nii, küsib vahest mõni luge-ja, kas tohime siis edasi minna autori enese tõlgenduse juurest, mis ometi must val-gel kirja pandud? Mitte üks-ne ei tohi, vaid isegi peame. Imelik oleks arvata, et autor ise oma teose parim kriitik peab olema. Kui ka teabeõpet-us nii kaugele jõuaks, et kunstiteose informatsiooni-väärtust bittidega mõõta suu-daks, ei saaks kirjanikust en-dast vastavaks mõõtmiseks võimelist spetsialisti ikkagi. See pole lihtsalt tema asi. «Tõde ja õigus» pole filosoofi-line romaan selles mõttes na-gu näiteks Voltaire'i «Can-dide», millega muide mõne ideelise paralleeli võiks tõm-mata ja mille mahuga ehk Tammsaare saanuks piirduda, kui tema filosoofiline «kandev idee» olnuks nii lihtne nagu äsja kõne all olnud «võitluse ringkäik». «Tõde ja õiguse» filo-soofiline sisu on palju rik-kalikum ja komplitseeritum. Ilmne on, et seni on puuduta-tud vaid selle üksikuid aspek-te, täielikkusele pretendeeri-vat kommentaari ei ole. Tasuks uuesti üle lugeda August Annisti sõjaeelne esse Tammsaarest kui intellek-tuaalse kultuuri kriitikust. Tammsaare eetilisi pürgimusi on huvitavalt vaadeldud Lee-nu Siimisker. Ent «Tõde ja õigus» sisaldab suure kirjani-ku terve maailmapildi (ma ei tea, kas Hegeli sõna «maail-mavaade» siinkohal oleks õi-ge). Kes meist annaks hõlma-va iseloomustuse sellele?

(Ma ei saa jätta siia vahele märkimata, et hiljuti jutustas mulle üks siinse ülikooli tad-

võrdlemine kirjanduslike kuju-
dega võib anda olulist lisa-
taavet eriti ajaloolise romaani
puhul. Sest nimelt see, miks
kirjanik vajalikuks pidas tõi-
sulist materjali mingis suu-
nas muuta, võib olla tähtis.

Neljandaks tasandiks olgu
psühholoogiline. Tun-
nistat, et kõneldes «Tõest ja
õigusest» kui psühholoogilise
romaanist, tunnen end eriti
ebakindlalt, sest kuigi olen õp-
pinud psühholoogiat nii kesk-
kui ülikoolis, ei suuda ma
omandatud teadmisi ilukir-
janduse vaatlemisel siiski pä-
ris sujuvalt rakendada. Um-
bes kakskümmend aastat ta-
gasi ilmus «Edasis» Kalju Toi-
milt (kes tollal oli nii kirjan-
dus- kui psühholoogiaõpetaja)
artikkel, mis teravalt ründas
kirjandusteoste tegelaste ise-
loomustamist nii õpikuis kui
koolipraktikas. Miks ei kasu-
tata korrektselt kõige lihtsa-
matki psühholoogiaeaduse
terminoloogiat? küsis ta nüi-
teks. Kes seda artiklit enam
mäletab? Hüüdjaks hääleks
kõrbes ta igatahes jäi — ja
meenub mulle vahel kauge
kajana, kui taas loen, et see-
ja-see kirjanik on emotsio-
naalne, too-ja-too aga intel-
lektuaalne (või ratsionaalne,
vahet ei tehta!). Mõnikord
olen oma kodukootud viisil
püüdnud kasutada C. G. Jungi
klassikalist psühholoogiliste
tüüpide õpetust, mis vähemalt
sellest «emotsionaalse-intel-
lektuaalse» lihtsameelsest al-
ternatiivist edasi aitab, aga
seni on mul olnud võrdlemisi
vähe resonantsi... Ent kuhu
me nüüd jääme? Et allakirju-
tanu on «Tõe ja õiguse» psüh-
holoogilisest tasandist kõnel-
des ebakindel? Siiski sõandab
ta mõnd probleemi riivata.

Psühholoogilise romaani all
mõistame teost, mille autor
peatählepanu pöörab oma te-
gelaste hingeelu vaatlusele.
Sügavamalt vaatleb ta kas
üht (pea-) või mõnd üksikut
tegelast, niisiis ei ole psühho-
loogilise romaani tüüpide gal-
lerii tavaliselt kuigi kirev.
Niimoodi võiksime «Tõe ja õi-
guse» puhul kõnelda eeskätt

TAMMSAAREGA

Andrese ja Indreku, eriti mui-
dugi Indreku psühholoogili-
sest romaanist, ja ega see vale
olekski. Indreku romaan kul-
mineerub IV osas, mida vahel
on peetud lausa meie kirjan-
duse tippteoseks psühholoogi-
lise romaani alal (seda ma
siiski arvata ei tahaks). Prob-
leemil võiks olla veel mõni as-
pekt. Asja ütlesin, et psühho-
loogilise romaani tüüpide gal-
lerii pole tavaliselt kuigi kirev

ku isiksusest saab ajada alles
pool sajandit pärast tema sur-
ma, Tammsaare omast niisiis
pärast aastat 1990...

Viidatakse ja viimaseks kõ-
neleksin «Tõest ja õigusest»
kui mütolooilisest roma-
nist. Küsitakse ehk, et
ega ma seda ära vahetanud
«Põrgupõhja uue Vanapaga-
naga?» Ei hoopiski. «Tõde ja
õigustki» võib vaadelda mü-
toloogilisel tasandil, ja see

SAMARKANDIS

— ent «Tõe ja õiguse» oma ju-
on. Ja sealjuures on need tüü-
bid aina keerulisemad, vastuolu-
lised, ebalooilisemad. Kas ei
ole Tammsaare üheks teeneks
see, et ta peene psüühikakund-
jana on purustanud mõnedki
juurdunud stambid, kasvõi
varasema kujutluse eesti talu-
poja hingeelu? (Seda tegi ta
muidugi täiesti teadlikult.)
Ent veelgi edasi. Kas ei ole
«Tõde ja õigus» eriti huvitav
psühholoogiline romaan selle-
pärast, et ta kokkuvõttes an-
nab suurepärase psühholoogi-
lise portree autorist endast,
huvitavast ja sügavast inime-
sest, kes on sealjuures kõike
seda, mida eespool leidsime
ta tüüpide puhul — keeruline,
vastuoluline, ebalooilinegi?
Sel teemal on üht-teist olulist
seni hoomanud mu arvates
ainult Johannes Semper oma
kahes «Tõe ja õiguse» arvus-
tuses — seda hinnatavam fakt,
et juba autori eluajal, kuna
isegi prantslased arvavad, et
pärts siirast juttu ühe kirjani-

võimalus peaks viitama isegi
mõnele tähtsale seosele. Mind
inspireerib mingil määral his-
paanlase Salvador de Mada-
riaga arutlus moodsa Euroopa
kultuuri Olümposest, mille
peajumalaks on neli suurt
kirjanduslikku kuju: don Qui-
jote, don Juan, Hamlet ja
Faust. Neil peajumalail on
kombeks ilma tulla üha uutes
taaskehastustes, ja ma sõan-
dan väita, et Fausti kuju on
eesti kirjanduses oma varian-
di leidnud «Tões ja õiguses».
Tammsaare Goethe-ihalus on
üldtuntud. Ei ole eriti vajalik
otsida võimalikke tõendeid
sellele, et «Tõe ja õiguse»
struktuuri kujundades kir-
janik Goethe «Fausti» eeskujul
silmas pidas, sest selliseid
tõendeid võib-olla ei saakski
leida. Piisab täiesti teadmi-
sest, et see suur müüt oli
Tammsaarele tuntud, ütleme
isegi, läbi tuntud. Faustlikku
elementi kehastavad nii And-
res kui Indrek: pürgivad hing-
ed, kes sealjuures aina sa-

tuavad ränkadesse konflikti-
desse hea ja kurja, süüme ja
arukuse, tõe ja vale vahel.
Mõlema pürgimused võiksid
lõppeda hukuga, pürgusõidu-
ga, kui poleks lunastust: And-
resele töös (sookuivendamine
nagu Goethe), Indrekule ar-
mastuses («das ewig Weib-
liche» nagu Goethe). Ja isegi
nimed! Indrek on eesti va-
riant Heinrichist («Fausti» I
osa lõpp!), Krõõt aga, see «iga-
vesti naiseliku» suur sümbol-
kuju, kes taaskehastub Tiinas,
muidugi Gretchenist-Margare-
test. Võib-olla juhuslikud
kokkulangemised? Noh, juhus
on ennegi üht-teist suurt kor-
da saatnud... Aga mis mak-
sab üks Faust ilma Mefistota?
küsitakse nüüd. Kas Mefisto
on Pearu? Selle mõtte on
Tammsaare oma «Avalikus
kirjas» juba ette nii mõnusasti
ära narrinud, et vaevalt
küll keegi tõsiselt midagi nii-
sugust väita tahaks. Kui kee-
gi just kindlasti Mefisto peab
olema, siis ainult A. H.
Tammsaare ise. Tema ise on
see, kes aina eitab, aina ad
absurdum viib oma tegelaste
õilsaimadki taotlused — ja kui
võluvad on kõik need tema
dirigeeritud «targutused»,
milles on midagi sügavalt

uusaegset, Mefisto-aegset, kol-
me musta kunsti (püssirohi,
trükkikunst, magia) võidule-
pääsu aegset... Ent tema on
ka see, kes alla peab jääma
inglikoori laulule (Tiina!),
kuidas ta ka püüaks veel iro-
niseerida — ja viimaks loo-
vutab ta oma Fausti isegi
meeleldi jõududele, mis on tem-
mast üle... Kuhu lähuvad
Indrek ja Tiina «Tõe ja õigu-
se» lõpus? on vahel küsitud.
Ondsusesse, võiks vastata mü-
toloogilisel tasandil...

Samarkandi ülikooli raama-
tukogus, kus ma neid ridu lõ-
petan, ei ole palju jahedam
kui väljas, kus olevat kõvasti
üle 40°. Kunagi kirjutasin
luuletuse «Goethe Samarkan-
dis» — ei saanud küll «Lääne-
Ida diivani» autorgi elu sees
kaugemale kui Itaaliasse.
Ometi on temagi siin. Kõik,
kes seda väärivad, on kõikjal.
Kui me seda ainult oskame
tunnetada.

Millega lõpetada? Võib-olla
näiteks siinsamas Samarkan-
dis juhuise tõttu kätte tut-
tunud Viini kirjaniku Alfred Polga-
ri lausega: «Mulle meenus, et
mulle ei meenunud Dosto-
jevski.»

Juuli 1978,
Samarkand

ESTICA

■ Bulgaaria ajakirjas «LIK»
(«Литература, изкуство, мнѝ-
та») nr. 31, 1978 ilmus L. Ve-
litskova tõikes A. H. Tammsaa-
re novelli «Lehekandja nr. 17»,
mis on ühtlasi esimene Tammsa-
are loominguline tõlge bulgaaria
keelde. Ajakirja samas numbris
on avaldatud L. Remmelga ar-
tikkel A. H. Tammsaare looming-
ust ja ülevaade Tammsaarest
kui näitekirjanikust, tema teoste
lavastustest Eesti teatrites. Ar-
tiklid on tõlgitud ajalehest «So-
vetskaja Estonija» ja avaldatud
seoses meie klassiku 100. sünni-
aastapäevaga. Nendega kaudu-
tutv bulgaaria lugeja esma-
kordselt eesti suurkirjanikuga.
■ Pikem sõnum peakirja all
«Uus traditsioon» ilmus ajalehes

«Sovetskaja Kultura» (28. VII k.)
a.) esimesest ülevaariigilisest
rahvamuusikapäevast. Tollas.
Esinenute hulgas on nimetatud
ansambleid «Leigariid» ja «Lee-
gajus».
■ Lailadase rahvusvahelise
levikuks kunsti- ja fotoring-
kondadele mõeldud fotoajakiri
«Printletter» (ilmub Sveltsis
inglise ja saksa keeles, prantsus-
keelse resümee, kaastööliisi
üle maailma) avaldas käesoleva
aasta juuli-augustinumbris in-
formatsiooni Peeter Toomingu
dokumentaalfilmi «Hetked» ko-
hta, nimetades seda esimeseks
fotoajalooiliseks filmiks. Mõuko-
gude Liidus ning lisades illust-
ratsiooniks Reinhold Sachkeri
tehtud foto 1870. aastast.

(Algus «Sirbis ja Vasaras»
nr. 14)

Tuleb armetu jalaväevoor
vahule aetud ja ebasobivaist
rakkeist verele hõõrdunud ho-
bustega. Osa on kolhoosnike
vankreid, varustus on halvasti
koormasse laotud — nähta-
vasti viimse kiiruga. Pool voo-
ri on haavatute päralt, ära-
aetud setukaid piitsutatakse
tagant, voorisõdurid traavivad
kõrval.

Siin tuleb joostes jalaväeko-
lonn — arvata võib, et ühe
pataljoni, kui mitte polgu riis-
med — näod habemetüükais
ja tolmust hallid, higinõrede
valkjad nired üle otsmiku ja
põskede, soolast paakunud
pluusidel sinelirullid ja tägis-
tatud püsside rihtmad. Mitte
ainsatki automaatrelva. Seda
üksust kamandab verinoor
valgepäine leitnant, kes jook-
seb lonkavate ja ähkvate
meele kõrval, silmis lõpmata
väsimus ja ükskõiksus.

«Убогаче!» hüüab ta
meile, «мы неследи!»

«Leitnant,» hüüab Sanõgin
talle, «anna meile üks rühm
ja üks kuulipilduja. Me peame
sillapead viimse võimaluseni
enda käes pidama.»

«Seis!» kamandab leitnant.
Kolonn jääb vastumeelselt
seisma — pääsemine on ju lä-
hedal, iga sekund on kallis.
Kuulipildujat aga neil pole.

«Mis? Kas suurtükivägi on
siis ainuke katteüksus?» imes-
tab lõõrutav leitnant.

«Just nii,» vastab Sanõgin,
«ega me teadnud, kas jalavä-
ge on veel ees või mitte. An-
na mulle mehi, meid on ainult
paarkümmend.»

Voor on juba ülekäigule
jõudnud.

Leitnant vaatab nõutuses

MA LANGESIN ESIMESEL SÕJASUVEL

JUHAN
PEEGEL

Fragmentaarium

oma kärisenud püksipõlvi,
vaatab lõõrutavaid surmväsi-
nud mehi ega ütle midagi. Ta
ei jõuagi midagi ütelda, sest
korraka lööb õhk vappuma
langevatest miinidest. Lõhke-
miste raginas, tolmus ja kil-
dude vilinas hajuvad me-
hed silmapilkselt. Osa kar-
gab kohe püsti ja jookseb
ülekäigu poole — miski vägi
ei suudaks neid peatada, sest
see on juba paanika. Me ei
pane tähelegi, kui meiegi ka-
hekümne ühest paljud selle
vooluga ühinevad. Viie minu-
tiga on meid järel vaid küm-
mekond.

Uus tulelöökk ja seekord lä-
hemale meie torudele. Killud
tinisevad vastu kilpe, sopsu-
vad võsasse.

Üsna ootamatult hakkab
meist vasakul siristama saksa
raskekuulipilduja. Ta püüab
tabada ülekäiku, kuid sihk
on võetud liiga ette: kuulide
rida märgivad ülekäigu kõr-
valt kerkivad tillukesed vee-
sambad. Vaikus. Sihikut pa-
randatakse. Nüüd on see lii-
ga väike, kuulide rida joonis-
tub paremale poole ülekäiku.

Voor ja esimesed jalamehed
on jõudnud üle jõe. Paari ho-
buse jalad on palkide vahelt
läbi vajunud, vankrid rabele-
vad kohal, põgenev jalavägi
püüab neist mööduda. Hetk
vaikust — ja siis hakkab kuul-
ipilduja ülekäiku niitma: me-
hi langeb vette ja sillapalki-
dele, osa püüab ujudes elu
päästa, kuid rakmetes mees
on raske ja jõe vool keskel
üsna kiire...

Kolmas tulelöökk. See läheb
meist üle ja langeb kaldajär-
saku servale, ülekäigu algust
tabab kildude sumisev parv.

Nooruke jalaväeleitnant ja
peatäis mehi tema üksusest
on jäänud siia poole kaldale.
Leitnant Roks kamandab meid
väga rahulikult suurtükki
lükka, kuus-seitse jalaväe-
last tuleb meile päris käski-
mata appi. Suuri vaeu saa-
me toru üle tee, murrame ra-
ginal läbi kitsukese võsariba
ning jääme selle veerel var-
jatuna seisma. Jah, pool kilo-
meetrit siit on pisike kiugas
kaerapõllus ja selle tipus sak-
sa kuulipilduja kolme mehega.
Meid varjab võsa, aga vähe-

masti pool ülekäigust on neil
nagu peo peal. Jalaväeleitnant
on meiega kaasa tulnud ja
krigistab hambaid, ta taob
võimetust vihas oma määrdu-
nud poisikeserusikaid vastu
põlvi.

Roks ise oma viieteistkümn-
neaastase ülejateenistuse ko-
gemusega annab otsustava
paugu. Üheainukese, rohkem
pole vaja. Me ei kuule oma
lukkuläinud kõrvadele mitte
midagi, sest kolmetollise lask
on hele nagu piitsaplaksak.
Aga me näeme mullasammast
kohal, kus oli kuulipilduja.
Blond jalaväelane vaatab pi-
ka pilguga Roksile otsa ja kui
me toru tagasi veeretame, on
ta oma meestega kõige aga-
ram lükkaja.

Nüüd see tuleb, see parata-
matu. Nüüd on neil teada, et
võsas on vähemasti üks toru.
Ialgi ei andestata meile, et
me otse nina alt näpsasime
kerge võidu.

Terve pool tundi kamnivad
miinipildujad sillapea üm-
rust. Ninad mullas ootame,
millal see lõpeb, sest me ei
saa neile midagi teha. Miini-

pildujad on kuskil võib-olla
kilomeetri-poolteise taga,
kindlasti mõne jääraaku var-
jus või mäekalda taga. Me ei
saa neid oma mürskude lame-
da lennujoonegi pärast kätte,
meil pole kaarti ega vaatlus-
punkti ees, et umbkaudseltki
seda neetud patareid kobada.
Me valvame teed ja tulistame
otsesihimisega ja seegi on
tükk tööd, kui teada, et vana
kolmetollilist saab, ausalt öel-
des, vaid lafetist pöörata.

Kaks jalaväelast ja kolm
patareimeest on saanud haava-
ta. Üks neist on Iisop.

Muidugi ei saanud ma ilal-
gi teada, et Iisop ei jõudnud-
ki oma haavatud käega üle
jõe, et saksalased võtsid ta jõe-
veerest pajuvõsast kinni, et
ta marssis Pihkvasse vangila-
agri. Haav läks vangilaagri
hospidali (hospidali?) ropult
mädanema, aga hing jäi tal
sisse ja oktoobrikuus sai ta
koju, Viljandimaale Heimtali
vaks. Muidugi ei saanud ma
ka seda teada, et ta oli hiljem
omakaitse, et pärast sõda sai
selle eest viieteist aastat, et ta
kaevas kuskil põhjas sütt ku-
ni Stalin suri ja ta amnestia
sai. Kui ta 1965. aastal paran-
damatu joodikuna suri, saat-
sid teda tema viimisel teekon-
nal kaheksa inimese hulgas
ka tema lõpmatuseni kurna-
tud naine Adeele, kolhoosi pa-
rim lüpsja, ja kolm last, kelle
juuksed olid niisama linaval-
ged nagu Iisopil endalgi. Eks
ole, muld on meie kõigi lõpp.
Ja on üsna ükskõik, kas meid
sinna pannakse joodikuna või
kellegi muuna.

...Ja nüüd tuli see, mis
tulema pidi: saksa jalavägi,
ahelik aheliku järel. Võib-olla
polnudki neid nii palju, nagu
meile näis.

LEILI-MARIA KASE TÄHTPÄEVAKS

Prantsuse kultuuriloo on olnud aegu, mil kirjanduselu keskpunktiks olid elegantsete daamide salongid. Nende ilu- ja filosoofialembed perenaised soosisid poete ja kunstnike, valitsesid terasel pilgul hea maitse üle ning mitmed neist löid ka ise. Kuid eks leidu tarku kirjanaisi nüüdisajalgi ja mitte ükski Prantsusmaal. Midagi nende ammuste kirjanduselu koldehoidjate vaimusest on püüdnud üks meie teenekamaid prantsuse kirjanduse populaarseid, taidetölkijaid ja esiseist Leili-Maria Kask, kes eile, 31. augustil tähistas oma esimest kaalukat juubelpäeva. Esmalt tulekski mainida teda kui hea vaistuga ja erudeeritud kirjandusnimest, kes on kodus nii meie endi kui rikka prantsuse kultuuri realides ning on suutnud esimest teise najal paljuski täiendada, avardada, laia maailmaga siduda.

Et heade tõlkijate nappuse ja tõlketaseme probleemid on juba aastaid päevakorral olnud ja näikse mitte nii pea lahenevat, sobib selle sündmuse puhul meenutada, mida juubilar ise on korduvalt toonitanud: tõlkijatöö on raske, aga põnev, mehist vaimset pingutust, teadlase täpsust, vastutustunnet, lakkamatut enesetäiendamist, nõudev amet, selle vältimatuks eelduseks on «kirjanduslik kuulmine» ja emakeele kui instrumendi täiuslik valdamine (vt. L.-M. Kase essee «Tõlkimisest», «Looming» nr. 11, 1975). Noored tõlkehuvilised — keda võiks olla palju rohkem, kui neid on — ärge nii kõrgetest nõudmistest kohkuge: kas või üks juubilar näite varal julgelt kinnitada, et tõlke ande ja andumuse korral pakub see töö nii tegijale kui töövilja maitsele sügavat rahuldust. Olgu ka otsesõnu välja öeldud, et L.-M. Kase kaua-

aegne tegevus tõlkijana ja toimetajana, pluss tema arvukad esinemised ajakirjanduses, on aidanud eesti tippõlke «lati» õige tunduvalt kergitada.

Püüdes L.-M. Kase loovisikust iseloomustada niisuguse vaieldava kriteeriumiga nagu naiselik/meelik, tuleb nentida mehelikult avara, järjekindla, kriitilise mõtte õnnelikkuse sulamit naiseliku tunde- ja nüansipeenusega. «Tõelist kunsti ei tehta ega võeta ka tõeliselt vastu mitte ainult (ja isegi mitte eeskätt) ajudega, vaid inimese komplitseeritud mina kõigi kiududega,» on ta kirjutanud küllap omaenda sisimast kogemusest («Veel andest ja eruditsioonist», «L» nr 9, 1970).

L.-M. Kase sünni- ja elupaik on Tallinnas, täpsemini Nõmmel. Varane huvi raamatute maailma vastu sai selgemad piirid 10. keskkooli kirjandusringis, mida patroneeris Marta Sillaots. Nagu juubilar tunnustab, on ta tõlkijasäde

just temalt pärit, ehkki tõlkijaks haris ta end omal käel. Romaani filoloog ja Kallista Kanni õpilane TRÜ-s sai temast aga J. Semperi «Prantsuse vaimu» tõukel. Opiaastaist peale on L.-M. Kase köitnud peamiselt prantsuse nüüdiskirjandus. Louis Aragonile pühendatud diplomitööst (1956) kasvasid välja esimesed ülesastumised avalikkuse ees: põhjalik artikkel «Loomingus» ja samal aastal (1957) ilmunud Aragoni romaani «Kommunistid» järelsona.

1950. aastail töötas Leili-Maria Kask mõnda aega bibliograafina Kreutzwaldi-nimelises raamatukogus, samuti kirjastuses korrektorina. 1959. aastast tänaseni on ta pidanud tõlkekirjanduse vanemtoimetaja ametit «Eesti Raamatus». Kahekümne aasta jooksul on tema terava toimetajapiiaitsi alt läbi käinud tubli osa sel perioodil ilmunud prantsuse ilukirjanduse eestindustest.

1976. a. võeti L.-M. Kask vastu ENSV Kirjanike Liitu. Ta on KL tõlkesektiooni juhatuse liige ja igapidi ühiskondlikult aktiivne inimene.

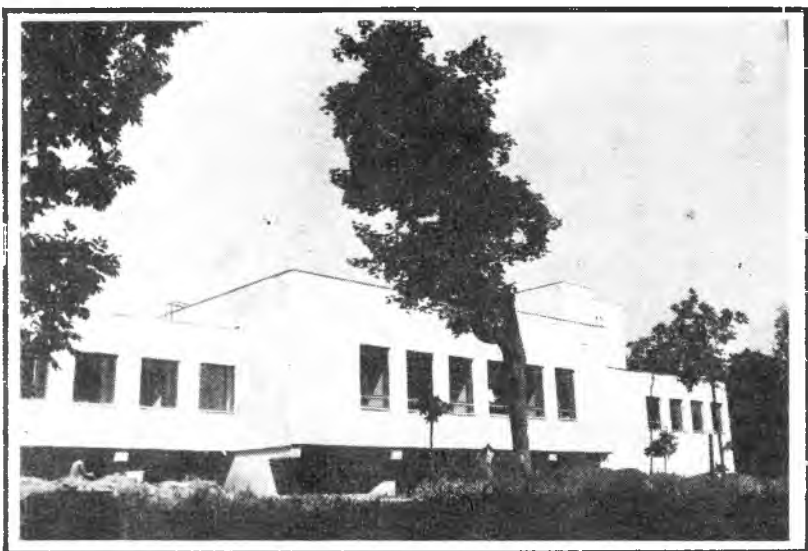
Juubilari eestindatud raamatute hulk ei ole suur, kõik need on aga väärtteosed meisterlikus keelelises rüüs: G. Sand'i «Consuelo» (e. k. 1961), V. Pozneri «Hukkamise paik» (1963), J.-P. Sartre'i «Sõnad» (1965), G. Pereci «Asjad» (1968), meiegi asjastuvasse maailma uppuvaid inimestel kuluks see uuesti kätte võtta), M. Prousti «Swanni armastus» (1973, tõlge pälvib J. Smuuli nimelise aastapreemia), A. France'i novell «Hr. Pigeonneau» (1974, kogumikus «Crainquebille»), A. Robbe-Grillet'i «Kummid» (1977, kahasse A. Pärsimäega), J.-P. Chabroli «Kuulus tugitool» (1977). Tulevikult tahaks loota siia veel ohtrasti lisa. Märksa pikem saaks loetelu ühtaegu asjalikest ja elegant-selt vaimukatest ees- ja järelsonadest, millega L.-M. Kask

on varustanud paljud tema tõlgitud-toimetatud teosed. Usaldusväärsed ja huvitavad on tema sulest ilmunud Prantsusmaa jooksva kirjanduselu ülevaated perioodikas ning kaastöö ENE-le.

Lisaks on L.-M. Kask võtnud oma õlgadele üpris tänamatu ja oi kui tänuväärse ülesande: oma toimetajatöö norme lõhki ajades hoolitseda prantsuse keelest tõlkijate järelkasvu eest, keeleoskajaid sageli kättpidi tõlkimise juurde tuues, neile jõukohast tööd leides, nende viigu parandades, oma rikkalikust kogemustepagasist lahet abi pakkudes «jalgraitaleiutamise» (loe: tõlkijaks küpsemise) vaevarikkal teel. Allakirjutanu on selles osas üks juubilari tänuvõlglasti.

Jätkuvat nooruslikku energiat kultuurivahendaja ammendamatu tööpõllul — avarama ja sidusama maailmapildi nimel!

MERIKE RIIVES

JÕHVI UUS KULTUURIMAJA

Möödunud pühapäev oli jõhvilastel erakordselt pidulik. Avati uus, avar kultuurimaja, kus kaevurite päevale pühendatud pidulikul koosolekul pidas kõne EKP Keskkomitee esimene sekretär Karl Vaino. Vastses hoones (meie oludele kohandatud üleliiduline tüüpprojekt) on kolm suurt saali: 800-kohaline pöördavaga teatri- ja nõupidamistesaal, 200-kohaline loengutesaal, tantsusaal 350-le. Samas asuvad ka banketisaal, baar ning piljardituba. Maja ühes tiivas avatakse 1. septembril Eesti NSV Riikliku Kunstimuseumi filiaal, kus alustavad tööd kunstiteadlased ning hakatakse eksponeerima näitusi. Ruumid on ette nähtud ka taidlejatele: kooridele, orkestritele, balletiklassile jne.

Avamistseremoonial andis külakosti RAT «Vane-muine» Kaarel Irdi juhtimisel, kes on lubanud edaspidi kaks korda kuus oma teatriga Jõhvis etendusi anda. 10. oktoobril algavad RAT «Estonia» külalisedendused, loodetavasti ei jäta häid võimalusi kasutamata ka vabariigi teised teatrid.

Me hakime neid kartetšiga, aga nad tulevad ikkagi edasi — hüpetega, roomates, lakka-matult tulistades. Meil pole ühtegi automaatrelva.

Meil on juba hulk lange-nuid, haavatud on jõeperve all, kergemini pihtasaanud tuiguvad ülekäigule.

Jalaväeleitnant oma mees-tega tõmbub tagasi, hall mee-leheide silmades. Ta ei tee katsetki oma sillale trügivaid mehi tagasi hoida.

«Võtke siis vähemalt haava-tud kaasa, seltsimehed...» pressib Sanõgin läbi hammas-te. Leitnandil on nähtavasti piinlik, ta tammub paigal, püh-hib varrukaga hõgi, kuid jook-seb siis meestele järele. Mui-dugi, temal polnud ju käsku sillapead kaitsta, pealegi jäi tema räsitud roodust siia ma-gama üsna mitu meest. Me ei loe järelejäänuid, sel pole mõ-tet. Meil on ükskõik, sest ka ülekäik on taas tule all. Mehi kukub ja hüppab vette, paa-nika ülekäigul kasvab.

Me paneme veel vastu — meeleheites ja vihastena oma jõuetuses. Kartetš ja kartetš, aga nad trügivad visalt edasi. Nad on nii lähedal, et ko-gu positsioon külvatakse auto-maatrelvade tulest üle.

«Roks, me ei saa enam mi-dagi teha,» hüüab Sanõgin, «lõõge sihikud puruks ja ta-ganeme!»

«Teeme veel viimase paugu, mürsud on ka otsas,» vastab Roks vaevumärgatava värina-ga hääles.

Kaks kiledat pauku.

Aga Roksi pole enam, kuuli-pildujavalang on ta toru kõr-va-le maha niitnud. Kuidagi märkamatu toimus see üldi-ses lahingumärulis. Lihtsalt,

väga lihtsalt. Kümnen-dik se-kundit ja seda rahulikku leit-nanti pole enam...

Sanõgin viipab käega, me hakkame jõe poole roomama.

Ja siis jääme poolel teel seisma, sest ka sinna roomata pole enam mõtet: selja tagant kostab tume plahvatusmü-sak, veesammas ja keerlevad palgid tõusevad õhku. Minöö-rid on ülekäigu õhkinud...

Nüüd tuleb siin surra, sest meil pole enam kuhugi minna.

Kõigepealt tapeti Sanõgin, seejärel sain mina valangu rindu.

Ma kukkusin ristselili. See oli õnn, sest minu viimse pil-gu ette ei jäänud selle puna-päise sakslase lõust, kes mind tabas, vaid suur ja sinine ta-evas. Õrn ja valkjalt läbipa-is-tev, nagu ta on varasügisel, nagu ta oli sel aastaajal tuhat aastat tagasi ka seal kuskil, mida kutsuti koduks. Veel vilksab sajandiksekundi jook-sul silme eest mööda kumme-line kodumuru ja väike pal-jasjalgne poiss seal murul käo kukkumist kuulates. Heldeke, see olen ju mina... Ja siis äkki on pimedus ja vaikus...

Mis edasi juhtus, on teile juba loo algusest teada. Minu, reavõitleja Jaan Tamme kõr-val vennaskalmus on kaks meie polgu poissi, minuga ühevanused, siis mitu jalaväe meest, siis see poisike läheda-sest külast, kelle sakslased maha lasksid, sest ta viskas süütepudeli nende tanki pihta, siis leitnant Roks ja politruk Sanõgin, kelle sakslased pä-rast surma hirmsasti täakide-ga läbi sorkisid tema poliit-juhi tunnuste pärast.

Nõnda ei saanud ma ialgi

teada, et Ruudi, see on kaar-diväevanem Rudolf Vaher, ilusate mustade vuntsidega mees, suunati pärast demobi-liseerimist koduvalda täitev-komitee esimeheks. Praegu lonkab ta vasakut jalga, sest selle lasksid metsavennad tal 1948. a. kottpimedal septemb-rikuu õöl saksa automaadist läbi, kui ta tuli külast vilja-koristusasju ajamast. Temal, kes rindel polnud täketki kül-ge saanud, vedas seegi kord — ta lapiti haiglas ära ning hil-jem sai tast korralik kolhoo-simees. Kerge pole tal ol-nud, mis seda rääkida, sest peale kõige muu kippusid elu veel raskemaks tegema naised ja viin...

Muide, Ruudiga juhtus see lugu, et kui rindel olnud eesti poisid oktoobrikuus 1941 Uuralitesse tööpataljoni jõud-sid ja ta võimatult vesise lobi pärast häält tõstis, käratas talle roodu vanem, viinast ja hooramisest haisev, ülemuste ees nahast väljapugev Volga sakslane:

«Mida sa, fašist, üldse nõuad? Täna nõukogude võim-u, et sind kuhugi laagrisse kärvama ei saadatud!»

Ruudi astus vanemale sam-mu lähemale ja rõõgatas saks-lasele nõnda, et see näost lub-japintsiks muutus:

«Tersi morda, lõguska! Mõi frontoviki!»

Selle eest saadeti ta kõige raskemale metsatööle.

Aga kui ta Eestisse tagasi jõudis ja esimesele ümarale naisele oma tugevat embust pakkus, ütles see:

«Oli sind, kommunisti, siia veel vaja! Ma ei salli sind sil-maotsaski!»

Nõnda oli siis Ruudi mees, keda selles suures sõjas oli kutsutud väga vastupidiste ni-metustega... Küllap oli seda-gi raske üle elada.

Aga Randalu tuli tagasi pol-kovnikuna, töötas aastaid märkamatu kuskil tagasi-hoidlikku käitist juhtides ning on nüüd juba mitu aastat pensionil. Poliitohvitserist Sä-relist sai eluaegne lugupeetud parteitöötaja. Kolmekümne-selt olid ta juuksed üleni hal-lid.

Ma ei ütleks, et meid siin oleks unustatud.

Sireliviõsa on kasvanud suureks ja õitseb meie ven-naskalmul igal kevadel. Pärast sõda pandi meie hauaplatsi keskele betoonipank, mis imi-teerib looduslikku kaljurahnu. Selle tipus roostetanud teras-varba otsas on viisnurk, rahn ise on üleni ruskeks vööba-tud, esiküljel aga on hall ning sellel on must kiri: «Igavene au kangelastele, kes langesid meie kodumaa vabaduse ja sõltumatuse eest.»

Nõnda on siis minustki pä-rast surma saanud kangelane. Kuidagi ei oska ütelda, on see nüüd õige või mitte. Võib-olla et ongi õige? Muidugi on see mulle ja teistele siin mulla all üsna ükskõik, aga ausalt suri-me me küll — vastupidist ei saa keegi ütelda.

Igal võidupühal tuuakse siia pärg ja kooliõpetaja ütleb ka lühikese kõne. Muidugi ei mainita ühtegi nime, ei meie polgu numbrit, sest neid ei teata. Need, kelle pojad, me-hed või vennad sõtta jäid, poetavad mõne pisara. Need, kelle isad on langenud, teevad seda harva, sest nad teavad

neid ainult koltunud fotode järgi.

Niisuguseid vennaskalme on teel Pihkvast Staraja Rus-sasse ja sealt edasi Lõtskovos-se mõnigi. Palju on Pihkva-maa mullas Eestimaal poisse, kelle nime ei teata ja kes nüüd kõik on kangelased.

Me oleme nüüd see teine, nähtamatu rivi, mis hiljem sai oh kui palju täiendust Ve-likije Lukis, Sörves ja Kura-maal. Aga meie oleme selle süngi rivi esimesed read. Kas me sellest õnnelikumad oleme — ei tea. Me oleme kõik veel noored ja tarmukad, aga meie rivi lõppu tuleb aegapidi täiendust hallide või kiilas-päiste näol. Need on rinde-mehed, kellel oli õnn suur sõ-da üle elada ja kes nüüd ilma lahingumürata meie juurde tulevad — erarõivais, valgetes särkides ja tumedate lip-sudega.

Me astume kuulmatult kõi-gi nende kõrval, kes veel ka-mara peal liiguvad. Vaikselt tuleme veel ikka rohkem ja rohkem tuhmuvatesse mäles-tustesse, õhkkergelt paneme vahest käe kunagise polgu-kaaslase õlale ning küsime südame, mitte süga: «Mäle-tad, vana patareipoiss? Kas oled veel valmis pauku tege-ma...?»

Ja kui puhub kagutuuleke sealt Pihkvamaa poolt ning koputab õhtul teie uute õn-nelike majade aknaruutudele, siis teadke, et seesama tuul on puhunud üle meie tagasihoid-like mullast kodade otsekui tervitus teile kõigile armsal Eestimaal nii ammuste aastate takka.

(Lõpp)

1966—1978

Helsingi Linnateatri ja TRA Draamateatri koostöösuhet algas 1965. a., mil meie koduteater näitas nii Helsingis kui Kotkas, Turus ja Tampere A. H. Tammsaare «Inimest ja jumalat», B. Brechti «Ena Courage'i», B. Kaburi «Ropsi». Vastukülaskäigu tegi Helsingi Linnateater Tallinna Baldwini «Laul valgele mehele» ja M. Jotuni populaarse «Mehe küljeluu» lavastusega. Siit sai ühtlasi alguse ka Eesti publiku tutvustav teatrijuht Sakari Puurusega, kelle lavastatud M. Maeterlincki «Pelleas ja Melisande» mitu hooaega meie repertuaaris püsis. 1973. aastal esinesid Helsingi Linnateatris V. Panso noored diplomandid oma A. Kivi etendusega «Täna mängime «Seitset venda»», mida nüüdsegi külalisesinemise ajal väga suure soojusega meenutati. Peagi tuli vastukülaskäigule Helsingi Linnateater «Tubli tüdrukuga», Marjatta Kallio peasas.

Helsingi Linnateatri kutsel esines 25. ja 26. augustil «Helsingi nädala» raames ja esitas seal Nõukogude teatrikuultuuri paljude teatralide kirjutiste läbi juba mitmeid aastaid huvi äratanud Draamateatri «Kolm öde» aastast 1973. Vaatamata sellele, et A. Šapiro «Kolmest öest» oli selle lavaleilmumise järel kirjutatud mitmeid arvustusi, pühendus Helsingi ajakirjandus üksikasjalikult ka Draamateatri tänaste probleemide sõbralikule ja samas asjatundlikule avamisele. 25. augusti «Demari» numbris oli teatri repertuaari tutvustav artikkel, kus muu hulgas arutletakse klassika ja tänapäeva vahelkordade avamist; mainitakse heade näidetenäidete aastaid repertuaaris seisvaid V. Panso «Inimese ja inimese», «Parvepoiste» etendusi, peatutakse Tšehhovi «Ivanov» ja «Kolmel öel».

Ajaleht «Suomenmaa» tutvustab Adolf Šapiro juba tehtud ja ka eesleisvaid töid Riia Noorsooteatris, «Helsingi Sanomat» 24. augusti numbrist võime aga lugeda rubriiki «Voldemar Panso töö jätkajast, Tallinna Zilovist ja

TRA DRAAMATEATRI MENUKAS

SOOME-REIS JA UUS HOOAEG

Richard III» — Mikk Mikiverist, «Kansan Uutiset» ja kohalik rootsikeelne ajaleht «Hufvudstadsbladet» pühendusid enim Draamateatri internatsionaalsete suhete avamisele, mille kontekstist ei puudu võrdlusjooned A. Efröse, G. Tovstonogovi, P. Brooki töö ja loominguga ning E. Kalima ja R. Långbacka Tšehhovi-interpretatsioonidega.

Jättes nüüd kõrvale ilmunud arvustuste hinnangud (neid saame väljavõtetena lugeda järgmisest numbrist), lubatagu vaid kõige lühemalt informeerida kodupublikut selles, millise tähelepanu osaliseks Draamateater Helsingi festivalil sai. 23. augustil toimunud Helsingi linnapea T. Aura korraldatud pidulik festivali avavastuvõtul viibisid meie teatri esindajad, 25. augustil korraldati pidulik lõunasöök Tallinna Draamateatri

juhtkonna ja kunstilise kollektiivi auks, kus anti üle vastastikused kingitused. Esimesest «Kolme öe» etendusest olid tulnud osa saama paljud diplomaatilise korpuse esindajad, Nõukogude saatkonna töötajad ja muidugi meie sõpruslinna Kotka esindus, eesotsas linnapea Tauno Pulkki, teatritööstuse juhataja Erkki Molanderi, teatrijuhi Lauri Väärä ja direktor Seppo Soini. Kohal olid mitmed teatrijuhid ja tuntud lavastajad, nagu Jack Witikka, Väinö Lahti, Matti Ranin, Eugen Terttula, Sakari Puurunen jt., näitlejad Jussi Jurkka, Eeva-Kaarina Volanen, Soome Näitlejate Liidu esimees Kalevi Kahra, Saara Ranin jpt. Polnud siis mõistagi rambipalavik sugugi madal, kui me arvesse võtame ka ligi 1000-kohalise täissaali ja Draamateatri lavaga võrreldes 2 korda

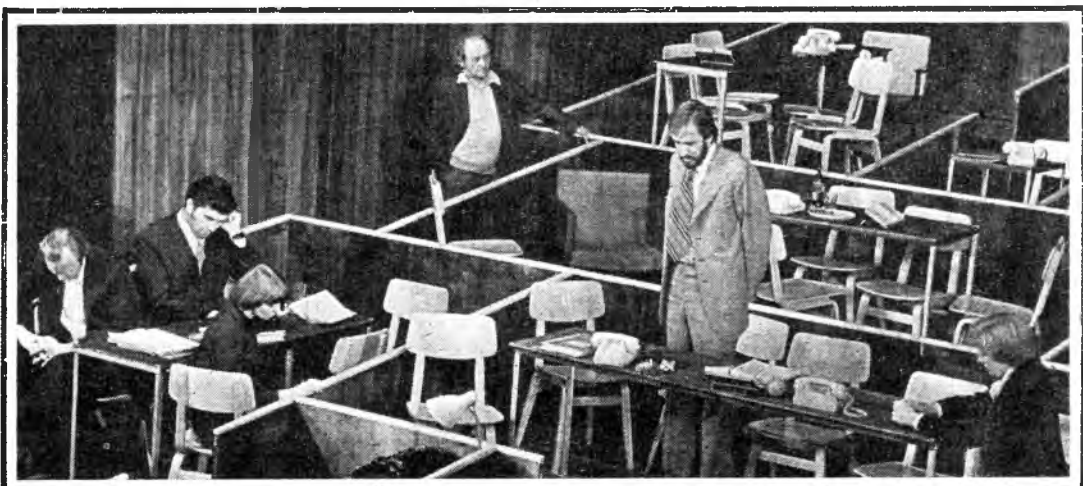
avarama lavapinna. Etendus võeti vastu tähelepanu ja ovatsioonidega. Hilisõhtu vedeti Helsingi Linnateatri ja Helsingi teiste teatrite kolleegidega. Teine ja kolmas «Kolme öe» etendus läksid aga juba rahu ja kindlusega, sest tuleproov oli edukalt läbi tehtud ja raadios ka esimene analüüsiv avalik arvamusavaldus teatavaks tehtud. Rasked tööpäevad seljataga, ootas meid järgmisel hommikul sõpruslinna Kotka autobuss, et sõita teatridirektori Seppo Soini ekskursioonijuhitamisega läbi Helsingi, Porvoo ja Loviisa Kotkasse. Linnapea Tauno Pulkki vastuvõtul öeldi palju südamlikke sõnu meie teatri ansamblikultuuri kohta. Siin avanesid kunstipinnalt võrsunud sõpruse sügavad juured. Ikka ja jälle lilled, rõõm, kingitused ja mis kõige olulisem — uute kohtumiste

ootus. Kotka Linnateater jääb suure huviga ootama Mikk Mikiveri külasõitu novembris, et lavastada sinne teatritrupiga E. Vilde «Tabamata ime» (sealne pealkiri «Kõlisevad kuljused»). Meil tuleb ootama jääda Helsingi Linnateatri külaskäiku Soome klassikalavastusega.

7. septembril avab Draamateater 62. hooaja Tallinnas A. Gelmani «Tagasiside» esietendusega, mille on lavastanud M. Mikiver, kujundanud T. Virve Noorsooteatrist. Ja juba järgmisel nädalal on teine esietendus: R. Saluri algupärane «Lasteaiaõnne» jõuab publiku ette. Septembris näeme J. Smuuli nim. kirjanduspreemiaga pärjatud R. Saluri teisei näidendi «Poiste sõidud» esietendust, mille on peanäitejuht lavastanud lavakunstikateedri üliõpilastega. Kaasa teeb ühes peasas ka Tõnu Mikiver. Järgmine esietendus on maailmaklassikast — W. Shakespeare'i «Hamlet», mille lavastab M. Mikiver, peasas Lembit Ulfak ja Juhan Viiding, kunstnik A. Unt. Merle Karusoo viib aastanumbri lõpus rambivalgusse NSV Liidu riikliku preemia saanud V. Rasputini romaani «Viimane täht» autoriseeritud dramatiseeringu. Endrik Kerge hakkab aasta lõpul ette valmistama Szakony «Saateviga», millega teater võtab osa NSV Liidu toimuvast Ungari RV dramaturgia festivalist. Kõigi nende tööde kõrval valmistab Einari Koppel ette J. Krossi «Pöördtoolitundi» (M. Mikiver).

Tihe tööpäev läheb siit edasi eesti klassika juurde. Tahame loota, et hooaja jooksul Draamateater sõidab külalisesinemistele mõnda vennasvariiki (Läti, Leedu), et jõuda peatselt loomingulise aruandeni ka meie kodumaa pealinnas Moskva publiku ees.

KALJU HAAN

Steen A. Gelmani näidendi «Tagasiside» lavastusest.

«DR. STOCKMANN» PÄRNU LAVAL

trotsiv lõpunimek oma veendumuste eest, erk südame-tunnistus ja kõrge vastutustunne määrasid lavastaja Ingo Normeti suhtumise Stockmannisse. Tema jaoks on doktor kaheldamatu kangeline. Ehkki ta erakordsust lavastaja rõhutada ei taha.

Peeter Kard Stockmannina on eelkõige sarnane iseendaga: tugev mees parimais aastais ja muretuimas hingesisundis. Seejärel hakkame ta juma temas üsna tavalist kuurordiarsti. Enesega rahul (sest hiljaaegu jõudis «haljale oksale»), heatujuuliselt muigvel (sest on loomult optimist), askeldav (ega seda välist askeldamist palju polnudki, aga niisugune mulje doktorist kui teoinimesest tekkis). Kui teda teistest miski eristab, siis loomulikkus, sisemine vastastatus. Ent erakordset isiksust pole; isegi mitte erakordset isemeelsust — vähemalt alguses.

Stockmanni ümberkujumise protsessi, ta vabanemist sellest murest hingesisundist, illusioonide kütkest, kujutab näitleja hästi loogilise ahelana (Ibseni puhul pole see ime); tösi — ta lüüdis näidise malle ülemäärast ühetasaks «viilituina». Kehastades ideekangelast, ei näinud Kard kuigivõrd hoolivat karakterisuse võimalustest doktori kujud. Ei eriti sellest naivusest, mis paiguti omandab tugevalt

väljendatud koomilise kõla, ei Stockmanni puhul hästi tajutavast huumorimeelest. (Asjalt. Küllap olid need Ibseni dramaturgikogemused, mis soovitasid tal kujutada oma doktorit just niimoodi nii tõsistavalt publitsistlikus näidendis.)

Kuid tugeva kontsenteeritusega viib Kard läbi koosolekustseeni. Siin avaldub Stockmann ideekangelasena, kelle tõdemusi lavastaja ja näitleja jagavad peaaegu mõõndusteta. Ka neid mõtteid enamusest, kelle «kaes on võim — kahjuks, kuid õigust tal ei ole», et õigus on vaid üksikutel, vaimset üllatust inimestel — mõtteid, mis on tekitanud probleeme Stockmanni nitšeaanluse kohta, ta olemuse vastuolulisusest. I. Normeti jaoks neid probleeme pole. Mitte et ta oleks sulgenud nende suhtes silmad, vaid vastupidi — lavastajale on olnud äärmiselt oluline rõhutada oma kangelase julgust minna üksi kõige vastu, ülistada ka üksikisiku mässu mõttekust tõe nimel. (Koosolekustseenis annab Normet doktorit suures plaanis. Keset lava. Silmitsi saaliga. Kuna «rahvas» on välja karbitud, jääb Kardi hooliks luua tihe side mitte üksnes Stockmanni põhiopponentidega laval, vaid ka erilise otsekontakt meiega siinpool rampi. Ta saavutab selle, me tajume oma vahetut

osalevust doktori mõtteavaldustes, ehkki näitleja ülesanne polnud kerge — lavastuslikult on saali ja lava liitmine tervikuks koosolekustseenis jäänud pooliku lahendusega.)

Tõde, milleni jõuab dr. Stockmann, on I. Normeti lavastuses väga konkreetne. See on tõde kodanliku demokraatia illusoorisusest. Näitlejate hoiak ja maneer asetavad etenduse täpselt aratuntavasse keskkonda ning aega. V. Indrikson (toimetaja Hovstad), M. Smeljanski (ajalehe kaastöölise Billing), P. Mäeots (naha-parkal Kiil), A. Ots (majaomanike ühingu esimees Aslaksen), kujutades ibsenliku provintsi seltskonnategelaste ambitsioone ning olemust, eelistavad nende kujude puhul välisele eredusele pigem mõnevõrra kuivavõitu, vaoshoitud rollijoonist, ent pillamata seejuures midagi nende satiirilist sisust. Ilmselt niisugusena — kujude ja konfliktli mõtteoloogikat rangelt jälgivana, selle nimel välist tegevust isegi mõneti varjutavana (ehkki sündmusi on «Rahva vaenlase» enam kui mõnes teises Ibseni näidendis), veidi kuivavõitu ning vaoshoituna — tajus Normet ibsenlikku (ja konkreetset selle näidendi) stiili. Ühtlasi tasemel, stiilitundega esitab seda ta näitlejate ansambel. Siia kuulub ka A. Hallik doktori venna ja linnafoogi Peter

Stockmannina. Kui poleks mitte vennatundeist tingitud kaastundlikkust, mida Hallik viimases stseenis tikub demonstreerima (ma mõlen, et Ibsen tegi doktori ja linnafoogi — kaks peamist oponenti — vendadeks hoopiski mitte nende konfliktli psühholoogiliseks nüansseerimiseks), siis omaksime me ühte tugevamat, painedumatumat, üldistusjõulisemat vastast doktorile, keda juhib pigem hirm kui jõud.

Pärast koosolekustseeni, kus «kompaktne enamus», kasutades «demokraatlikku» protseduuri, võitis doktorilt õiguse kuulutada tõde, on lavastajal olnud äärmiselt oluline näidata ta sisemist jõudu. P. Kard on viimases pildis eriti asjalik, keskendunud. Ta kõrval on Tiia Kriisa — proua Stockmann. Ja ehkki ta ütleb etendust lõpetava repliigi «ah, sind, Tomas!...» (pärast Stockmanni kuulsat «kõige tugevam mees maailmas on see, kes on kõige üksikum») melanhoolse nukrusega, on ta siin ja jääb siia, laetuna sama seismise veenvusega ning jõuga mis ta isemeelne meeski. Esimese stseeni veidi infantiilses, pingutatult evelil ja pingutatult seltskondlikust proua Stockmannist on saanud naine oma mehe kõrval.

Ta kõrvale astume ka meie. Vähemalt mõttes. Etendustel, mis ma nägin, polnud meid just saalitäis — ju pole Ibseni doktor veel kõigi kangelane (ju pole ka Pärnu teatri etendus «Stockmanni» ideaalseks kehastuseks) aga et ta on meie peavade kangelane, selles ei jätnud Ingo Normeti lavastus kahtlust.

EERO LAID

Eesti NSV teeneline kirjanik
AIMEE BEEKMAN.

Eesti NSV teeneline kirjanik
ERNST (ERNI) HIIR.

Eesti NSV teeneline kirjanik
OLEV JÖGI.

Eesti NSV rahvakunstnik
ILMA ADAMSON,
J. Kreuksi nim. Noorsoo Kultuuri-
palee ballettmeister.

Eesti NSV teeneline kultuuri-
tegelane
RICHARD LINT,
Palde kultuurimaja metoodik.

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 34.)

Festivalil esile küündinud ja kõrgeimalt auhinnatud filmid (vt. SV nr. 34) kajastavad nähtusi tänapäeva filmikunstis, mille poole kriitik Aleksander Ledóchowski on siis üldistavalt ristinud «paraboolseks filmikunstiks». Ledóchowski määratluse järgi iseloomustavad seda, aga ühtlasi ka tänapäeva parimaid filme:

1. stiili ja kujunditesüsteemi rafineeritus,
2. pöördumine kas otse või assotsiatiivsel teel müütide ja kirjanduslike mõistete või maalikunsti poole, kusjuures filmivorm säilib sõltumatuks,
3. eriline huvitatus naisest,
4. teemade ja motiivide valik, mille konkreetne ajalooline kontekst ei tõkesta üldistuste tegemist.

Lisaks iseloomustab neid filme veel asjaolu, et nad on «rasked», nõuavad publikult teadmisi kultuurist, süvenemist, eemalduvad populaarsest rahvafilmist, süžeeilmist, rakendades uusi võtteid, — mitte kohandudes (mugandudes) kirjanduse ja maalikunsti (kujutava kunsti), vaid võrdsete partneritena nende kõrval seistes.

Parimate mängufilmide iseloomulikuks jooneks hindab filmiajakirjandus eemaldumist tegelikkusest kopeerivast, s. o. dokumentaalsest kujutamistest. See on teatav seaduspärasus. Ikka on kunstis vaheldunud suund, mis peab ülimaks elu, ja suund, mis peab ülimaks kunsti. Ilmselt on parimates filmides praegu rõhuasetus kunstile.

Tooniandvate tööde kõrval oli festivalil muidugi arvukalt selliseid, mis käsitlesid n.ö. aktuaalset temaatikat: kirjeldasid tegelikkust, puudutasid tõsiselt probleeme, kuid jäid siiski sügavamale sissevaatata, ehkki hästi mõeldud kavatsuseks. Tänu massiteabevahenditele, eelkõige televisioonile, informeeritakse inimkonda tähtsamatest sündmustest ja probleemidest ka pildiliselt. Ja samu asju vähese üldistusvõimega käsitlenud filmid ei saa lisada midagi uut, paratamatult ähvardab neid primitiivsus.

Tegelikkuse bukvalistlik-kopeerivale edasiandmisele lähedal olid anglosaksi filmid, arvab Aleksander Ledóchowski («Film» nr. 25, 1978). Inglase Alan Parkeri lineteos «Midnight Express» esitab dokumentaalse rekonstruktsiooni («Midnight Express» tähendab vanglaargoos põgenemist). Film on lugu ameerika noorukist, kes hankis Türgis narkootikume, tabati ja vangistati. Kuivõrd ameeriklased olid Türgile ette heitnud ükskõik-sust salakaubavedajate vastu võitlemisel, kasutasid Türgi võimud juhus ja määrasid kinnipeetule eluaegse vanglastuse. Film rajaneb tõsielulistel faktidel: lool kellestki Billy Hayesist, kel õnnestus vanglast põgeneda. Tähtsaim pole siiski dokumentaalne ki-histus, mille abil lavastaja

CANNES'I TÕMMISEID

väga teravalt (nii et asjaosalised esitasid isegi protesti) arvustab Türgi kohtukorraldust. Filmi suurim väärtus on tema teine tasand, taotlus jutustada maapealsest põrgust, hingelistest ja ihulistest kannatustest, vägivallast ja alandusest.

Ameeriklase Paul Mazurski «Vallaline naine» (An Unmarried Woman) on kord lüüri-line, kord humoristlik pajatus naisest, kelle mees jättis maha. Banaalne teema, banaalne stsenaarium, ent roh-

Jon Voight (festivali parim meesnäitleja) ja Jane Fonda filmis «Kojutulek» (lavastaja Hal Ashby).

kesti tabavaid tähelepanekuid, ja ennekõike heatahtlikkust. See oli ainus film festivalil, mis kirjeldas argipäeva, lisades sellele poeesiasära, kuigi jättes ta samal ajal süva-moõtmeist ilma. (Filmi kang-elanna osa eest sai Jill Clay-burgh ühe parima naisnäitleja auhinna.)

Karel Reizsi «Kes peatab vihmasaju?» ja Hal Ashby «Kojutulek» (Coming home): nagu Ameerika filmides ikka,

sensatsiooniline tegevustik, väga hea näitlejatöö, täpne režii ja lõpuks ka Vietnami sõja teema. «Stsenaarium põhineb minu enda kogemustel neist aastatest, mil ma igal mulle kättesaadaval viisil protestisin Vietnami sõja vastu», ütles «Kojutuleku» naispeaosaline Jane Fonda pressikon-verentsil. Filmid konstateerivad, et Vietnami sõda oli paha, et see laostas inimesi hingeliselt ja tõi välja negatiivsed psühholoogilised järeldused. Ilmselt reageerivad ameerika vaatajad neile publiksistlikele filmidele ärkisamalt, kindlasti olid filmid neile mõeldudki, ent praegu Euroopas näidatuina sai selgeks nende skemaatiline käsitlusviis. Põhitõed on vaatajal juba teada ja nüüd tagantjärele oodanuks sügavam analüüsi, märgib Aleksander Ledóchowski. Vaadeldud Ameerika filmid olid oskuslikult tehtud, kuid konkurents Euroopa filmidega jäid nad oma kunstimõjuvuses alla. «Kojutulek» andis siiski festivali parima meesosa (Jon Voight).

Eelmistel festivalidel oli hulk poliitilist kaalukaid filme. Tänavu seda orientatsiooni polnud, ja polnud ka filme, mis oleksid anarhitse-nud ja bulvaritsenud, tahtes kaasa lüüa poliitilises diskus-sioonis. See poliitika, sotsio-loogia ja erootika segu oli ühekülgse ja primitiivsuse tõttu seks puhuks ekraanilt kadunud.

Ent poliitiline film ei ole siiski surnud, vaid ainult muutunud. Oelgem: ta sai küpseks. Sellest tunnistasid kaks filmi: tšiiili pagulase Miguel Littini «Hullumeel-sus ja meetodid», vändatud Alejo Carpentieri romaani «Meetodi äraspidatus» (El re-curso del método) põhjal, hiig-

laslik ajalooline fresko, mis annab ladinaameerika diktaa-tori portree sajandi algusest peale; ning Hispaania ühe tuntuima lavastaja Carlos Saura «Seotud silmi» — mitmekihiline kunstniku-uuri-mus, poeetiline ekraanitöö poliitilise diktatuuri psühholoo-

Jill Clayburgh (üks festivali parim naisosa) filmis «Vallaline naine» (lavastaja Paul Mazursky).

Isabelle Huppert (teine festivali parim naisosa) filmis «Violette Nozière». Olene teda näinud Prantsuse filmis «Doktor François Gaillard» naisarsti (A. Girardot) tütre osas.

gilisest surutusest, selle läm-matavat atmosfäärist. Filmis põimuvad poliitilised, kunsti-elu ja isikliku elu sündmused.

Festivali peremehed prants-lased panid välja kolm filmi. Claude Chabroli «Violette Nozière» on parimal juhul sõja-eelse kohtuafääri oskuslik re-konstruksioon — alaealine tapab oma vanemad. Tähele-panu pälvis vaid Isabelle Huppert'i osatäitmine (Isa-belle Huppert'i hindas žürii teiseks festivali parimaks näitlejannaks). Louis Malle tõi festivalile «Pretty Baby» — loo kolmeteistkümnenda-aastasest prantslasest. Tüdruk on üle

küpsenud ja omandanud ava-likust majast pärit naise mõt-telaadi. Tegevustik toimub Ameerikas, New Orleansis, sajandi alguses. Malle ilmselt tahtis teha loo Lolita anno 1917 psüühikast, kuid õnnestunuks saab pildada vaid vär-viefekte ja lavastuslikku kül-ge. Väga peen operaatoritöö (film sai tehnikaalase auhin-na) ja väga vähenõudlik sisu, kohati üpris vulgaarne. Re-žissöör ise on filmi kaitsnud ründajate eest: «Minu filmis pole midagi pornograafilist. Kõik mõeldakse ise juurde. Mis puutub neisse stseenides-se, kus Brook Schealdes män-gib alasti, siis on ta juba tihti selliselt poseerinud. Ainuke tõsiselt raske stseen temale oli see, kus kangelanna kaotab süütuse. Siin mõistagi polnud tal oma kogemuses millelegi toetuda.» (vt. «Literaturnaja Gazeta» nr. 26).

Kolmandaks Prantsuse filmiks oli «Théâtre de Soleil» lavastaja Ariane Mnouchkine'i «Molière», kirev ajaloo-line vaatamäng, mille prant-suse kriitika siiski üksmeelse eitusega vastu võttis.

Sotsialistlike maade filmi-kunstist hinnati kõrgeimalt Poolat. FIPRESCI (Rahvus-vahelise Filmiajakirjanduse Liidu) ex aequo antud au-hind langes Poola filmile «Marmorinimene», lavastajaks Andrzej Wajda. See on film 1950. aastate ühiskondlikest kontrastidest, süzeeliseks alu-seks telefilmide tegemise lugu kuulsast n.ö. Poola stahhaa-novlikust müürsepat. Teiste seas tõusis esile (ja sai ka oikumeenilise žürii auhinna) Krzysztof Zanussi «Spiraal». Lavastaja enda stsenaariumi järgi tehtud film seab igavese probleemi: milles on elu mõ-te, mismoodi mõjutab elu sur-ma paratamatus? Ühest kül-jest on see mõtisklus selle üle, mida käsitles näiteks Thomas Mann (inimene ja surm), teisalt aga Dostojevski probleemid: vastutus oma teo eest. Väliselt on «Spiraal» puhttä-napäevane teos, ta osutab ideaalide puudumisele, vaim-sele tühjusele, tarbijalikule ellusuhtumisele. Sügavamalt tööd vaadeldes leiame aga meditatsiooni inimese olemise igaveste küsimuste üle.

Sadade festivalil esilinastu-nud (reglementeeriv tingi-mus!) filmide seas kujundasid aga põhitausta, nagu hindab filmiajakirjandus, traditsioo-nilised ja puhtkommertsliku suunitlusega teosed — nagu alati. Neid oleval olnud pare-maid ja halvemaid, enamik moodsate stereotüüpide ringis tiirlevaid, massitoodang, mis juhindus turunõuetest: eten-dust pakkuvad, kenasti kom-poneeritud, üht või teist moe-joont järgivad, kuid vähe uut avastavad filmid. Kõnelemata produktsioonist, mis kasutab festivali vaid kui äriletiti, fil-miüritusi oma reklaariga rünnates ja ärifotodega ümb-ritsedes.

Filmipressi refereerinud
KINOKK

Kaader filmist «Pretty Baby», lavastaja Louis Malle.

KROHV MAHA, TELLIS VÄLJA

Oige mitmes Vilniuse kvartalis — neid on vanalinnas ühtekokku 74 — võib näha nii tänava- kui õuefassaadidel krohvi raiutud vagusid ja ristkülikuid. Mõnikord ei paista neist muud kui müüri- või korrapärased tellisread, ent küllalt tihti tulevad krohvikihide vangistusest nähtavale ülihuvitavad iidse ehituskonstruktioonid, mille olemasolu keegi pole osanud aimatagi. Leidude hulgas on ümbertehitud ja kinnimüüritud portaalid, aknaraamistused, mitmesuguse konfiguratsiooniga dekoratiivtellistest friisid. Näiliselt hiliste fassaadide siledate krohvikihide alt paljanduvad alailma gootikasse või renessanssi kuuluvad nišid, petikud, õuegaleriide kandetallade kinnitused.

Leedu restauraatoritel puuduvad Vilniuse kohta sellelaadilised abimaterjalid nagu meie omadel Tallinnast: kõigi tänavseinte ülesjoonistused aastast 1825, mis fikseerivad paljude praeguseks ümberehitustega rikutud keskaegsete hoonete stiilse ilme. Seetõttu on leedulastel elamute juures sondeerimine üliväga au sees. Selle abil tagatakse, et vanalinna mitmedki igavad, üksluistest aknariidest koosnevad hooneplokid omandavad arhitektuurilise ilmekuse taasavastatud ning osaliselt või täielikult restaureeritavate XV–XVII sajandi hoonete varal. Ühtlasi ilmub tänavapilti taas lõike muistsele Vilniusele nii omasest punasest, krohvima tellisest.

KOLM KUUD TÄPSUSTUSTEKS

Nagu meilgi tavaks, koostatakse elamuile restaureerimis- või moderniseerimisprojektis, kui hoone ise on veel elanikest ja asutustest tühjendama ning ruumide sondeerimine pole mõeldav. Interjööri asutakse uurima, kui maja saab täiesti tühjaks. Selleks ning ühtlasi tehtud avastustest tingitud projekti muutmiseks on ette nähtud kolm kuud. Miks?

Vastuse võite saada meie aastate kaupa tühjalt seisnud Neitsitorni lõhutusest, tulekahjudest ja reostatusest tulevaste Arheoloogiamuuseumi (Rataskaevu 32) ning «Automi» (Tolli 5) majades. Teatavasti niipea kui üks maja jääb

RESTAUREERIMISBUUM LEEDUS I

JÜRI KUUSKEMAA

4. AUGUSTI «SIRBIS JA VASARAS» TEATATI TÄNAVUSED LEEDU VABARIIKLU PREEMIA LAUREAADID. NIMETAMATA JÄI SEITSE MEEST: LEEDU KULTUURIMÄLSTISTE RESTAUREERIMISE TRUSTI DIREKTOR R. KAMINSKAS, PEARHITEKT R. JALOVECKAS, ARHITEKT A. KUNIGELIS, S. MIKULIONIS, Z. SIMENAVICIUS, H. JANIUKTIS, J. STUOKAS. PREEMIA MÄÄRAMISE PÕHJUS: «...OLE KÕMNE AASTA UURINUD, RESTAUREERINUD JA VÕTNUD SOTSIALISTLIKU ÕHISKONNA TARYIDUSTEKS KASUTUSELE 308 LEEDU KULTUURIMÄLSTIST.» JÄRGNEVALT SÖDASUVISEID MULJEID TÖÖTULEMUSTEST VILNIUSES, VERKIAIS, KAUNASES JA PAZAIŠLISES NING ANDMEID 4600 TÖÖTÄJAGA LEEDU KULTUURIMÄLSTISTE RESTAUREERIMISE TRUSTI KORRALDUSEST.

asukateta, asub ta stiililiselt korvama avalike napsitamis-kohtade ning WC-de nappust. Nii meil kui Vilniuses.

Vilniuses esineb projekti muutmise vajadust harvemini kui Tallinnas. Linn on korduvalt põlenud, mistõttu elamute sisemuses pole leida ei barokkaegseid stiilseid seinakappe, maalitud plafoone ega muustrilisi palklagesid. Üksnes tellismüürid on vastu pidanud, paiguti ka võlvid. Tihti osutub, et mingi elamu keldrid on XV–XVII sajandist, põhimüüristik XVII või XVIII sajandist, fassaadid aga saanud (praeguseni jõudnud) viimistluse alles pärast viimase «suure stiili» — klassitsismi — vaibumist.

KORDA KVARTALIKAUPA

Nagu väitis Vilniuse Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspektsiooni juhataja Stasiulaitis, said leedulased Eestist idee korrastada vanalinna mitte üksikute majade, vaid kvartalite kaupa. Nii on hõlpsam toime tulla tehnovõrkude rajamisega (regeneereeritavad kvartalid peavad saama kesk-kütte, sooja vee ning gaasi), aga samuti kõigi ehitustööde korraldamisega.

Kui meie ikka veel uurime kvartalikaupa töökorralduse eeliseid üksnes teoreetiliselt (tööde alustamine esimeseks katseobjektiks määratud Tallinna Raekoja taguses 25. kvartalis on aasta-aastalt edasi lükkunud, jõudes alles 1977. aastal sondaazide alustamiseni), siis leedulased juba maitsevad uue printsiibi vilju.

Tänavuse seisuga on kolm Vilniuse kvartalit enam-vähem valmis, kuues tööd käivad.

Juhtiv regeneereerimisprintsiip on ülekoormatud ajaloolise hoonestuse vabastamine sobimatutest funktsioonidest, kohase tänapäevase rakenduse leidmine koos arhitektuursete väärtuste soodsaima eksponeerimisega. Sisuliselt tähendab see paljude tuhandete inimeste töö-, elu- ja puhkekeskkonna väärastamist, liites kaasaegsed mugavused esteetiliselt saneeritud ümbrusele.

Peetakse soovitavaks, et esimese korruse tänavapoolsetes ruumides paikneksid põhiliselt teenindusettevõtted. Nii osutuvad ehituslikult huvitavad interjöörid juurdepääsetavaks igale huvilisele, muutes ühtlasi õilsa arhitektuuri varal külgetõmbavamaks neis paiknevad kauplused, kohvikud, sööklad, näitused, baarid ja muu. Hoolika, ent tallinlikust märksa julgema värvitoonide valikuga eraldatakse kvartalit moodustavad hooned üksteisest isegi juhul, kui nende fassaadid pole eriti ilmekad. Kuskil ei näe fassaadidel vingerdavaid elektrijuhtmete pugasid ega katustelt akendesse rippuvaid teleantennide kaableid.

Valgustiteks kasutatakse seinte kinnitatud laternaid, mis on tüübilt üpris mitmekesised, kuid enamasti vanamoe-lises laadis uudistooted. Kui- vetuvormilisi, sepi üksnes imiteeritavaid plekklaternaid ei kohta, samuti mitte Tallinna üleujutanud malmist pseudo-gooti gaasilaternaid. Suveniirlikkuse hõngust päästab Vilniuse stiliseeritumaidki later-naid väärkas teostus, sepi käsitöölik toekus. Sedasama

võiks öelda sepistatud ripp-silte kohta arvukate poeuste kohal. Nende, sageli rahvakunstimotiividest lähtuvate silte hulgas on päris vaimukaid ning metallikunsti kõrgklassi kuuluvaid, nagu raamatukauplusel Raekoja esisel platsil (meie graafikatriennaalide laureaadid Petras Repšyse töö).

Siia-sinna vanade majade seintele pole ajuti peljatud poetada moodsaid reljeefegi. Tõsi, ka skulptorite uusimate tööde tagant on hõlpsasti aimatavad kunagiste leedu pühakunikerdajate vaim ja vormitunnetus. Aga et moodsat vabaskulptuuri annab kenasti sobitada vanalinna miljöösse, seda tõendab väikenäituse jagu töid restoran «Medininkai» õuel Gorki tänavas. Seal on ühtlasi välja puhastatud välisseinu katnud unikaalsed XVI sajandi geomeetrised, lausa op-art'i ennetavad sgrafiitmustrid.

AUTENTIKA, REKONSTRUKTSIOON, BUTAFOORIA

Vilniuse tellishooneid näib olevat märksa tülikam restaureerida kui Tallinna paekivigootikat. Üksnes väheste eriti väärtuslike hoonete — nagu Anna ja Mikolajuse kirikud ning bernhardlaste klooster — tellised on põletatud ekstraklassi savist, mis keskajast kuni tänaseni murenematult vastu peab. Enamik reahitisi, kodaniku- ja aadlielamuid on paraku laotud kübeme võrra kehvematest tellistest, mida restauraatorid leiavad krohvikihide alt vähemal või suuremal määral vigastatuna, korredana ja poolpudenenuna atmosfäärse muutlikkuse toimest.

Iga uus «korralik» telliskivi, kui ta ka on täpselt niisama suur ja sedasama tooni kui ajaloolised telliskivid, torkab vanasse krohvima müüri paigaks panduna jalamaid silma. Vanad fassaadid on aga väljapuhastamisel tihti niisugused, et pool kuni kolmveerand välimistest tellistest tuleb uutege asendada. Seda enam,

et vanade akna- ja ukseavade raamistused osutuvad tähtselt ümbertehituks, kuuludes taastamisele algsete fragmentide põhjal. Probleem, kui palju vigastatud vanast alles jätta, kui palju asendada ja täiendada, nõuab kunstniku peent vaistu: liiga paljude defektide säilitamine võib mõjuda räpakalt, liigse uuendamise puhul asendub autentsus muljega butafoorsest make-tist. Ideaalseks osutub, kui iga ehituskonstruktiooni juures säilib mõnigi algne detail, mis põhjendab rekonstrueeritud friisi või aknaava ilme.

Meil Tallinnas, kus lõviosa on tegu juba algset üle-krohvitud müüridega (erandiks raidpiirded), pole restaureerimisel algmaterjali värvi, vormi ja faktuuri jälgimine sunduslik: pillu müüri või siikaltsiiti, koreda krohvi all jätab seegi iidse mulje, kui aga müüri massist ja faktuurist kinni on peetud.

Õigete telliste hankimisega Vilniusele on raskusi. Kuigi on tehtud arvukalt katseid, pole seni suudetud kohapeal organiseerida keskaja vääriliste fassaaditelliste põletamist.

Parimaid telliseid saadakse Lätist, kuid vähem kui tarvis ning pealegi annavad Läti savid lillaka tooni, mis Leedus keskajal puudus.

Autentse esiletuomine pole ainus printsiip leedulaste restaureerimisteggevuses. Julgemalt kui Eestis harrastatakse kaotsiläinud ehitusosade uuesti ülesehitamist minimaalselt säilinud autentsetel alusmüüridel. Rekonstrueeritakse kas vana pildimaterjali või kaudsete analoogiate põhjal. Nii võeti üks Torunis leiduv renessanssmaja eeskujuks uue viilu püstitamisel Gorki 84. majale, millelt leiti XVI sajandi sgrafiitoseid. Taastatud on ka mõned Antokolski tänavale ülemisele korrusele, mis aga mõjuvad võltsilt, maketi-na. Täit adekvaatsust mujal säilinud ehtsate viiludega pole muide taotletudki.

Eestlastest erinevat pealehakkamist on nähtud ka linnamüüri lõigu ning Barbakanil taasloomisel rusudest. Neist olid säilinud vaid paari meetri võrra maapinnast väljaulatuvad jäänused: teatavasti lammutati pärast Poola-Leedu 1863. aasta ülestõusu tsaarivõimude korraldusel kogu Vilniuse kindlustuste süsteem peale kabeliks oleva Aušrose värava. Nii Barbakan kui ka linnamüüri osa taasraja-ti täies ehitusmahus, kaitsekäigu ja katusegagi. Uuest materjalist ehitised ei jäta ega saagi jätta vana muljet, kuid nende didaktiline väär-

TALLINNA KUNSTISALONGIS ON PRAEGU AVATUD SOOME KUNSTNIKU STIG FREDRIKSSONI (SÜND. 1929)

JA NOORE EESTI GRAAFIKU JAAN TAMMSAARE TAIESTE NÄITUS.

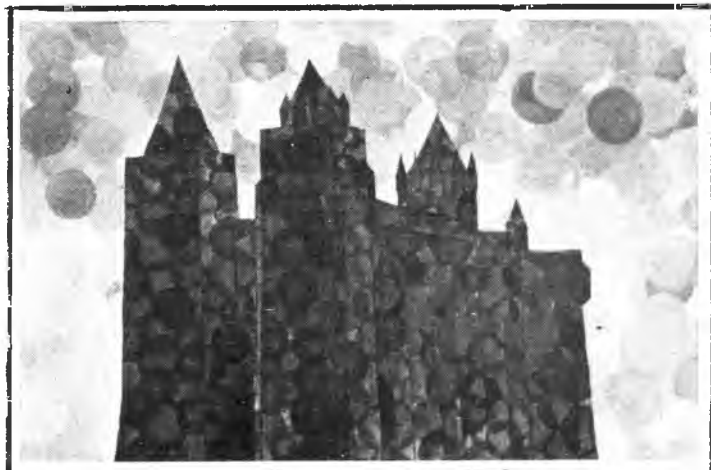
24. augustil avati Tallinna Kunstihoone salongis Soome kunstniku Stig Fredrikssoni teoste näitus. S. Fredriksson sai hariduse Helsingis Vabas Kunsti-

koolis ja Soome Kunstiakadeemias, kus ta viimased kaks aastat on töötanud õppejõuna. Üle 30 aasta võtab ta osa näitustest Soomes ja välismaal,

sealhulgas Roomas, Rio de Janeiros, Sao Paolos, Berliinis, Prahas, Lissabonis ja mujal. Tallinnas on ta välja pannud viimaste aastakümnete teoseid.

Jaan Tammsaar. Illustratsioon vendade Grimmide muinasjuttudele.

Stig Fredriksson.

Stig Fredriksson.

tus on ilmne, tutvustades kunagiste kaitseehitiste laadi võrreldamatult mõjusamalt kui mis tahes pildid või papjemašest maketid muuseumides.

Mis puutub Vilniuse ja Kaunase vanimate majade nüüdsele sisemusele, siis mõnegi vanust reedab üksnes sopoline, ebasümmeetriline ruumide paigutus. Teisalt kohtab avatuna arvukaid orvasid, mis kunagi asendasid seinakappe, tuleb ette arhailisi kõõgisoppe, müüritreppi, võlvikuid profileeritud roietega ja ilma.

Sümpaatsemaid keskaegseid, võlvitud ja talalagelisi tarbeinterjööre on Vilniuses savinõude kauplusel Biržu tänavas, arhitektuurimälestiste inspeksioonil, restoranides «Lokis» ja «Medininkai». «Lokises» on üliarhailised krohvimata keldrid (tellis maakivi-ga), «Medininkais» saavutati suurejooneline ruumimõju seeläbi, et võlvitud esimese korruse põranda tasandile ehitati üksnes seinäärne galerii, kust avaneb vaade saalina sisustatud keldrisse. Sealne mööbel on gotiseeriv, kuid ometi mitte kitslik.

Kaunases on keskaegseid elamuid säilinud sootuks vähem — praegu on arvel vaid kaheksateist XV–XVII sajandi pärinevat. Ometi paikneb seal Leedumaa kauneim leekgooti stiilis elamu. Rahvasuus on see seostatud piksejumal Perkunose nimega.

«Perkunose maja» taastatud interjöörides on võluv püsinäitus Kaunases arheoloogilistel kaevamistel leitud keraamikast, eeskätt XV–XVIII sajandi kunstipärastest ahjukahlitest. Sealjuures saadud esteetiline nauding segunes paraku meelekibedusega, sest meenus, kuidas Tallinna Arhitektuurimälestiste Kaitse Inspeksioon, mille koosseisus pole ühtki kunstiajaloolast ega arheoloogiat, tänini kasutab linnavõimude poolt arheoloogilisteks kaevamisteks elamukvartalites eraldatud summasid muuks otstarbeks. On teadmata, millal võime Tallinnas hakata kõnelema vanalinnaarheoloogia olemasolust.

Vilniuse teenindusettevõtete torkab silma, et uues sisustuses eelistatakse plastikule ja kiiskavale polüestriile tumedaks peitsitud mändi ja tamme. Nendega saavutatakse toekas ja arhaiseerivavõitu mulje isegi juhul, kui mööbel on kavandatud moodsates vormides.

Sepist tikutakse ehk kuritarvitamagi. Ent tulnukana linnast, kus sepatöö on peaaegu välja surnud, tundsin end esialgu rahuloleva ja intrigeerituna keset rauast laelühtrite, seinabrade, laternate ja rippilidde rohkest. Kolmandal päeval Vilniuses hakkasin paraku juba kergelt norima, et justkui see valgusti ei sobi tollele majale, teisel aga leidub ühel majal kolme eri tüüpi aknavõrseid, ebaesteetiliselt, tehnikastikust kuni liigvohavani. Maitselisi libastumisi näib olevat sepise vormide üliilopsakuse ülemäärase «rubensseerimise» suunas. Siiski on sellelki vallas enam kiita kui laita. Pealegi ei maksa unustada, et just nappusepelglik barokk oli mineviku-Vilniuse hiilgestiilik ning selle meenutamine peab ju kuskil praegugi avalduma. A propos: proovige Tallinnas leida peale «Karika baari» ükski ruum kunstiliselt arvesseminevate, õlgu moodsate või retroseistega!

Ainus sepiiseliik (küll rohkem plekkseptatöö vallast), mille poolt me esialgu leedulastest veel ees oleme, on stiilsed aknanurgised: meil juba mõnevõrra kopeeritakse vanu, Vilniuses veel mitte.

Vitraazist ei hakka ma parem rääkimagi, et mitte liigset kadedust tunda. Nooremapoolse tallinlasena ei tarvitse ma ju mäletadagi, mida see sõna meil kunagi on tähendanud.

— LINN, KUS ME ELAME —

Mõttevahetuse «Linn, kus me elame» käigus on tõstatatud rida tõsisemaid probleeme elamuehituse ja uute linnasade vastavuse kohta kaasaja ning tuleviku nõuetele. Kogu elamuehituse koondamine ülitihedalt hoonestatud, seega ökonoomsetesse elamumassidesse satub üha rohkem vastuollu inimeste kasvavud vajadustega ja sotsiaalsete nõudmistega.

Individuaalehitus piirdub tänapäeval maa-asulate ning väiksemate linnadega. Uusi madalakorruselisi kommunaalelamuid kohtab Tallinna suurusel linnas haruharva. Tõsi, arhitektid on ka näiteks Oismäele ette näinud madalakorruselisi aatriumelamuid, kuid ehitustegevuse käigus asendatakse need ökonoomsete kõrgemate hoonetega.

Tuleb nõustuda arutluse käigus esitatud seisukohtadega, et paljulapseliste peredele ja vanuritele on seni vähe mõeldud. Paljulapselisi peresid on Eestis niivõrd vähe, et me peaksime suutma paigutada neid linnades spetsiaalsetesse madalakorruselistesse rida- või aatriumelamutesse. On veel teinagi võimalus: kasutada selleks omaaegseid suuri kortereid. Tallinna kesklinnas leidub küllalt elamuid, kus endised 5–7-toalised korterid on jaotatud mitme pere vahel. Muidu tekib tõesti keeruline küsimus, kuidas jagada magamis-, töö- ja puhkeruumi, kui nelja koolikäiva lahksost lapsega (vanematest rääkimata) perekond elab Mustamäel kolmetoalises korteris.

Paljulapselisi perekondi jääb järjest vähemaks, pensionäre tuleb aga järjest juurde. Vanurite aktiivseks eluks uued elamurajoonid eriti ei sobi. Ka vanadekodudega ei ole lood kaugeltki korras. Neis ei ole piisavalt kohti ja teenindavat personali. Oli rõõm kuulda, et ka meil kavatakse hakata rajama pansionaadi tüüpi vanadekodusid ehk internaatkodusid. Loodame, et neid ehitatakse ka linnadesse, et oma töö teinud inimestel ei pruugiks tunda end eraldatuna.

On veel üks oluline reserv elamuehituse mitmekesisustamiseks — see on rohelise tee avamine üksiklamu ehk eramuehitajale ja suhtumise muutmine temasse kõigis instantsides.

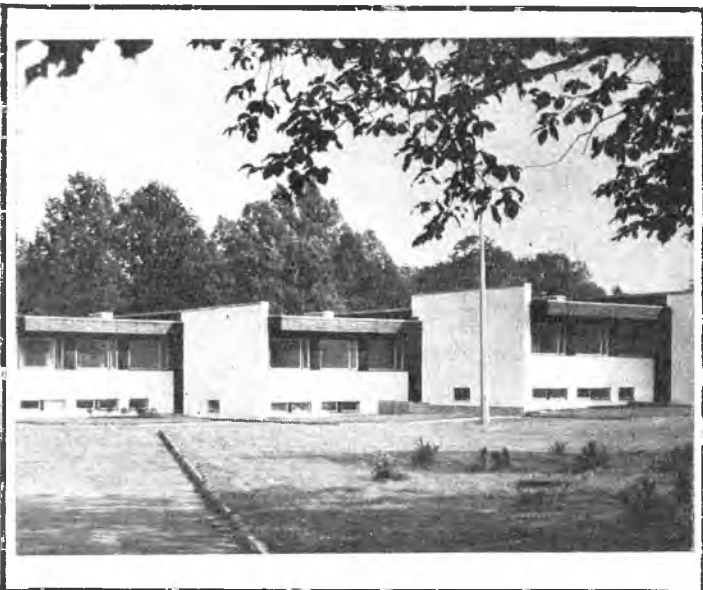
Individuaalehitajasse on aga raamatute, filmide ja muu baasil minu arvates kujundatud järgmine suhtumine: omanik ise on egoist, kes on valmis ükskõik milleks ebaseadusliku tulu hankimiseks, väikekodanlik pereprova poeb nahast välja maja sisustamise huvides, nende poeg on potentsiaalne huligaan, tütar peps oleskleja. Oletame, et teatud osa nendest ongi sellised. Kuid miks? Kui mees on kümme-viisteist aastat õhtuti ja puhkepäevi ainult ehitanud, sadu kordi olnud sunnitud hankima defitsiitset materjali smugeldamise teel, siis võib nähtavasti ka tema iseloomus toimuda olulisi muutusi. Kui elamu lõpuks valmis saab, siis on sageli tervis käest ja igasugused kultuuri- ja muud huvid lõplikult kärbumud.

Mõne aasta eest oli Tallinnas ehitusalane näitus välisfirmade osavõtul. Seal demonstreeriti ka SFV vähese tööjõuga automatiseeritud tehast, mis valmistas kõiki vajalikke elamudetaile, neljameheline brigaad monteerib vundamendist katuseeni. Omanikule jäävad ainult

ÜLO PIHLAK

Elamu Tähtveres. Arh. A. Mattheus.

Saku ridamajad. Arh. H. Kõll.

maitse- ja võimalustekohased siseviimistlustööd. Kui vabariiki soetaks ühe sellise ettevõtte ja müüks inimestele mõistliku hinna eest elamukarpe, võib-olla muutuks individuaalehitaja hoopis teiseks inimeseks. Muuseas — ka mõnes Euroopa sotsialismimaas on leitud, et selline ehitusviis võib osutuda riigile isegi odavamaks kui suurte paneelilamute rajamine. Muidugi peaks kõik jääma mõistlikkuse pii-ridesse, see tähendab, et Tallinna-suurusel linna administratiivpiirides ei ole massiline individuaalehitus otstarbekohane, küll aga selle lähistagemaal. Locmulikult tuleb teada individuaalehitust ka teistes linnades ja maal. Teatavasti on kolhoosiehitajad Viljandi KEK-ist hakanud ka kokkupandavaid individuaale tootma. See on väärt üritus.

Individuaalehituse küsimus ei ole uudne. Juba ligi 10 aastat tagasi kirjutas sellest P. Härmson, kes jagas linnalise eluviisi kaheks: tsivitaalseks (see on Tallinna kesklinn, Mustamäe, Oismäe) ja parklinnaliseks (see on Nõmme, Merivälja jne.). Jätkuva linnastumise käigus koondub järjest rohkem Eesti NSV rahvastikust linnadesse. Järelikult oleneb tulevikus ka rahvastiku iive järjest rohkem linnadest. Siin on aga kindlaks tehtud lihtne seaduspärasus: Mustamäe tüüpi linnasades on iive väiksem kui Merivälja tüüpi individuaalhoonestuse rajoonides. Esitame veel mõne tsitaadi P. Härmsoni artiklist «Linn, inimene, loodus», mis ilmus ajakirjas «Eesti Loodus»

nr. 10–12, 1970. aastal: «Seni on vaba aja kasv kaasa aidanud rohkem ebatervislike kui tervisele eluviiside tugevnemisele... Elanike küsitlus suurlinnade tsivitaalsetes rajoonides on näidanud, et suur osa neist sooviks võimaluse korral elada maalähedastes tingimustes... Vaba aja sisustamisel võistleb aiatöö spordiga. Puude ja lillede istutamine hoogtöö korras on aiaanduskunstist niisama kauget kui kord aasta jooksul sooritatud matk kehakultuurist... Tõepoolest, niisugune hoonestusviis nõuab palju maad, kuid see pole ju kasutusest väljalangenud maa: Eestis annavad elanikkonna valduses olevad alad 80–85% meie napist puuviljasaa- gist.»

Kuid tallinlasel pole võimalik saada individuaalelamu ehituskruunti Harju rajoonis. Linnanõukogule alluv Saue on ainus võimalus, mis aga paljusid ei rahulda. Samal ajal on viimastel aastakümnetel tallinlastele ainuüksi Harju rajoonis eraldatud umbes 11 500 suvilakruunti. Suur osa neist asub vahetult linna piiri taga Mähel, Haabneemes, Randveres, Muugal, Viljandi maantee ääres ja mujal. Tõeline luksus suvilaomanikele: kodust suvilasse sõiduks kulub tihti vähem aega kui tööle sõiduks. Omaaegne linnaplaneerijate lühinägelikkus viis selleni, et Lilleküla individuaalid jäid suurehitusele ette. Linna jätkuv kiire kasv viib varsti ka selleni, et vast- rajatud suvilaid tuleb lammutama hakata.

Toimunud ümbreorienteerumine individuaalehitusele suvilaehitusele (mõeldud on peamiselt Tallinna linna) on minu arvates olnud väär. Kuid tänapäeval kohtab tihti ka maal sellist pilti, kus maa-asula või majandikeskuse rahvas rajab endale veidi ilusamas paigas suvila- ja aiaanduskooperatiive.

Kuidas eestlane suvilat ehitab? Ta teeb vundamendi sellise, mis kannaks ka kolmekorruselist maja, seinad soojustab paremini kui elamus ja teeb palju muudki suvila kapitaalsete tõstmise suunas. Suvilate ehitamiseks kulub palju ehitusmaterjali ja vae- va. Me ehitame inimestele Oismäele või mujale korteri ja anname neile siis loodus- nälja ja muu rahuldamiseks võimaluse linna piiri taha suvila rajada. Suvilat kasutatakse 3–4 kuud aastas. Lisaks säilib linnas korter. Me pole veel nii rikkad, et sellist mas- silist raiskamist lubada. Selle asemel oleks õigem lubada (või nõuda) ehitada paar tuba rohkem ning suvila asemel olekski individuaalelamu.

Muuseas, ehituse eeskirjad ei ole NSV Liidu ulatuses sugugi ühtsed. Tšeljabiniski oblastis on aiamaja lubatud suurus ainult 15 m², kuid on lubatud ehitada ka ahi. Suvila soojustamine, s. o. ahju ehitamine (seinte soojusisolatsiooni tase on meil harilikult juba piisav), lahtise veranda kinni- ehitamine jne. suurendaks hoone maksumust vähe.

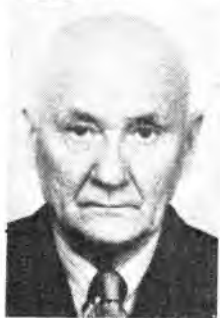
Hiljuti avaldatud koguteoses «Tallinna arengu probleeme» kirjutab H. Paalberg: «Aastaringelt kasutatavate eramute rajamine annaks peale sotsiaalse efekti ka majandusliku kasu. Võib eeldada, et iga eramu vabastab linnas korteri, mida võib kasutada teiste perekondade majutamiseks. Teiseks võimaldab see ratsionaalselt kasutada tallinlaste tööjõudu elamuehituse tarbeks. Kolmandaks aitaks see sisustada tallinlaste vaba aega, kes on huvitatud eramu soetamisest ja aiatööst. Neljandaks võimaldab see tallinlastel-eramuomanikel viibida pidevalt värskes õhus, looduses, saastamisvabas keskkonnas.» («Tallinna arengu probleeme», «Eesti Raamat», Tallinn, 1978, lk. 48.)

Seega oleks soovitatav eralda- da Harju rajoonis tallinlastest individuaalehitajatele piisavalt territooriumi hea liikluse- ga tsoonides, anda neile iga- külgset abi, lubada soovi korral suvilaid ümber ehitada jne.

Suvilaehituse kohta pakuk- sin järgmist: jätkata suurte asutuste suvilate rajamist, alustada kõigile avatud tasu- liste suvilate, motellide jne. laialdast rajamist ning kohan- dada individuaalsuvilateks kõik vanad tühjaks jäävad taluhooned, mis ei jää otseselt suurpõllumajandusele jalgu. Neid tühjaks jäävaid talusid on vabariigis piisavalt, kuigi kõik neist ei asu just otse vee- kogu ääres. Kahjuks tehakse nende ostmisel soodustuste asemel tihti takistusi. Suvi- la- ja aiaanduskooperatiivide ase- mel tuleks aga vabariigis ra- jama hakata individuaalela- mute kooperative, kus ko- operatiivsete vahenditega ehi- tatakse veetorstik, teed, elektriliinid. Krundi suurusel- l on normidega ette nähtud lin- nades 300–600 m², maal 700–1200 m². Mida lähemal suur- linnale, seda väiksemad peak- sid olema krundid, arvestades maa väärtust ja seda, et väi- ke krunt tagab territooriumi ettevalmistamise suhteliselt madala maksumuse.

Ennättäme!

KARL UMBLEJA,
kauaaegne Kreutzwaldi-nimelise raamatukogu hoiuosakonna juhataja ja TPI filosoofiakateedri dotsent, personaal-pensionär. Sai 26. augustil 75-aastaseks.

VLADIMIR TARKPEA,
helilooja ja pianist. Saab 3. septembril 70-aastaseks.

LEO ANVELT,
proosakirjanik, kirjandusteadlane ja tõlkija. Saab 4. septembril 70-aastaseks.

ARNOLD OTS,
RAT «Vanemuise» orkestrant. Sai 25. augustil 60-aastaseks.

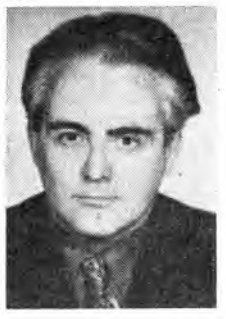
TIINA NURK,
kunstiteadlane, kunstiteaduse kandidaat, TRÜ Teadusliku Raamatukogu pearaamatukoguhoidja. Saab 2. septembril 60-aastaseks.

ELJA PRIIMÄGI,
Välismaaga Sõpruse ja Kultuurisidemete Arendamise Eesti Ohingu aseesimees. Sai 29. augustil 55-aastaseks.

LEILI-MARIA KASK,
teenekas tõlkija ja prantsuse kirjanduse spetsialist, kirjastuse «Eesti Raamat» tõlkekirjanduse toimetuse vanemtoimetaja. Sai 31. augustil 50-aastaseks.

PAUL MADALIK,
RPI «Eesti Projekt» osakonna peaarhitekt. Saab täna 50-aastaseks.

Äsja sel Sopot'i rahvusvahelisel laulufestivalil «Intervisioni» «Grand prix» võitnud Alla Pugatšova.

KAPPIDE TRADITSIOONID, BACH JA BEETHOVEN

XVIII sajandil oli saksa muusikas ajajärk, mida esindas J. S. Bach. Ka helilooja esivanemad, vennad ja pojad olid tuntud muusikud. Üle kahe sajaga aastal teenis see suur suguvõsa muusikuid. Tekkis kõnekäänd: Saksamaal on kõik muusikud Bachid ja kõik Bachid muusikud. Kui aga arvestada, et XIX sajandi eesti tuntud ühiskonnategelane ja muusikamees Joosep Kapp astus Suure-Jaani muusikaelu etteotsa aastal 1853, et selle dünastia üks silmapaistvamaid, Eugen Kapp, tegutseb veel praegugi, teenides oma loominguga lugupidamist ja tunnustust, ja et kõikidel Kappidel — Joosepil, Hansul, Arturil, Villemil, Eugenil — on olnud arvukalt õpilasi, et suur osa eesti heliloomingust on kirjutatud Kappide käega ja et Kapid on tegutsenud eesti muusikapõllul 125 aastat, siis on meilgi põhjust uhkust tunda ja öelda: meil Eestis on olnud kõik Kapid muusikud ja kõik muusikud Kapid.

Kapid on olnud rahvamehed selle sõna kõige paremas tähenduses. «Kunst rahva seka» ideed on nad kõik teeninud. Rohkem kui nelikümne aastat oli väsimatu valgustaja Joosep Kapp Suure-Jaani koorilaulu ja pillimängu õhutanud, oma kõnedes muusika ilu ülistanud, Beethovenist ja Bachist rääkinud. «Peokõne pidas Joosep Kapp, kes rääkis rahvale muusikast, sealjuures tõstis esile peamiselt Bachi loomingut. Kontsert ja kõne olid mulle tõsiseks elamuseks», kirjutas hiljem Mart Saar. Kantori isiklik eeskujud, tema Bachi ja Beet-

hoveni kultus nakatas. Eriti noorsugu. Muusika ümber hakkas hõljuma mingi pühaduse oreool. 1894. aastal J. Kapp suri. Muusika pühaduse oreool aga jäi. Joosepi töö võttis üle tema poeg Hans Kapp. Üle neljakümne aasta juhatas temagi koore, organiseeris suurvaimude loomingust kontserte, pidas muusikast ja heliloojate elust kõnesid. Isa traditsioonid kanti edasi uuel tasandil. Endise suurejaanlasena mäletan minagi üht Hans Kapi loengut. See oli kolmekümne aastat tagasi. Äsja oli tulnud müügile J. Semperi tõlgitud R. Rolland'i teos «Beethoveni elu». Raamatut ja selle kangelat ruttaski tutvustama H. Kapp. Ruum oli rahvast ääreni täis. Ka kooliõpilasi oli. Kuulati pingas tähelepanuga, Hans Kapp rääkis lihtsalt, ent mõjuvalt. Asja ülevusele aitas kaasa teadmine, et nii oli siin muusikast aastakümneid räägitud, kõnelejaiks kõigist lugupeetud muusikud ja kooliõpetajad Kapid. Tagajärjed ei jäänud nüüdki tulemata. Beethoven sai koolipoiste jutuainek, mõnele isegi otseseks jälgendamisobjektiks. Viimaste hulka kuulus aleviserval elunenud kehviku poeg Paul Tihane. Ema oli tal surnud ja ta elas koos isa ning vanema vennaga. Ka tema oli kuulnud H. Kapi vestlust Beethovenist, seejärel R. Rolland'i raamatu hankinud ja üksipulki läbi lugenud. Nüüd kujutas ta end Beethoveni-taolise suurvaimuna, hulkus öösiti järve kaldal ja vaatas veepinnal peegelduvat kuud, ütles, et siin nägevat ta ilmutusi, kuulvat juma-

likke hääli. Nendest häälest tehtavalki muusikat. Sageli tsiteeris ta Beethovenit, samuti R. Rolland'i ütlemissi heliloojast ja muusikast. «Kuu-paistesonaat», «Appassionata» — neid mõisteid seostas ta sageli oma rääkimiste ja käikudega. Siis jälle oli trotsiv, ütles teravusi à la Beethoven. Umbes nii, et teesuguseid on tuhandeid, Beethovenitaolisi geeniusi üks. Vähe sellest. Ta laenas Tuletõrjeühingust trompeti, hakkas seda puhuma, et kõrgele kunstile lähemale jõuda. Lootusetu oli too ettevõtmine. Ta oli täiesti ebamusikaalne, viisi ei pidanud, pillist meloodiat kätte ei saanud, aga instrumendist ei loobunud. Käis orkestriharjutustel, hoidis pilli suu juures, liigutas ventiile, nagu puhuks ja mängiks. Muusika ju ümberringi kõlas. Teda toitis vaimustus. Kappidelt saadud suurvaimude kultus. (Neljakümne aastat tagasi süüdis-tasid fašistid Paul Tihast, tema isa ja venda kommunist-mis. Terve perekond lasti maha.) P. Tihane ei olnud Suure-Jaani koolipoiste hulgas ainuke selline. Muusikavaimustust õhutas kohaliku algkooli juhataja Paul Kondas. Orkestrid ja ansamblid olid koolis mis-sugused! Suure kunstini küll ei jõutud, meeldivat rahuldust pakkus entusiasm. Niisugune oli Kappide loodud õhkkond Suure-Jaanis. Oma esivanemate traditsioone pühaks pidades läksid sama teed ka Artur, Villem ja Eugen Kapp. Artur Kapp sai oma esialgsele Bachi ja Beethoveni kultusele tugevat lisa veel Peter-buri Konservatooriumist, tolle

Kammermuusikapäevad Pärnus

Tänavu suvel oli Pärnu puhkajate muusikavajaduste eest hoolitsetud õige mitmekülgsest. Põhitooni andsid muusikasuvele kaks ulatuslikku üritust: Eesti NSV Riikliku Filharmonia ja Pärnu Linna kultuuriosakonna korraldatud D. Oistrachi nim. festival juunis ja kammermuusikapäevad 19. juulist 14. augustini.

Esinejate üldtuntus, nende meisterlikkus, ent ka pakutava repertuaari mitmekülgsus (nii klassikaline kui nüüdisaegne, nii vähemtuntud kui ka populaarne muusika) tõmbas neile kontsertidele hulgaliselt kuulajaid. Kes siis kammermuusikapäevadel osalesid? Kaheteistkümnest kontserdist kaheksal esinesid oma vabariigi muusikud. Avaõhtul kan-

ti ette J. S. Bachi «Muusikaliine ohver» ansamblilt Riina ja Jüri Gerretz, Toomas Velmet, Jaan Oun ning Lemmo Erendi. Kaks kontserti andsid vanamuusikansambel «Hortus Musicus» ja J. Tamme nim. puhkpillikvintett. Märkimist väärib viimase ulatuslik kava: klassikutest J. Ch. Bach, Haydn, Mozart, XX saj. heliloojast E. Suchoň, K. W. Kennan, M. Arnold, V. Persichetti, eesti muusikast Eino Tambergi Kvintett, Mati Kuulbergi Kvintett, Villem Kapi Süit, Cyrillus Kreegi Võru süit, Heino Elleri kaks pala flöödi-le ja klaverile. Kontserdil oli kaastegev pianist Lille Randma. Omaette kontserte andsid Jüri Gerretz koos Riina Gerretziga, Kaljo Räästas ja ansambel Lemmo Erendi, Valdur

Roots, Jaan Reinaste, Samuel Saulus, kelle kavast oli Bachi, Telemanni, Haydni ja Helmut Rosenvaldi loomingut. Kontserdi eelklassikalise muusikast andis tric Aleksandr Kornejev (flööt), Peeter Paemurru (tšello) ja Aleksandr Maikapar (klavessiin). Nad esitasid F. Mancini, B. Marcello, J. B. Loeillet' ja J. S. Bachi sonaate ning F. Couperini Süidi nr. 21 c-moll. Peale nimetatud ansambli külalisesinejate oli Pärnus võimalus kuulata pianist Vladimir Feltsmani, Leningradi viiuldaja Anatoli Reznikovskit (klaveril Marina Trei) ja Vilniuse viiuldajat Raimondas Katiliust (klaveril Larissa Lopkova).

«Hortus Musicus» BAM-il

Juba kolmandat aastat järjest korraldab NSV Liidu Kultuuriministeerium koos «Roskontserdiga» Baikali-Amuuri raudtee-ehitajatele muusikafestivali «Magistraali tuled». Arvestades kohalikke olusid, on üritusel senini olnud estraadilikum kallak. Ainsa kollektiivina nn. tõsisema muusika poolelt osales festivalil tänavu meie Filharmonia vanamuusikaansambel «Hortus Musicus», estraadilauljana oli kaasas Vello Orumets.

Ansambli kunstiline juht **ANDRES MUSTONEN** ütles, et «ajavahemikul 4.—13. augustini esines «Hortus Musicus» kaheksal korral Tõndas ja selle lähemas ümbruses, kaasa arvatud šefluskontserdid sõjaväeosades. Vaatamata sellele, et enamasti tuli esineda segaprogrammides, säilitas ansambel oma stiilipuhtuse. Esimese kostüümides, kaasas oli kogu instrumentaarium. Kompromiss seisnes vahel ainult kava valikus. Pakkumise elavaloomulisemaid renes-

sansiajastu saksa, hispaania tantsusüite jms.

Võib öelda, et sellise muusikaga puutusid BAM-i ehitajad kokku esimest korda, ometi tekkis publikuga hea kontakt. Toimus ka rida kohtumisi, kus «Hortus Musicusele» anti üle Amuuri Oblasti Rahvasaadikute Nõukogu Täitevkomitee aukiri ja Tõnda Linna kultuuriosakonna audiplom.

suurlinna kontserdielust. Koos Arturiga kandus see muusikakummardamine Astrahani, seejärel Tallinna. Nagu helilooja üks sõpradest, Paul Aavik, oma mälestustes kinnitab, olevat A. Kapp Tallinnas kunagi voorimeestelegi Beethovenist rääkinud: auväärt professor tänavanurgal, ümberringi klientide ootamisest tüdinud voorimehed, helilooja selgitab talle omase pateetikaga muusika olemust ja Beethovenit. «A. Kapp ei rääkinud muusikast mitte ainult muusikutega, vaid ka töölistega,» lisab P. Aavik Varasemal aastal, kui A. Kapp oli Astrahani muusikaelu eesotsas, organiseeris ta kontserte tööliste, astus üles dirigendina, orelivirtuosina, asutas töölisrajoonidesse muusikakoole, sageli esines selgitavate sõnavõttudega muusikast. A. Kapp olevat P. Aaviku sõnade järgi ise tunnistanud, et «klassikalise muusika väärtusi peab selgitama ka lihtsamatele inimestele.» Helilooja sõnavõttud muusikast olid tavaliselt lakoonilised ja tabavad, öeldud äärmise kindlusega. Sattusin minagi kord A. Kapiga tänavanurgal vestlema. Üle pikkade sõja-aastate külastasin taas kodualevit Suure-Jaanit. Pilk jäi peatuma heliloojal. Temagi märkas mind, astus lähemale ja küsis: «Kes sa niisugune oled, et mind, Artur Kappi, vaatad?» Mina vastu, et olen see ja see, käin Tartu muusikakoolis, külastan ema. A. Kapp: «Ahaa, Tartu, tean, juhataisin seal kunagi suvekonserte. Elasin J. Simmi juures. Noal oli kolm poega. Simm, Amm ja Jeevet.» Siis küsis uuesti: «Kui sa käid muusikakoolis, pead teadma, mitu võtmemärki on Beethoveni «Appassionatale». Vaat kus küsimus, mõtlesin. Piinlik, kui valesti ütled, veelgi hullem, kui ei tea. «Neli märki,» ütlesin hea õnne peale. Lakski täppi. Eksam Beethovenist oli siinsamas tänavanurgal sooritatud. Suure-Jaanis ei saanud turukõnelusteski Beethovenita läbi. Kuid mis seal imestada, peaaegu sada aastat oli siin

muusika, Beethoven ja Bach peaaegu igapäevaseks jutuaineks. Enamiku suvesid ajavahe-mikul 1921–1944 veetis A. Kapp Anna vallas Liivamäe talus, mõne suve järele Toilas mere ääres. «Talle meeldis kaluritega vestelda, nende tööst ja kalapüügist jutte kuulata,» meenutab lauljatar Jenny Siimon. Küllap rääkis A. Kapp kaluritele ka muusikast, Beethovenist ja Bachist. Liivamäe elanikud mäletavad A. Kappi ja tema muusikajutte kuni tänaseni. Päevarežiimi üheks lahutamatuks osaks olid vestlused talupoegade, vahel Liivamäe talus, siis poe juures, kus oli alati palju rahvast, teinekord jälle Pritsu talus. Liivamäel oli koduorel, Pritsu talus klaver, perenaised-pere-mehed kunstilembelised inimesed, mitmed neist luuletajadki (A. Niinemäe, O. Leht-mets-Niinemäe, R. Romeldi). Kuidas sai siin läbi ilma Beethoveni ja Bachita! Siinsete talude instrumentidel on läbi-proovitud ja ette kantud värsked kompositsioonid, A. Kapi esimene sümfonia ja oratorio «Hiob». Hiobi lugu on inimese kannatuse lugu, see omakorda Bach'i lugu, sest kusagil pole vist kannatus-ideed sügavamalt kehastatud kui Bach'i passioonides ja kantaatides. A. Kapi I sümfonia on tekkinud austusest Beethoveni IX sümfonia vastu, loodud teose sajandaks aastapäevaks. Kolleegide, õpilaste ja liht-rahva keskel armastas A. Kapp tsiteerida klassikuid. Vahel tegi ta seda ka muusi-kas. Helilooja teoste nimekir-jas on «Kontsertpala viiulile ja orkestrile», mis on üles ehitatud Bach'i nimetähtedele (BACH). Tema I sümfoo-niaski on vihjeid Beethoveni teemadele. «Rahvas armastas A. Kappi tema otsekohesuse ja sõbra-likkuse pärast,» teab helilooja üks kaasasgeisest, Gosias Gold-mann väita. Üheaegselt rah-valik ja klassikaline on ka tema muusika. Samad sõnad

võib üle kanda ka Eugen ja Villem Kapile. Viimane oli oma isa Hans Kapi valgustus-like traditsioonide jätkaja Suure-Jaanis, koorijuht, orelivirtuos, pianist, organisaator, mees, kes sageli rääkis rahva-le muusikast. Kui neljakümneandatel aastatel kehtestati rahvavõim, leidsid Kappide iidse kultuuritraditsioonid uut rakenda-mist. Eugen Kapist sai rahva-saadik, aktiivne tegelane ühis-kondlikul ringel, rahvalike laulude autor, helilooja, kelle-le on antud NSVL rahva-kunstniku austav nimetus, kes meeldi esines ja esineb praegugi sõnavõttudega muu-sikast. Tema ooperites, ballet-tides leidsid kajastamist rahva vabadusvõitlus, eepos, muinas-jutud. Suure Isamaasõja pe-rioodil loodud «Patriootiline sümfonia» on oma idee poolest lähedane Beethoveni he-roilisele, III sümfooniale. Rah-valikkuse suurepäraseks näi-tek on V. Kapi meeldejäädav meloodiad, tema soolo- ja koo-ri laulud. Ooperis «Lembitu» pöördus temagi oma rahva ajaloolise mineviku poole, inimloomuse komplitseeritud olemuse poole. Ka V. Kapi II sümfoniast läbib beethoven-lik alge: läbi raskete katsu-muste, vastuolude ja konflik-tide võiduka kangelaslikkuse poole. Siingi on tajutavad rahva ajaloolised püüdlused. «Kõige rohkem eeskujul olen leidnud suurte klassikutelt,» on V. Kapp ise öelnud. Rahva lugupidamist heliloojasse väl-jendab aga talle antud Eesti NSV rahvakunstniku aunime-tus. Eesti NSV teeneline kuns-titgelane Artur Kapp, tollal juba aastates helilooja, pühen-das oma IV sümfonia nõu-kogude noortele, kelles nägi rahva tulevikku, uusi Beetho-veneid ja Bache. Loomingulise tee lõpetas A. Kapp oma «Ra-husümfoniaga». Teose loomist on inspireerinud rahvaste ra-hupüüdlused, Beethoveni IX sümfonia monumentaalsus ja heroism.

JOHANNES JÜRISSE

MUUSIKALISE KOEGA ELUKANGAS Magnus Siik 90

Vähe on järele jäänud neid eesti muusikuid, kes sajandi algul Peterburi konservatooriumis õppisid. Üks neid haruldasi mehi on oismäelane Magnus Siik, kes 12. augustil astus üle 90. eluaasta läve. Imeteldavalt reibas oma vanuse kohta, meenutab ta veel seda aega, kui nad õppisid Peeter Südaga orelit prof. L. Homiliuse, hiljem prof. J. Handšini käe all. Rohkem kui aasta elasid nad Südaga ühes korteris.

Et Kadriina kõstri Joosep Siiku poeg Peterburi läks, selles on teinud heal perekonnatut-tavai August Topmanil. Kolm aastat orelit õppinud, läks M. Siik üle prof. N. Dubassovi asistendi M. Gelewehri klaveri-klassi, kus sai samuti studeerida vaid kolm aastat, sest Esimene maailmasõda tõmbas headele kavatsustele kriipsu peale.

Tõsisemalt muusikaga tegele-ma sai M. Siik hakata 1923. a. Narvas. Ta andis klaveritunde ja asutas Meestelaulu Seltsi juurde segakoori, olles samal ajal veel mitme teise koori juht. Tublit tööd näitab Mozarti «Reekviemi» ja teistegi nõudlike teoste ette-

kandmine. 1929. a. kutsuti M. Siik organistikos lisakusse. Samal ajal töötas ta Haridusseltsi segakoori ja puhkpilliorkestriga ning käis ka Metskõlas koori juhatamas. 1939. a. asus M. Siik Kiviõlisse. Sel puhul kirjutas «Virumaa Teataja»: «M. Siikaku lahkumisega kaotas lisaku mit-te üksi ümbruskonna parima laulukoori juhi, vaid ka suurima muusika- ja seltskonnategelase, kelle käsutuses seisid peaaegu kõik seltside laulukoorid ja la-vategelased.» Kiviõlis oli M. Siik kultuurimaja juhataja, klaveriõpetaja ja koorijuht. Siis asus ta tööle Kadriinasse. Suure tunnustuse võitis tema juhata-sel tegutsev Kadriina m/t. keskkooli kammeransambel, kes 1946. a. kunstilise isetegevuse vabariigilisel ülevaatusel tunnis-tati instrumentaalansamblike osas I koha vääriliseks.

1947. a. alates on M. Siik te-gelnud peamiselt teatrite admi-nistraatorina Tallinnas, kuid viis aastat on ta olnud ka keskkooli lauluõpetajaks Haapsalus. Küm-me aastat oli M. Siik administ-raatoriks RAT «Estonias», jää-des vanaduspuhkusele 1969. a.

Magnus Siik on olnud üldju-hiks mitmetel laulupäevadel. Märkimist väärib ka, et kõigil kuuel Peterburi õpinguaastal käis ta suviti Eestis rahvaviise kogumas, olles üks neist, kelle töö sel alal on hindamatu.

Pikka elukangasse on ereda-mad lüljed jätanud muusikaline tegevus, mille värvid ei kustu. Kauneid puhkusaastaid!

NEEME LAANEPÖLD

OLÜMPIAMELOODIAD

Kõigis liiduvabariikides on käsil XXII olümpiamängudele pühendatud muusikateoste üleliidulise võistluse esimene voor. NSV Liidu Kultuurimi-nisteeriumi, organiseerimisko-mitee «Olümpia 80», NSVL Teleraadiokomitee, NSVL Kir-janike Liidu juhatusse sekre-tariaadi ja NSVL Heliloojate Liidu juhatusse sekretariaadi korraldatud loomingulise võistluse lõppetapp toimub tä-navu novembris Moskvast. Võitjad selgitab esinduslik žürii.

«Värviküllastes jõu, ilu, sõp-ruse ja rahvusvahelise soli-daarsuse pidustustes, nagu seda on olümpiamängud, kuulub tähtis osa muusikale, nooruse alalisele kaaslasele,» ütles TASS-i korrespondendile žürii esimees NSV Liidu rahva-kunstnik T. Hrennikov. «Me ootame sellelt võistluselt väga palju. See peab andma uusi andekalt loodud muusikateo-seid, mis hakkavad laialt kõ-lama 1980. aasta olümpiamän-gude ajal. Võistluse programm näeb ette helilunde loomise kõige erinevamatel žanrites — lauludest ja kantaatidest ava-mängude ja marssideni. Kõik nad peavad peegeldama olüm-pialiikumise õilsaid ideale, spordi ja kunsti sõbralikku ühendust.»

Firma «Melodija» annab välja seeria heliplaate žürii poolt esiletõstetud teoste salvestustega, kirjastus «Sovetski Kompozitor» aga nende tööde kogumiku. Olümpiameloodiaid esitatakse raadios ja televi-sioonis, neid võtavad oma re-pertuaari meie maa parimad loomingulised kollektiivid ja interpreetid.

MUUSIKAMAAILM

PRIIT KUUSK

Kui võit rahvusvahelisel konkursil teeb tavaliselt üle-öö kuulsaks noore interpreedi, siis mitmesugused rahvusva-helised ja riiklikud preemiad ning tunnustused (näit. au-liikmeks jms. valimine) too-vad avalikkuse ette juba küp-semate muusikute teeneid ühes või teises vallas, märki-des nende kuulumist tipp-kunstnike hulka. Ja nimelt käesoleval hetkel. Nii on need tunnustused nagu baromeetri-näidud muusikamaailma eri

nähtuste, jõudude vahekorra, uute annete hindamisel, nen-de olemasolu ja ilmumise pu-hul praegu. Samas. näitavad nad mõnegi muusikainstitut-siooni võimekust oma hinnan-guga meie muusikaelu aktiiv-selt kaasa lüüa, selle kulgu mõjutada. Alljärgnev küllalt-ki kirju loetelu mitut laadi tunnustamistest muusikamaa-ilmas 1977. ja käesoleval aastal püüab üldjoontes täpsus-tada.

Arthur Honeggeri nim. rah-vusvahelise muusikaauhinna 1977 (20 000 Fr.), mille välja-andjaks on Fondation de France, sai poola helilooja Krzysztof Penderecki teos «Magnificat». Auhinnale pretenderis seekord 153 heliloojat 30 riigist. (Eel-mine, 1975. a. väljaantud preemia tuli samuti Poolasse, helilooja Tadeusz Bairdile). K. Penderecki pälvus ka Viini ülikooli Johann Gottfried Herderi nim. kaaluka preemia 1977. a.

Zwickau linna Schumanni-nim. preemiad said helilooja loomingu tutvustamise eest Nõukogude pianist Rudolf Kerer ja Saksa DV laulja Herbert Kaliqa.

Nõukogude pianisti Svja-toslav Richter'i valis oma audoktoriks Strasbourgi ülikool Prantsusmaal.

Muusikamaailma Nobeli-pree-miaks nimetatud Leonie Sonningi nim. preemia (antakse välja Taanis) sai tänavu Prantsuse fiidõppiprofessor Jean-Pierre Rampal.

Kaalukaima rahvusvahelise heliplaadiauhinna Mozarti teoste esitamise eest «Wiener Flöten-» pälvis helilooja teoste salvestustega firmale «Eterna» Saksa DV nimekaimad tenoreid Peter Schreier.

Wotani osa tähtsuse eest «Ni-belungide sõrmuse» lavastuses Pariisi Grand Opera's sai Wa-gneri ühingu Cercle National Richard Wagner suure kuldme-dali Saksa DV tuntud bariton Theo Adam.

Saariamaa Ringhäälingu eri-preemia «Goldenes Europa» pälv-is oma interpreetidegevuse eest Leonard Bernstein.

Nimeka šoti naishelilooja, ees-kätt huvitavate ooperitega tun-tud Thea Musgrave'i valis oma muusikaudoktoriks Edinburgh'i ülikool.

Sibeliuse ühingu Soomes andis Sibeliuse medali 1977 Londoni Kuningliku Ooperi peadirigendi-le Colin Davisile.

Robert Stolzi mälestuspreemia 1977 pälvitud dirigent ja ar-ranžeerija James Last ning re-žissöör ja teatriteadlane Marcel Prawy.

Luigi Dallapiccola esmakordse mälestuspreemia, mille välja-andjaks on Milano La Scala, sai Jaapani helilooja Akira Nishi-mura «Mutazioni per orchestra».

Hollandis Kerkrades asuva Rahvusvahelise Harfikeskuse kompositsioonipreemia 1977 sai Saksa FV helilooja Giseler Kie-be sooloharfile kirjutatud teos «Alborada».

Poola helilooja Tadeusz Baird valiti k. a. maikuus Saksa DV Kunstide Akadeemia korrespon-dentliikmeks.

Poola Heliloojate Liidu aasta-

Londoni Kuningliku Ooperi pea-dirigent COLIN DAVIS.

preemiad 1978 said lauljatar Stefania Woytowicz ja muusika-teadlane Stefan Jarocinski.

Oslo linna Kultuuripreemia '77 anti heliloojatele Johan Kvanda-ile ja Sigurd Bergele.

Dubrovniku rahvusvahelise festivali kriitikute ja ajakirjani-ke «Orlando» preemia» väär-is Danica Mastilovic nimiosa täit-mise eest R. Straussi ooperis «Elektra».

Poola RV kultuuri- ja kunsti-ministri J. Jędrzejewski preemia 1977. a. eest said ooperisolist Krystyna Jamroz, dirigendid Kazimierz Kord ja Witold Rowicki ning la-vastaja Danuta Baduszkowa.

Varssavi Suur Teater ja selle direktor Zdzisław Siłwinski said Pariisi Tantsuülikooli kaaluka-aastapreemia «Prix Diaghilev».

VI Berliini muusikabiennaali kriitikapreemiad said Nõukogu-de dirigent Aleksandr Dmitrijev, Leedu NSV kam-merorkester Saulius Son-deckise juhatusel, ansambel «Musica Contemporanea di Pra-ga», Tatjana Nikolajeva ja Timofei Dokšitser (so-listipartii täitmise eest Sostako-vitsi Kontserdis klaverile, trom-petile ja keelpillidele), Rootsi Raadio Sümfoniaorkester ning kuus kollektiivi ja solisti Saksa DV-st.

Dresdeni Kõrgema Muusika-kooli «Carl Maria von Weber» rektorile helilooja Siegfried Köhlerile anti Artur Beckeri nim. kuldmedal.

Saksa DV Heliloojate ja Muusi-kateadlaste Liidu presidendi Ernst Hermann Meyeri välis oma auhikmeks Milano Accademia Italiana delle Scienze Lettere ed Arti.

Guinnessi kompositsioonipree-mia 1977 Inglismaal pälvitud Michael Berkeley «Meditatsioonid» keelpilliorkestrile.

Karl Böhmi nim. noortele Austria dirigentidele väljaanta-va auhinna said Hannoveris töö-tav Günther Neuhold (H. Swa-rowsky nim. konkursi 35jane laureaat) ja Freiburgi Ooperi peadirigent Hans Urbanek.

Besanconi rahvusvahelisel festi-valil korraldatud muusikafilmi-de konkursil sai peaauihinna Baieri TV-studio C. Orffi lava-lise kantaadi järgi tehtud film «Carmina burana» (režissöör Jean-Pierre Ponnelle, peaosades Hermann Prey ja Lucia Popp).

Saksa DV riikliku preemia pälvitud Berliini Koomilise Ooperi pealavastaja Joachim Herz, helilooja Kurt Schwaen ja Berliini Sümfoniaorkestri värs-ke peadirigent Günther Herbig.

Kuulus sopran Mirella Freni pälvis Claudio Monteverdi pree-mia oma silmapaistva ooperite-gevuse eest üle kogu maailma.

Saksa DV kuulus ooperilaulon, nüüd ka -lavastaja THEO ADAM.

Pärast 1848. a. revolutsiooni mahasurumist Lääne-Euroopas ei pidurdunud ühiskondlik progress maailmas kauaks. Eesti ärkamisaja tegelaste aatekaaslaste — muu maailma kodanluse — progressiivne ja kohati eredalt demokraatlik roll polnud kaugeltki ammenatud. Itaalias võitles Garibaldi. Kuivõrd see võitlus käis paavsti ja katoliku kiriku vastu, rääkis olupoliitlik Jannsen sellest luterlikul Baltimaal üsna suure sümpaatiaga. Ja huvi oli suur. 1868. a. «Jututoa» esimeses numbris teatas Jannsen, et «mitu meil lugejatest on, kes suusõnaga, teised kirja läbi, meile peale käinud», et nad on «Postimehest» lugevad Garibaldist kui isearalikkust mehest, aga ei tea temast ometi suuremat. Ja lugejate soovidele vastu tulles hakkas Jannsen seal avaldama järjepituna Garibaldi autobiograafiat, kuid jätab siis — nähtavasti kellegi korraldusel või ise oma julgusest ära kokkudes — esimese osa järel pooleli. Juba varem on lõppenud põhjaosariikide võiduga ja orjapidajate kaotusega Ameerika kodusõda. Ja «Postimehes», kelle sümpaati on olnud põhjaosariikide poolel, pühendab sellele sündmusele oma lehe 1865. aastakäigu 21. numbris juhtkirja — alandlik-jannsenliku küll, aga siiski juhtkirja. Ära märkimata ei jää seal ka pärisorjuse kaotamine Venemaal ega Bismarcki 60-ndate aastate võidud, mis rajasid teed Saksamaa lõplikule ühendamisele. See oli marksismi klassikutegi hinnangul ajalooliselt progressiivne ettevõtmine, kuigi läbi viidud konservatiivsete junkurlike meetoditega.

Ühiskondliku progressiga kaasnes tehniline progress. Juba Kreutzwaldi oli oma raamat «Maailm ja mõnda» 1849. a. rääkinud raudteest kui inimesi ja rahvaid lähendavast suurest tehnilisest saavutusest. Ja Jannsen teeb samal teemal juttu juba oma «Pärnu Postimehe» esimeses numbris. Nad mõlemad räägivad ka telegraafist ja muudest tollastest tehnikauutendustest. Välisinformatsioon, välisühtlused, kommenteerimine eesti ärkamisajaga ajakirjanduses, ja selle mõju rahva meeleolule arengule on omaette teema, mis vajab lähemat uurimist. Aga optimistlikku elurõõrust sisendas see kahtlemata nii lehe tegijatele kui ka lugejatele.

Sirgeseljalisemad ärkamisaja tegelased tunnetasid seda ülemaailmset ja ka Eestist kaasa haaravat tõusuajastut veelgi selgemini. Jakobsoni «Kolme isamaakõne» stiil räägib ise enda eest. Muide märgib seal Jakobson ära ka ühiskondlike tõusuperioodide seost tõusu- perioodidega kirjanduses. Mittemist näitest järeldust tehes leiab ta, et «kirjanduse suured õitsemisajad... ikka seesuguste üldiliste historiae-gadega ühte langevad, mille tähtsus suur on ja üht vägevast vaimuelu jõudsid sünnitada.» (C. R. Jakobson, Op. cit., I. lk. 308.)

Eks see ajaloolisel tõusuajal elamise, ajaloo kaasatgemise tunne annagi enamikule meie ärkamisaja suurkujudele sellise monumentaalsuse ja hingesuuruse, mis tahes-tahmata sunnib neid imetlema. Isegi nende omavahelistes tülides, nende eksisammudes, nende siseheitlustes on ülluse maik man.

Kujutan ette, et mõni lugeja on neid ridu lugenud juba mõnda aega pahameelega. Nüüd, kus jutt on monumentaalsusest ja üllusest, võib pahameel veelgi kasvada. Kui ärkamisajal on kõik laenatud, mis monumentaalsusest siis rääkida. Laenatud riietega ei uhkeldata!

Kuid esiteks — see ei olnud paljas laenamine, see oli edasiarendamine ja ümbertöötamine, uute väärtuste loomine. Ja seejuures materiaalseks baasiks olid eesti talurahva rõhutud massid. Ilma nendeta poleks mingit ärkamisaega olnud. Nagu ilma proletariaadita ei oleks saanud tekkida marksismi. Kuid selles pole ju mingit proletariaadi allahindamist, kui ühteme, et marksism tekkis ja nähtavasti saigi tekkida ainult selle baasil,

mida oli juba saavutanud saksa klassikaline filosoofia, inglise majandusteooria ja prantsuse utopiline sotsialism.

Teiseks kuulakem ära Fr. R. Kreutzwaldi. Mõtteavaldus pärineb 1868. aastast, seega ajast, kui ükski teine inimene polnud eesti kirjanduse ja kultuuri arenguks veel nii palju ära teinud. Vaieldes Paistu kirikuõpetaja Hanseniga, kes heidab «Vänuemuse» lauluseltsile ette, et see saksa kultuuri eeskujul võtab, kirjutab Kreutzwald: «Kui härra Hansen tema juures laudab, et selts haritud rahvaste — siin siis kõigepealt sakslaste —

jendavate filtrite kaudu valgustusaja progressiivsest kodanlik-demokraatlikust ideoloogiast omaks eesti ärkamisaja juhtiv tuumik? Millistele kaasaegsetele ja ajaloolistele välismaailma sündmustele ja tegelastele püüdis ta esijoones tõmmata eesti talumehe tähelepanu.

C. R. Jakobson avaldas «Sakalas» renessansi suurmeeste Jan Husi, John Wycliffe'i jt. elulugusid. Ühe neist — Galileo Galilei

ajaloolaste Jeanne d'Archi tõlgendusele.

Samal 1869-ndal, laulupeo aastal ilmub «Postimehe Jututoas» Koidula sulest veel kaks jutust: lühike ukrainateemaline «Olesja» ja pikem «Kosma Minia» Vene Poola-vastase vabadusvõitluse juhust Kuzma Mininist. Lõpliku otsuse ütlevad kirjandusteadlased, kuid nähtavasti võib «Kosma Miniat» pidada Koidula kõige kunstiküpsemaks jutustuseks — seal puudub armastusteema, milles Tartu Jeanne d'Arc end alati abituna tundis. Selle-eest on aga Koidu-

Kroonlinnas, asjatud püüded panna oma hing vaid perekonna eest hoolitsemisse, annavad alust paigutada teda, P. Kuusbergi sõnu kasutades, «poliitilise kire inimeste» hulka.

Peaks olema selge, et Koidula antikolonialistlikud, teravalt rõhumisvastased, renessanslikust vaimust kantud välistemaatilised jutustused moodustavad väga tähtsa, kõige programmilisema osa Jannseni tütre elus ja loomingus. Neis saab Koidula end väljendada ja väljendabki kõige julgemini. Neis avalduvad kõige selgema ja endalealdisemalt, see, kuivõrd ta oli oma kaasaaja ühiskondliku mõtte tasemel. Ent kuivõrd me neid teoseid tunneme? Viimastes Koidula käsitlustes on need küll ära märgitud, kuid siiski teisejärgulisel kohal. Peale «Olesja» ei ole Nõukogude ajal uustrüki midagi ilmunud. Tänapäeval võiksime rääkida Kitzbergi tuntud draamale viidates mitte tiinalikust algest, vaid hoopis varasemast juuditlikust algest eesti kirjanduses. Ent kes teab midagi Koidula «Juuditist»? Mõeldakse tingimata Tammisaare «Juuditist». Aga see on ju hoopis erinev tüüp. Temal pole Koidula Juuditiga midagi ühist. Koidula otse programmi, tuntud ajaloolistele kujudele ja sündmustele põhinevaid «Johanna d'Archi» ja «Kosma Miniat» võime Tallinnas praegu lugeda vaid Fr. R. Kreutzwaldi nim. Raamatukogus mikrofilmilt. Ja kõige põhjalikum artikkel «Peruumaa viimsest inkast» on ilmunud A. Undla-Põldmäe sulest ajakirjas «Latinskaja Amerika» — 1973. aasta 3. numbris. Nii et sellest Koidula arengus küllalt tähelepanuväärsest teosest võivad Ladin-Ameerika temaatikasse kiindunud vennasvabariikide lugejad ja ka Nõukogude ladinamerikanistika vastu huvitundvad välismaalased rohkem teada kui meie ise.

Millest on siis tingitud niisugune paradoks? Nähtavasti kitsalt esteetilis-estotseentristlikust hoiakust. Tegemist on ilmselt mugandustega, mille eeskujud pole teada — järelikult nad eesti ühiskondliku mõtte ja kultuuri ajalukku nagu päriselt ei kuulugi. Mõned eeskujud on teada. Juba nende põhjal tehtud analüüsi alusel võiks ette kihlida: kui selgitatakse välja ka teised teosed, kust Koidula on oma välistemaalistel lugude süžeed laenanud, siis selgub, et on tegemist peamiselt süžeede ülevõtmisega. Laused, milles väljendatakse hinnanguid sündmustele, teoste paatos, on peamiselt Koidulalt endalt. Kui juttu on sellest, et Koidula variandid on tavaliselt oma eeskujudest progressiivsemad, rõhutatakse peamiselt ühte, objektivist moment: et selle taga on eesti talurahva raske olukord. See on õige. Kuid igasugune objektivism avaldub ju läbi subjektivuse prismas. Kui läheneme küsimusele sellest külast, kuidas valgustajana ideed, sel ajal veel üpris progressiivsed kodanlik-demokraatlikke ideid kanti eesti talurahva hulka, millisel tasemel olid eesti valgustajad oma eeskujudega võrreldes, nendega võrreldes, kellel nad otseselt need ideed laenasid, paistavad asjad ka teistest rakurist. Rakurist, mis üldiselt teeb eesti valgustajatele au ja tõstab välistemaatiliste teoste osatähtsust nende kogutoodangus. Ja nähtavasti tuleb seda rakuristi arvestada ka esimesele üldalulpeole hinnangu andmisel.

Võidakse küsida: kui Koidula oli oma aja kohta nii progressiivne, miks ta siis kirjutas: «Au Aleksandrile igavest!»? Ja miks lauldi nii laulupeol? Aga miks annab Lenin Herzenile väga kõrge hinnangu, loeb teda omamoodi bolševismi eelkäijaks Venemaal, kuigi ta samas artiklis märgib, et Herzen kirjutas samale Aleksander II-le, nn. Poojale, truualamilikke kirju, mida ei saa lugeda ilma vastikustundeta?

Mõistame, et niisugune küsimus võib meid viia ainult probleemi lahendamisele lähemale. Iga võrdlus ju lonkab. Pealegi kaldub ju Herzen revolutsiooniliste demokraatide leeri, Koidula aga on vaid valgustaja-demokraat.

(Järgneb)

MAAILM JA MEIE

Eksskurss XIX sajandi probleemidesse

HERBERT VAINU

eeskujul järgi ka oma seltskondlikke kombeid tahab kujundada, ja neid eestlaste seas läbi viia, ei saa me siin auväärt hr. laitsuga kuidagi nõus olla, niisama vähe selles asjaolus midagi kahtlast ja hädasõnlikku näha. Asi näib minevat oma päris loomulikkusse. Kus peakski vähearenenud, hariduseta rahvas tsivilisatsioonile eeskujul võtma kui mõnelt kultuurirahvalt? Ja kas peame ta sellepärast hukka mõistma, et ta seda võõrsilt laenab, mis tal oma kodumurul veel ei kasva? Ja lõpuks kviintessents: «Halvem ja laiduväärne oleks asi siis, kui väikerahvas end eraldaks ja teistest vägevaist rahvastest eraldi mingit ekstravagantset iseseisvat kultuuri arengut taotleks.» (Fr. R. Kreutzwald. Maailm ja mõnda. Tln., 1953. lk. 384.)

Ja kolmandaks — kas ei esine meil ikka veel teatud retsidiivse tendentsist paigutada eesti rahva ja kultuuri areng tsentrumisse, kusjuures ülejäänud maailm on vaid taustaks, mille mõjusid me ära märgime. Võib-olla leiame üht-teist uut selles läbi ja lõhki ärauuritud perioodis — kuidas ülemaailmse ajaloo ja kultuuri areng kajastub Soome lahe lõunakaldal. Võib ju mitte ainult ühtepidi «Meie ja maailm», «Meie maailmas», vaid ka teistpidi: «Maailm ja meie», «Maailm meis». Sellise lähenemisnurga puhul taandub pisikeks küsimus, mida mingi eesti verd mees on teinud kuskil võõral maal. Esiplaanile aga tulevad probleemid meie rahva kohast, koordinatidest maailmas, tema ideelises arengus, sellest, mida me oleme laenanud, mis tase meil laenanud, kellelt laenanud ja kuidas edasi arendanud, mida tagasi andnud ja mida anname praegugi.

Rahvusliku liikumise kõrgperioodil — XIX sajandi 60-ndatest aastatest 80-ndate aastate alguseni — oli kapitalismil Eestis veel täielikult progressiivne iseloom. Selle ideoloogias sobis valgustusaja, XVIII sajandi progressiivne ideoloogia, kohandudes siin muidugi eesti rahvusliku liikumise erinõuetele. Ent see ideoloogia ei jõudnud meie ärkamisaja peamiste kirjanike ja ideoloogide kujundajateni üldreeglina mitte otse, vaid nende välismaiste kaasaegsete vahendusel, esijoones Saksamaalt ja saksa keele kaudu.

Tollal oli Saksamaal kodanlus ja tema ideoloogia juba minemas oma progressiivseid jooni. Uus proletariaanne ideoloogia marksismi näol ärkamisaja tegelasteni ei jõudnud või jõudis moonutatud kujul. C. R. Jakobson, lükates tagasi tema vastu tõstatud süüdistused sotsialismis, viitab isikutele, keda me praegu nimetame pseudosotsialistideks, vulgarisaatoriteks.

Kuid vaevast oleksid nad selletagi sotsialismile jõudnud. Oid nad ju hoopis teise aja lapsed. Niisiis peaks olema seaduspärane asetada küsimus niimoodi: mida võttis Jannsenite perekonda käiva «Spinnstube» ja muude sellelaadiste väikekodanlike lah-

lei oma alapealkirjaga «Üks valguse riigi vägev võitleja» — laskis ta 1878. a. uuesti ära trükkida eri raamatuna märkusega, et tulud lähevad Eesti Aleksandrikooli heaks. Jakobson on ilmses vaimustuses nii Galileist kui ta eelkäijast astronoom J. Keplerist. Kurgja mees kirjutab Kepleri kohta: «Tema terve elu oli üks ohver inimeste vaimupriuse heaks, täis kõiksugu häda ja piina, aga sellegipoolest kirjutas ta oma kõige raske- mal ajal: «Ma ei oleks uskunud, et sellel moodsel, kuidas taga-kiusamine tõuseb, ka minu rõõm kasvab.» Kas selles ei ole ka Jakobsoni enda renessansi suurte isikute eeskujul rajanev elupõhimõte?

Võtame Koidula. Saksa kirjandusest läbi spinnstubeliku väikekodanliku filtri välja peilida 1813. a. vabadusvõitluse laulik Arndt — seda iga neiu ei suudaks. Ka siis, kui eeldame, et saksa koolis, kus Koidula õppis, oli Arndt tähtsal kohal.

Jannsenite perekonna Tartuse kolimise järel avaldab Koidula Jannseni nime al 1866. a. eri raamatuna jutustuse «Peruumaa viimne Inka». See on põhiliselt tõlkelugu «Spinnstube» väljandajalt W. O. Hornilt (kirjanikunimega W. O. Horn) ja jutustab hispaania konkistadooreid metsikutest Peruu inkariigi hävitamisest. Tähelepanu äratav juba vaik. W. O. Horn kirjutab peamiselt sentimentaalseid Reini küllugusid. Koidula valis tema Peruu-ainelise «Huaskari», täiendades seda ja töötas mõnel määral ümber. Koidula-uuriia A. Undla-Põldmäe tähelepanekute kohaselt tähtistas koos esimeste isamaalauludega valminud inkalugu olulist etappi Koidula maailmavaate radikaliseerumises pärast Pärnust Tartusse ümberkolimist ja ühtlasi oli ta tunduvast ees Harnist ideoloogiliselt: «Ta (Koidula) on tunduvast julgem tolle aja sündmuste hindamisel kui originaali autor.»

Omal ajal hinnati «Peruumaa viimset inkat» kõrgelt ja loeti laialdaselt. C. R. Jakobson vastandab teda igasugusele tõlkeprahile, mida tollal hakati eesti keeles välja andma, ja märgib, et teos on ka Peterburi merekooli õppima läinud eestlaste lugemislaua. «Peruumaa viimne Inka» oli esimene eestikeelne teos, mille kohta kirjutati eestikeelne retsensioon.

Ent see oli vaid algus. Järgmistel aastatel ilmub Koidula sulest veel mitu välismaa-ainelist jutustust, kusjuures kaks jäävad lõpetamata, ilmselt tsensori vahelesegamisest. Neis hilisemates jutustustes ilmneb nii Koidula kunstiline kui ka ideeline kasv. «Peruu inkas» on veel ohtralt jeno-veevalikkude sentimentaalsust nii süžees kui ka sõnastuses. Hilisemates teostes need jooned peaaegu puuduvad. Eespool nimetatud «Johanna d'Arki» äratav tähelepanu, kuidas Koidula on vältinud müstitsismi, mis Jeanne d'Archi ümbritses nii eluajal kui ka tunduvast hiljem.

Kunstiliselt ei jõua Koidula selliste Jeanne d'Archi elust kirjutanud maailmakirjanduse klassikute nagu Schilleri ja Shaw' tasemele, kuid tema teose kontseptuaalne külg on üpris lähedane nõukogude

la kujutanud Minini isamaa-armastust meeldejäävalt nii realistlikes olulipildes kui ka pateetilistes tiraadides. Ja küllap luges autor oma elukreedoks lause, mis ta kangelasel kohta kirja pani: «Niisugused silmapildid, kus üksik inimene iseennast ära unustab kõikide heaks, jäävad meile päraliseks aukrooniks ajaraamatute lehtedes.» (EPJ, 1969. lk. 167.)

1871. aastal ilmus eri raamatuna «Juudit ehk Jamaika saare viimseid Maroonlased». Selles jutustatakse, kuidas inglise kolonisaatorid provotseerisid 1795.—1796. aastal Jamaika maruune (ärakaranud ja mägedesse endale kodu loonud orje) vastuhakule ja selle siis maha surusid. Peategelane, orjapidaja tütar Juudit, lükkab tagasi oma keskkonnast kosilaste käed ja läheb maruunipealiku Eevar Montaiiga siis, kui kolonisaatorid on maruunide mahasurumist lõpetamas.

Koidula välistemaalisi jutustusi jälgides märkad, kuidas ta silmaring pidevalt avardub, võitlejalik hoiak kasvab, kuidas ta üha enam end lahti kisub spinnstubelikust saksa väikekodanlikkusest.

Teiseks torkab silma, et Koidula valib oma kangelas, tugevaid, võitlejalikke kangelas maailmaajaloo sellest perioodist, mis on hingelt ja osalt ka liikumapanevatelt jõududelt sarnane eesti ärkamisajaga: Petrarca sõbrast, Rooma plebeide juhust ja vabariigi väljakuulutajast Cola di Rienzi (kellest muide mässumeelne R. Wagner kirjutas oma esimese ooperi) üle Jeanne d'Archi, Minini ja Požarski, hispaania humanisti Las Casase («Peruumaa viimse inkas») kuni Prantsuse revolutsioonini välja. Alati ei leia ta viimasele küll õiget lähenemisviisi, kohati löövad läbi jannsenlikud noodid — näiteks mõningal määral halvastav hoiak Prantsuse revolutsioonist osavõtnud turunaiste suhtes pooleli jäänud jutustuses «Martiniika ja Korsika». Kuid Prantsuse revolutsiooni teema tõmbab teda nagu magnet ligi.

Kolmandaks, nende jutustuste selgelt poliitiline suunitus on innustada eesti talupoegi võitlusele baltisaksa mõisnike rõhumise vastu. Koidula mõnigi kord otse viitab analoogiale tema kujutatud kaugele maade ja Baltikumi olukorra vahel. Koidula andis endale küllalt hästi aru, et neil jutustustel on just poliitiline eesmärk, ta tundis ka seda sõna ennast. Meenutagem meie esimest tsitaati esimese üldalulpeo päeval ilmunud «Postimehe Jututoast». Huvitav on ka K. Mikhla tähelepanek Koidula «Koola Rientsi» võrdlemisel sellele aluseks olnud inglase Bulwer-Lyttoni teosega. Viimane lause, millega see jutustus tsensori vahelesegamisest pooleli jääb ja ühtlasi Emajõe õõbiku loomingu kõrgperioodi. Tartu-perioodi välismaine temaatika lõpeb, kolab Koidulal (tegemist on kahe armastaja kohtumisega) järgmiselt: «Poliitika oli nende juttu seganud täna, kes koos olles muidu midagi muud ei kuulnud ega näinud kui — armastust (sõrendused L. Koidulalt).» Bulwer-Lyttonil sõna «poliitika» puudub. (Vt. K. Mikhla. L. Koidula proosapala «Koola Rientsi» algupärast — «Keel ja Kirjandus» 1966. nr. 6. lk. 359.)

Mitte ainult praegunimeta-tu, kogu Koidula elu ja looming, ka tema vintsklemine

* A. Ундла-Пыльдмяз. Конкистадоры и псы-рыцари. — «Латинская Америка». 1973, № 3, с. 139.

Eesti NSV teeneline kultuuri-
tegelane
VALTER LUTS,
Paul Pinna nim. Rahvateatri pea-
näitejuht.

Eesti NSV teeneline kultuuri-
tegelane
INNA MALVA,
Kohtla-Järve rajooni Sonda maa-
kultuurimaja direktor.

Eesti NSV teeneline kultuuri-
tegelane
LEA POOLA,
Harju rajooni Kehra sovhoosi
ametühinguklubi näitejuht.

Eesti NSV teeneline kunsti-
tegelane
SILVIA MELLIK,
G. Otsa nim. Tallinna Muusika-
kooli õpetaja.

Eesti NSV teeneline kunsti-
tegelane
ANTS SOOT,
Tallinna Riikliku Konservatooriumi
koolikoorikateedri vanem-
õpetaja.

JA JÄLGEDEST KASVAVAD UUED JÄLJED

Hüvastijätt Otto Sammaga

Kolmapäev, 23. august oli Kirjanike Majas leinapäev. Jäeti igaveseks hüvasti vene kirjanduse tõlkija ja «Loomingu» Raamatukogu kauaaegse toimetaja Otto Sammaga. Lahkumissõnu kolleegi kirstu juures lausis ENSV Kirjanike Liidu juhatuses esimees P. Kuusberg, Otto Sammast kui tõlkijast ja toimetajast, kes on jätnud olulise jälje meie

kirjavarasse, kõneles O. Jõgi, «Loomingu» Raamatukogu esimese toimetaja teeneid meenutas J. Ojamaa. Otto Samma sängitati Metsakalmistu mändide alla, künkale, kus puhkavad paljud eesti kirjanikud, kes — nagu temagi — oma loominguga on kujundanud eesti kultuuri palgejooni.

sult ja tähenduselt aga on raskesti mõeldav, kui mitte ütelda — mõõtmatu. Minu meelest selle küllalt kohmaka nimetusega väljaande sündimise juures. Nimetuse andsime meie, sest asutamise tuhinna ei tulnud paremat vaimu peale. Aga — nimi ei riku meest.

välja andma. Plaani arutati pikalt-laialt, vastuseisu ja kõhklusi oli palju. Ka viimasel otsustaval arupidamisel oli kõhklusi, kas ei peaks üksiknumbri hinnaks olema rubl. 1,40 või 1,50 või veel miski muu. Küsimuse otsustas ei keegi muu kui... finantsist. Rahandusministri asetäitja Stefanida Kalmet, kirjandus-
huviline inimene ütles, et Otto Samma esitatud programm veenab teda väljaande minekus (ehkki siis polnud raamatul ju säärase minekut kui praegu, «Loomingut» ennast läks 4000—4500 eksemplari) ja hinnaks peab jääma ümmargune summa.

Nii algas Otto Samma ja «Loomingu» Raamatukogu ühine tee, mis kestis kuusteist aastat.

LEMBIT REMMELGAS

Veel siis, kui plaani pidasime, tuli Otto Samma ise enast toimetajaks pakkuma. Pakkumine võeti hea meelega vastu. Minu esimene kokkusaamine temaga oli sõja ajal, kui ta töötas Moskva ja Leningradi raadio eestikeelsetes saadetes tõlgina ja diktoriga. Enamik kirjamehi mäletavad teda sealt, mõned varasemastki ajast. Vabastatud Tallinnas töötas ta ETA-s, 1952. aastal novembrist «Sirbi ja Vasara» toimetuses, tegeldes tõlkimise ja kirjandusosakonna juhtimisega, olles üks terveks osakonnaks.

Otto Samma tegi «Loomingu» Raamatukogu ainulaadseks, omaenda silmaringi avardades tõttu kirjanduslikult tohutult avardades rahvuskultuuri silmapiiri, nii et see käib ümber maakera. Ta tegi seda kätetult, tekitades siiski kähra, tihti peale tarbetut, kui tagantjärele vaadata ja mõelda.

Kõige selle ja muu pärast tahan ma meenutada «Loomingu» Raamatukogu sünnilugu.

Ülal Toompeal, vanas aadlilamajas, külmak ja ebamugavas, kus asusid ENSV Kirjanike Liit ja «Loomingu» toimetuse, hellitati ammugi mõtet luua mingi regulaarne väljaanne, mis tooks maailma parima kirjanduse operatiivselt koju kätte. Tõsi küll, «suures» kirjastuses mõeldi välja «Valik-sari», kuid see läks hingusele, sest valik oli tuim, mingit regulaarsust polnud, iga numbril hind erinev, väljaanne ei tasunud end ära, peasi — polnud hingege inimest toimetajaks-korraldajaks. Uue perioodilise väljaande rajamine tundus raske, peaaegu võimatu. Aga «Loomingu» lisa loomine oli siiski kuidagi mõeldav. Peaküsimus oli, kas hakkab end tasuma. Siis tegimegi «väikese» kirjastuse seltsimeeste abiga valmis julged kalkulasioonid: lisa ilmub kaks korda kuus, tiraaž 20 000 eks., üksiknumbri hind ümmarguselt rubla (praegu 10 kop.). Pole ostjal tülikat peenike otsimist, müüjal tülikat tagasiandmist. Ja kui on minekut, siis hakata iga nädal

Paul Kuusbergi sõnavõtt leinatalitusel

Lugupeetud leinavad oaksed, head kolleegid, seltsimehed!

Meie kirjanikeperet on tabanud raske kaotus — ootamatult lahkus meie hulgast Otto Samma, meie tõlkekirjanduse üks edasiviijaid, inimene, kellel on hindamisväärsed teened meie kirjanduskultuuri arendamisel, kirjanduspildi avardamisel, meie lugemislaua rikastamisel.

Liigi kolm aastakümnet on Otto Samma olnud kõige tihedamalt seotud eesti kirjanduselu, mitte lihtsalt passiivse osalejana selles, hoopiski mitte kõmardavalt joovastava ärplejana, vaid avarapilgulise ja sihikindla töömehena, kes suutis kirjanduse kasuks palju ära teha. Raske on uskuda, et ta ei viibi enam meie keskel, ei võta osa meie arutlustest, ei jaga meiega oma mõtteid, ei anna meile uut head tõiget mõnest väärtkirjanduse teosest.

Otto Samma tuli kirjandusse juba küpse mehena, kellel oli hea haridus: 1937. aastal oli ta lõpetanud Tartu ülikooli õigusteaduskonna, avar silmaring, suur lugemus, väljakujunenud ühiskondlikud vaated ja rohkelt elukogemusi. Ta oli üks neid noori haritlasi, kes oli lähenedanud tõlkesuutlikumisele ja kes 1940. aasta suvel rakendus kogu jõu ja energiaga uue nõukoguliku elukorra rajamisele. Talle usaldati väga vastutustähtsaid ülesandeid: ta töötas rahvalitsuse välisministri abi ja Rahvade Rahvakomissariaadi osakonnajuhatajana. Tal oli seljataha ka sõja-aastate karm kool nõukogude tagalas. Ta töötas Moskva, Leningradi ja sõja lõpul taasvabastatud Eesti raadios küll tõlginä, küll diktoriga, küll toimetajana. Ju siit saigi alguse tema kiindumus tõlkimisse, mis sõjajärgsetel aastail kujunes tema elutööks. Kaheksa aastat (1944—1952) tegutses ta tõlginä ja toimetajana ETA-s, alates 1952. aastast keskendus aga täielikult ilukirjanduse tõlkimisele ja toimetamisele.

Otto Samma astus kirjandusse ilukirjanduse tõlkijana ja suutis kolme aastakümne jooksul palju ära teha. Ta on andnud eesti lugejale kunstiküpses tõlkes L. Tolstoi, Belinski, Leskovi, Gorki, Solohhovi, Gladkovi, Fedini, Simonovi, Bondarevi, Okudžava, Zolotini jt. vene kirjanduse klassikute ja nõukogude kirjanike teoseid, tõepoolest terve väikese raamatukogu head tõlkekirjandust. Tema ühe viimase suurema tõlke eest, milleks oli Leonovi «Vargad» eestindamine, määrati Otto Sammale Smuulinimeline kirjanduse aastapreemia.

Ent Otto Samma teened ei seis mitte ainult selles, et ta suutis ise viljakalt ilukirjandust tõlkida. Ei, temast sai üks meie tõlkegevuse korraldajaid ja suunajaid. Kaua aastaid oli ta Eesti Kirjanike Liidu tõlkekomitee esimees. Ta mõistis tõlkimist kui kirjanduslikku loovtööd ja astus järjekindlalt vastu halvale tähtsusetule käsitlemisele «ümberpanemisele» ilukirjanduse tõlkimisel. Ta oli sügavalt veendunud otsetõlke eelises ja tegi kõik selleks, et see põhimõte võidule pääseks. Otto Samma teened eesti tõlkekultuuri, eesti tõlkekirjanduse arendamisel on suured.

Kuid Otto Samma pole palju teinud mitte üksnes tõlkekultuuri arendamisel, vaid ta on aidanud kogu meie kirjanduskultuuri edasi viia. Nii ajalehe «Sirp ja Vasar» kirjandusosakonna juhatajana (1952—1956), eriti aga «Loomingu» Raamatukogu toimetajana töötades aitas ta mõjusalt kaasa kirjanduse arendamisele. Just «Loomingu» Raamatukogu toimetades — siin töötas ta 16 aastat — ilmnis Otto Samma kirjanduslik eruditsioon, tema kirjanduse mõistmise haare ja sügavus, tema hea maitse ja võime märkata annet ning tahe andekaid noori toetada, neile avaldamisvõimalusi kindlustada, oskus töötada autritega. Ta kujundas «Loomin-

gu» Raamatukogu väga laiahaardeliseks väljaandeks, mis avardas suuresti kogu eestikeelse lugejaskonna pilti nõukogude ja lääne väärtkirjandusest.

Otto Samma oli loomupärane kirjandusliku organisearija, eestvedaja oluliste kirjandusküsimuste korraldamisel, kirjanduse väljandamisel. Mida rohkem aeg edasi liigub, seda selgemaks see meile saab.

Oma loomult ei olnud Otto Samma mingi korraldusi ootav käsundusametnik, vaid iseseisva, loova mõtlemisega kirjandus-inimene, kes naljalt ei taganenud oma seisukohtadest, kui ta oli nende õigsuses veendunud. Seetõttu suutiski ta nõnda palju kasulikkust korda saata. Seetõttu tuli tal aqa ka palju oma südant ja närve kulutada.

Otto Sammat ei ole enam meie keskel. Ta elu katkes järsku, kõige küpsemas loominguas. Meil kõigil, kes oleme täna siia saali tema kirstu ümber kogunenud, et teda tema viimsele puhkepaigale saata, on ikka veel raske seda mõista. Me ei suuda korraga hinnata ka kõike väärtuslikku, mida ta kirjanduse arengu kasuks ära tegi. Ent igaüks tunneb, et seda polnud vähe ja me oleme talte südamest tänulikud väärtusliku ja hinnatava eesti, mida ta meile andis.

Eesti NSV Kirjanike Liidu juhatus, kogu kirjanikepere nimel avaldan siirast kaastunnet tema abikaasale ja lähedastele omastele. Me jagame teiega teie kurbust ja leina.

Mälestus Otto Sammast püsib kaua meie südames, püsib kõigi nende südames, kes temaga koos töötasid ja tegutsesid, püsib ja jääb püsima paljude ja paljude kirjandust armastavate ja hindavate inimeste südamesse.

Kallis Ottol Puhka rahus Metsakalmistu mändide all, kuhu sind su kolleegide ja seltsimeeste käel siit saalist kantakse.

Puhka rahus!

Otto Samma nimi seostub kõigi mees, minu mees aga iseäranis niisuguse ainulaadse kultuurinähtusega nagu «Loomingu» Raamatukogu, mis mahult võtab riigil enda alla oma neli-viis meetrit, si-

Otto Sammat meenutades

Otto Samma oli keskkoolis mõned aastad mu õpilane, ja sealt algas kümneid aastaid kestnud lähedustunne meie vahel. Tema suur lugemus ja sügav intellekt tegid temast väärtusliku töömehe, tema kõhklematu ausus lõi püsivaid suhteid inimestega.

Otto Samma osa «Loomingu» Raamatukogu iseloomu loomisel ja tema vananematu

vaimusega töö kirjanduse vahendamisel meie lugejale on jätnud sügavaid jälgi meie kultuurilosesse. Oma olemusega ergutas ta üha uusi andeid töösse.

Väärtuslik kirjandusliku töömehe, unustamatu inimesena!

NIGOL ANDRESEN

EKP KESKKOMITEE PLEENUMI kohta

29. augustil toimus EKP Keskkomitee XI pleenum.

Sellest võtsid osa rajoonide täitevkomiteede põllumajandusvalitsuste juhatajad, rajoonide riiklikud peainspektorid põllumajandussaaduste varumise ja kvaliteedi alal, Põllumajandustöötajate Ametitühingu rajoonikomiteede esimehed, rajoonide ja linnade rahvakontrollikomiteede esimehed, komsomoli linna- ja rajoonikomiteede esimesed sekretärid, ministriumide ja ametkondade juhtivad töötajad, rühm kolhoosiesimehi, sovhoosidirektoreid, majandite parteiorganisatsioonide sekretäre ja tootmisesrindlasi, EKP Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu aparadi vastutavad töötajad ning ajakirjanduse, raadio ja televisiooni esindajad.

Ettekande «Lisaabinõudest saagi õigeaegseks ja kadudeta koristamiseks, söödavarumise lõpuleviimiseks ning taime- ja loomakasvatussaaduste tootmise ja varumise 1978. aasta sotsialistlike kohustuste täitmiseks NLKP Keskkomitee 1978. aasta juulipleenumi nõuete valguses» pidas EKP Keskkomitee sekretär A. RUÜTEL.

Läbirääkimistel võtsid sõna partei Rakvere rajoonikomitee esimene sekretär A. UPSI, Tartu näidissovhoosi lüpsja V. NUTT, Eesti NSV põllumajandusminister H. MÄNNIK, Viljandi rajooni Karksi kolhoosi esimees E. PUKS, partei Tartu linna-komitee esimene sekretär J. LOTT, Eesti NSV Riikliku Põllumajanduse Tootmistehnika Komitee esimees A. METTE, Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimees V. KLAUSON, partei Kohtla-Järve rajoonikomitee esimene sekretär Ü. KIISLA ja Eesti NSV varumisminister A. PEDAJAS.

Pleenumil pidas kõne EKP Keskkomitee esimene sekretär K. VAINO.

Arutusel olud küsimuses võeti vastu otsus.

EKP Keskkomitee pleenum avaldas veendumust, et partei linna- ja rajoonikomiteed, parteialorganisatsioonid, kommunistid ja kõik vabariigi töötajad, viies ellu NLKP Keskkomitee 1978. aasta juulipleenumi otsuseid ning juhendades seltsimees L. I. Brežnevi poolt pleenumil peetud ettekandes esitatud seisukohtadest ja ülesannetest, võtavad lisameetmeid ja rakendavad kõik jõupingutused selleks, et koristada saak lühikese ajaga ja kadudeta, suurendada söödavarusid loomakasvatuse tarvis ning täita 1978. aasta sotsialistlikud kohustused põllu- ja karjasaaduste tootmise ja varumise alal.

Pleenum arutas samuti organisatsioonilisi küsimusi. EKP Keskkomitee sekretäriks ja EKP Keskkomitee büroo liikmeks valiti V. KÄO. Keskkomitee pleenum viis EKP Keskkomitee liikmekandidaatidest üle EKP Keskkomitee liikmeteks R. RIST-LAANE ja H. ELLERI. (ETA)

AUTASUSTAMISI

● Revolutsioonilikkumise osavõtu ja aktiivse ühiskondliku tegevuse eest ning kaheksakümneenda sünnipäeva puhul autasustati NSV Liidu Ülemnõukoogu Presidiumi seadlusega Richard Majakut OKTOOBRIREVOLUTSIONI ordeniga.

● Teenete eest nõukoode kultuuri edendamisel ja töötajate kommunistlikul kasvatamisel anti Eesti NSV Ülemnõukoogu Presidiumi seadlusega Eesti NSV teenelise koori aanimetus Tallinna Polütehnilise Instituudi Akadeemilisele Meeskoorile ja Eesti NSV Teaduste Akadeemia meeskoorile ning Eesti NSV teenelise ansambli aanimetus S. M. Kirovi nimelise näidiskaluri kolhoosi rahvamuusikaansamblile «Vikerlased».

● Kauaaegse viljaka teadusliku ja pedagoogilise töö ja aktiivse ühiskondliku tegevuse eest ja seltsmekümne viienda sünnipäeva puhul väärilis Tallinna Polütehnilise Instituudi filosoofiakateedri dotsent Karl Umbile ja Eesti NSV Ülemnõukoogu Presidiumi aukirja.

● V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri näitleja, Eesti NSV teenelise kunstniku Aifred Meringu kauaaegset viljakat tööd eesti nõukoode teatrikunstl edendamisel tunnustas Eesti NSV Ülemnõukoogu Presidium seitsmekümne viienda sünnipäeva puhul aukirja.

● Villika tööd eest kunstilise isetegevuse edendamisel ja töötajate kommunistlikust kasvatamisest aktiivse osavõtu eest pälvisid Eesti NSV Ülemnõukoogu Presidiumi aukirja järgmised kultuuritöötajad: Kohaliku Tööstuse ja Kommunaal-elukondlike Ettevõtete Tööliste Ametitühingu Tallinna Klubi stuudiolaht Lydia Ambur, helilooja Hans Hindpere, Eesti

NSV Kultuuriministeeriumi Kultuurhariduslike Asutuste Valitsuse juhataja asetäitja Maila Kraus, tootmiskondide «Eesti Põlevkivi» Tammiku kaevanduse peainseneri asetäitja, filmiamatööride stuudio juhataja Aavo Kõiv, Harju rajooni Kehra sovhoosi ametitühinguklubi segakoori «Helin» dirigent Tiit Kõster, E. Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Instituudi kehalise kasvatuse aluste ja meetoodika kateedri dotsent, Eesti NSV teeneline õpetaja Liia Palmse, Tartu Metsa-kombinaadi osakonnajuhataja, Tartu Kultuurhoone E. Vilde nimelise Rahvateatri näitejuht, Eesti NSV teeneline kultuuritegelane Vanda-Juhan Päl, Tallinna Riikliku Konservatooriumi dirigeri-miskateedri juhataja, Eesti NSV rahvakunstnik Arvo Ratas, Eesti NSV teaduslik dotsent, Eesti NSV teeneline kunstitegelane Ants Ojola, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi nooremteadur, rahvamuusikaansambli «Leegalus» kunstiline juht Igor Tõnurist ning H. Elleri nimelise Tartu Muusikakooli õpetaja Väike Üibopuu.

● Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukiri anti kauaaegse kohusetruu töö eest raamatukogu ja seoses pensionile minekuaga Jõgeva Kesksaamatukogu Sadala harukogu vanemraamatukoguhoidjale Elma Jõemetsale.

● Olevabariigilise kodu-uurijate kokkutuleku eduka ettevalmistamise ja läbiviimise eest pälvas sai Põlva rajooni partei- ja täitevkomitee aukirja Eesti NSV Teaduste Akadeemia Kodu-uurimise Komisjon.

● Kauaaegse aktiivse kodu-uurimiseliku tegevuse eest ning viiekümneenda sünnipäeva puhul pälvis Hilumaa Koduloomuseumi direktor Volli Mäeumäed Hilumaa rajooni partei- ja täitevkomitee aukirja.

METSAMAJANDUSLIKE JA LOODUSKAITSELISTE ARTIKLITE KONKURSS

1977. aastal ajakirjanduses ilmunud metsamajanduslike ja looduskaitse kirjutiste konkurs toimus k. a. esimeses kvartalis. Osalesid metsamajanduse spetsialistid, loodusteadlased ja loodusesõbrad, uurijad, õppejõud, praktikud, kutselised ajakirjanikud, kirjasaatjad. Konkurs õnnestus ja võitjad said väärtuslikke kingitusi.

Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeeriumi Initsiatiivli korraldatakse 1978. a. ilmunud kirjutiste põhjal uus konkurss. Sealjuures arvestatakse eraldi metsamajanduse ja looduskaitse alal ilmunud kirjutisi, selgitades parimad kirjutised ajakirjades, vabariiklikes ja nendega võrdustatud ajalehtedes ning rajoonilehtedes. Hinnatakse kirjutiste mõtteväärsust ja kõltvust, sisukust ja uudsust, keelt ja illustatsioonide Arvesse tulevad mitmesugused žanrid: probleemkirjutised, publitsistlikud artiklid, olukirjeldused, portreed jne. Kuna 1978. aastal on ULKNO 60. sünnipäev ning vabariigis peetakse II noorte spetsialistide päevad, siis tahetakse läbiviidava konkursiga selgitada noori autoreid, sealtulgas kõrg- ja keskeriharidusega metsandusspetsialistide ja loodusteadlaste hulga (lõpetanud 1975. a. ja hiljem). Nende kirjutisi hinnatakse eraldi. Kavatakse ära märkida metsamajanduse alal kuus ja looduskaitse alal kuus parimat kirjutist.

Kokkuvõtte teeb konkursikomisjon 1979. a. I kvartalis. Parimaid autoreid autasustatakse kingitustega.

M. MARGUS, Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse Instituudi asedirektor

ESTICA

● Petrooski soomekeelses kirjandusajakirjas «Punalippu» 1978 nr. 2, ilmusid Eha Lättemäe värsid «Hetki Saaremaal» ja viis nimetut lühilüuletust. Riia lätikeelne kirjandusajakiri «Karogs» 1978, nr. 8 avaldas Tamara Vilsoni sulest kirjutise Aino Kalda 100. sünniaastapäeva puhul. Selles antakse ülevaade kirjaniku loomingust, pikemalt on peatutud suhetel lätikeelsete kunstnike Janis Rozen-tšiga.

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Neljap., 7. IX kl. 19 «Tagasi» (esietendus); reedel, 8. IX kl. 19 «Ljubov Jarovaja», kl. 19 «Niagaara» (vähikes saalis); laup., 9. IX kl. 19 «Kolm õde»; pühap., 10. IX kl. 12 «Kõrboja peremees», kl. 12 «Preili Julie» (vähikes saalis), kl. 19 «Tagasi» (esietendus).

RAT «VANEMUINE»

KOLALISETENDUSED: kolmap., 6. IX kl. 19 «Suveõde ilmsi» (Võru kultuurimajas).

A. H. TAMMSAARE MEMORIAAL-MUSEUM

Kadriorus, Koidula 12-a. Avatud kirjaniku viimane korter ning püsinäitus tema elust ja loomingust. Samas on eksponeeritud filateliinäitus «Nobeli preemia laureaadi».

E. VILDE MEMORIAAL-MUSEUM

Kadriorus, Roheline aas 3. Avatud kirjaniku viimane korter ning püsinäitus tema elust ja loomingust. Lahti kella 11–18. Teisipäeval suletud.

Tänuavaldused

Avaldan sügavat tänu EKP Keskkomiteele, Eesti NSV Ülemnõukoogu Presidiumile ja Ministrite Nõukogule autasustamise eest! Südamlik aitäh kõigile asutustele ja sõpradele-seltsimeestele tervituste eest!

Richard Majak

***

Täname kõiki, kes meiega meie sügavat kurbust jagasid.

OTTO SAMMA lesk ja pojad

EESTI NSV RIIKLIKU VENE DRAAMATEATRI ETENDUSED MOSKVAS

Eesti teatri vastu on viimastel aastatel huvi üha kasvanud. Võime seda öelda mitte ainult küllakirjelduste valmuse põhjal, sest läksid ju «Vanemuise» etendused Moskvas ja Leningradis ning Noorsooteatri sõit Leningradi edukalt. Nüüd läheb Moskvasse võõrustendusi andma Tallinna Vene Draamateater.

«Sel sügisel pühitseme teatri 30. aastapäeva. Need küllalised etendused on omalaadne loominguline aruanne: viime kaasa viimase viie aasta parimad etendused,» ütles teatri peanäitejuht V. Tšermenjov. Repertuaar, mida Moskva publikule näha pakutakse, on lai — kaheksa lavastust. Kõigepealt kaks eesti materjalidel põhinevat tööd, Tammsaare-institseering «Karin ja Indrek» ning E. Vetemaa «Õhtusõök viiele», siis, veel G. Bokarevi «Teraselutajad», I. Drutse «Meie nooruse linnud», L. Moissejevi «Ruskav laas», Hemingway-institseering «Kellele lüüakse hinge-kella» ning kaks lastefükki, A. Galdari «Sõjasaladus» ja S. Maršaki «Kassimaja».

Pärast paarinädalast puhkust

Stseen E. Vetemaa «Õhtusõök viiele»-lavastusest. Ilmar (J. Orlov) ja Kadri (I. Antonova).

Tallinna naasmise järel avatakse hooaeg 29. oktoobril A. Dumas' «Nasle'i torniga».

OLI JA ON

● Neil päevil viibisid Saaremaal Eesti NSV Ülemnõukoogu looduskaitsekomisjoni liikmed, kes tutvusid saare looduse kaitsega ning külastasid looduskaitsealaid. Seeläbi toimus Kingissepa looduskaitsekomisjoni istung, kus kuulati ära Kingissepa Rajooni RSN Täitevkomitee esimehe J. Raima ettekanne seaduse «Eesti NSV looduse kaitse» täitmise kohta. Istungil võtsid sõna komisjoni esimees A. B. Upsi, rahvasaadikud A. Hint, M.-E. Maurer ja N. Dudkin, Eesti NSV Ministrite Nõukogu Asjadevalitsuse põllumajanduse ja varumise osakonna juhataja G. Taliarv, Eesti NSV metsamajanduse ja looduskaitse ministri esimene asetäitja F. Nõmmsalu, Eesti NSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeeriumi valitsusejuhataja H. Luik, Eesti NSV Riikliku Plaanikomitee keskkonnakaitse osakonna juhataja M. Kaasik jt. Komisjon võttis vastu asjakohased soovitusd.

● Rahvusvahelisele festivalile Itaaliasse Gorizia linna sõitis äsja Eesti NSV teenelise koori aanimetus pälvinud Tallinna Polütehnilise Instituudi Akadeemiline Meeskoor. Festivali korraldatakse kaks konkurssi. Ühel neist tuleb esitada nii tänapäeva itaalia helilooja G. Pipolo «Elulaul» itaalia keeles kui ka klassikast ja ühe oma maa autori teoseid. Seda arvestades valmistatakse koor sõiduks ette hispaania helilooja Vittoria ja G. Ernesaksa laulu. Teise konkursi programm koosneb tervenisti rahvalauludest. Festival kestab 4. septembrini.

● Eesti NSV Kirjastuskomitee tellimisel korraldati RPI «Eesti Tööstusprojekti» sisekonkurss Tallinna raamatutrukikoja ning kirjastuste tootmisloone projekti parima arhitektuurehitusliku lahenduse saamiseks. Zürii, kuhu kuulusid L. Paršin (esimees), G. Nurmet, J. Kullison, J. Meltsas, F. Soha, O. Ilves, D. Matve, O. Krjukov ning juurdekuulutat A. Ivanov, M. Aroella ja H. Muru, otsusega jäeti vastava taseme võistlustöö puudumisel esimene preemia välja andmata. Teise preemia (a 350 rubl.) ning mälestusese väärtuseks tunnustati Silvia Kuulmani ja Enn LÜÜSI, samuti Ksana Fuksi ja Anu Rekkaro võistlustööd.

● 16.–24. augustini oli Tallinnas Nõukoode Liidu ja Bulgaaria noorte maalikunstnike ning graafikute rahvusvaheline seminarlaager. Kümne päeva jooksul tutvusid Sofia, Plovdivi, Varna, Leningradi ja Novosibirski kunstnikud Tallinna ja Tartu huviväärstamine, kohtusid eesti kolleegidega ning külastasid nende ateljeesid. Seminarlaagri kokkuvõtteks saab tuleval aastal NSV Liidu ja Bulgaarias korraldatav üritustest osavõtjate tööde näitus.

● Irkutski oblasti kunstimuseumis avati näitus «Nõukoode Eesti graafika», mille teemaks on loodus, linn ja inimene. Välja on pandud üle 20 autori tööd. Ekspositsiooni juhatavad sisse NSV Liidu rahvakunstniku Evald Okka litod sarjast «Linn». Samas on Urmas Ploomipuu ofordid «Saluut» ja «Ilgavene tuli», mis on pühendatud nõukoode rahva võidule fašismi üle. Tänapäeva industriaalse Eesti erijooni annavad edasi Alex Küti graafilised lehed. Paljud tööd kujutavad Eesti loodust. Näitus jääb Irkutskis avatuks kuuks ajaks, pärast seda viiakse ekspositsioon Ulan-Udesse.

● Kontserdireisile Saksa Demokraatlikku Vabariiki ja Bulgaariasse sõitis vokaalinstrumentaalsambel «Laine». Ansamblile on see juba seitsmes reis Saksa DV-sse, seekord on seal kavas 18 kontserti. Bulgaarias esinetakse esmakordselt ja antakse 12 kontserti.

● Tallinna Koreograafiakooli kunstilisest juhust Ago Herkülilt saab 1. septembrist Varssavi Suure Operiteatri balletitrupi pedagoog ja konsultant. Poola Rahvavabariiki jääb ta tööle kolmeks aastaks.

● 14.–20. augustini sai Haapsalus teoks Eesti NSV teenelise Vabariikliku Koorijuhate Segakoori järjekordne seminarikokkutulek. Selle eesmärk oli 1980. aasta üldlaulupeo repertuaari läbitöötamine ja kollektiivi asutaja professor G. Ernesaksa 70. sünnipäeva kontserdi kava ettevalmistamine. Koor, kelle asutamisest möödub tänavu 20 aastat, esines «Valge daami» ürituste sarjas kontsertidega lossipargis. Juhatasid Eesti NSV rahvakunstnikud professorid J. Variste ja A. Ratassepp, Eesti NSV rahvakunstnikud O. Oja ja K. Areng ning L. Karindi. Kaastegev oli ka Tallinna Kammerkoor. Koos viimati mainituga käidi Haapsalu kalmistul, kus kõlas laul helilooja C. Kreegi mälestuseks.

● Eesti NSV Raamatutühingu Viljandi raamatukubis tähistati Aino Kalda juubeliaastapäeva. Ettekandega «Aino Kalda tähendus eesti kultuuriloo» esines Oskar Kruus.

● Juba aastaid on meie vabariigi üliõpilastel olnud võimalus omandada kõrgem haridus teistes sotsialismimaades. Sel õppeaastal asub Dresdeni Kõrgemas Tehnikakoolis maastikuarhitektuuri õppi-ma Andrus Levald, Berliini Humboldti-nim. Ülikoolis tahab saksa filoloogiks saada praegune TRÜ tudeng Pille Aav, Budapesti Tehnoloogia Instituudi üliõpilaseks võib peagi ennast nimetada Ines Loo jne.

● 1. septembrist kuni tuleva aasta 1. juulini leiab Paide rajoonis aset kolhooside ja sovhooside kultuurivõistlus, mis on pühendatud tähtsale sündmusele maaelus: möödub 30 aastat põllumajanduse kollektiviseerimisest Eestis. Konkursi põhi-eesmärk on aktiveerida inimesi taidluse ja huvialaringidest ning kultuurivõistlustest osa võtma. Majandites toimuvad kultuuripäevad, kus zürii hindab peale taidluse ka näitagitatsiooni ja asulate heakorda.

● Tartus tehti jälle filmi. Emajõe linnast sai ajutiselt Rumeenia provintsi. Filmimas käis Sverdlovski stuudio, kes Kesktelevisiooni tellimuse teeb kaheajalist värvi filmi «Nimetu täht», mille aluseks on Rumeenia kirjaniku M. Sebastianu samanimeline näidend.

27. augustil 1978 suri Eesti NSV Arhitektide Liidu liige, Nõukogude Eesti preemia laureaat, tuntud kunstiajaloolane **Helmi Üprus**.

H. Üprus sündis 15. oktoobril 1911 Viljandis. Pärast Tartu ülikooli lõpetamist asus ta 1936. aastal tööle Eesti Rahva Muuseumi, 1947. aastal siirdus ta muuseumist teaduslikule tööle Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituuti. Alates 1953. aasta algusest oli ta Vabariikliku Restaureerimisvalitsuse peaspetsialist arhitektuuriajaloo alal.

Suure eruditsiooni ja laiade huvidega teadlasena jättis Helmi Üprus jälje eesti kunstiajalukku. Rida tema teoseid olid teedrajavaad eesti kunsti üksikute lõikude uurimisel. Nende hulgas märkimisväärt on «Tallinn aastal 1825», «Tartu varaklassitsistlik arhitektuur», uurimusi Tallinna keskajast elamuarhitektuurist. Tema koostatud peatükid «Eesti arhitektuuri ajaloo», «Eesti kunsti ajaloo», «Tallinna ajaloo», «Eesti nõukogude entsüklopeedia», «NSV Liidu rahvaste kunsti ajaloo» ning paljud muud uurimused, mis käsitlevad talle südamele lähedasi Tallinna vanalinna regenereerimisküsimusi, jäävad oluliseks teabevaraks tulevastele põlvkondadele. Oma kirjutistes analüüsis H. Üprus ka eesti praeguskunstnike loomingut, eesti rahvakunsti, «Kalevipoja» temaatikat.

Viimastel aastatel pani H. Üprus aluse ühe meie arvukama ehitismälestiste

grupi — mõisate ja mõisaansamblite — uurimisele ning revitalizeerimisele, avades seega järjekordselt uue lehekülje meie kunstipärandi uurimises.

Meie seast on lahkunud lugupeetud teadlane ja kolleeg, nõudlik juhendaja ja õpetaja ning elurõõmus ja alati abivalmis inimene, kelle tööks ja järjekindluse oli eeskujuks teda ümbritsenud kaastöötajale Helmi Üpruse elutöö jääb püsiväärtusena meie kultuuri ajalukku.

Eesti NSV Ehituskomitee
Eesti NSV Arhitektide Liit
Vabariiklik
Restaureerimisvalitsus

In memoriam

25. augustil varises pärast rasket haigust manalasse Eesti NSV Riikliku Sümfooniaorkestri fagotirühma kauaegne konsertmeister, Eesti NSV teeneline kunstnik **Elmar Milkop**.

Elmar Milkop sündis 11. juunil 1910 Tallinnas käsitöölise perekonnas. Lapsepõlve muusikaharrastused viisid ta klarnetiõpingutele Tartu Muusikakoolis. 1940. aastal astus E. Milkop aga fagotierialale Tallinna Konservatooriumis, ning juba aasta pärast tuli tal Ringhäälingu sümfooniaorkestris mängida I fagoti vastutusrikkaid partisiid. Erakordselt kauni tämbri, hea tehnika ning suure emotsionaalsusega pillimehena tegutses Elmar Milkop meie sümfooniaorkestri fagotirühma konsertmeistrina kuni pensionile siirdumiseni 1972. aastal.

Paralleelselt orkestritööga oli Elmar Milkop väsimatu kammermuusika viljeleja, olles Eesti Raadio puhkpillikvinteti üks asutajaliikmeid.

Viljakas oli E. Milkopi töö ka pedagoogina aastail 1961—1976 Tallinna Muusikakoolis meie fagotimängijate noorema põlvkonna kasvatamisel.

Teenete eest eesti nõukogude süm-

foonilise ja kammermuusika viljelemisel anti Elmar Milkopile 1967. aastal Eesti NSV teenelise kunstniku aunimetust.

Mälestus Elmar Milkopist kui tõsisest muusikust, tagasihoidlikust ning abivalmis kolleegist jääb alati püsima.

Eesti NSV Riiklik
Televisiooni ja Raadio Komitee
Eesti NSV Riiklik
Sümfooniaorkester

RAHVUSVAHELINE KONKURSS PARIMALE OLÜMPIAPLAKATILE

Et luua uusi plakatikunstiteoseid, mis peegeldavad progressiivsete jõudude võitlust kindla rahu, julgeoleku ning kõikide riikide vastastikkuse mõistmise ja usalduse eest, mis avavad eraldalt ja veenvalt spordisidemete mõju, peegeldavad võitlust rahu ja rahvaste sõpruse edasise kindlustamise eest, näitavad kehakultuuri ja sporti kui inimese harmoonilise arendamise tähtsat vahendit ning kutsuvad üles massilisele spordiliikumisele, kuulutasid kirjastus «Plakat», 1980. aasta olümpiamängude organisatsioonikomitee, NSV Liidu Spordikomitee, OAKN, ULKNU Keskkomitee, NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riiklik Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee, NSV Liidu Kultuuriministeerium, NSV Liidu Kunstnike Liit ja NSV Liidu Ajakirjanike Liit rahvusvahelise konkursi «Olümpiaplaat 80».

Konkurss on avalik. Sellest võivad osa võtta nii üksikisikud kui ka plakatite väljandvad organisatsioonid.

Konkurss toimub 1978. aasta juulist detsembrini.

Konkurssist osavõtjad peavad saatma plakatid aadressil: 117049, Москва, B-49, Крымская набережная, 10/14. Выставочный зал СХ СССР.

Konkurssile esitatakse varem avaldamata plakatite originaalid trükkimiseks kõlblikul kujul ning ka varem avaldatud plakatid, mis on pühendatud XXXII olümpiamängudele.

Konkurssile saadetakse plakatite originaalid, mis on kleebitud tugevale kartongile formaadiga 60×90 või 70×108 cm.

Plakati tagaküljele kirjutatakse ükskõik milline kuuekohaline arv. Konkursitööle tuleb lisada

kinnine ümbrik, millel on seesama arv. Ümbrik peab sisaldama paberilehe autori perekonnanime, ees- ja isanimed. Sinna peab olema märgitud autori sünniaasta, haridus ning tema täpne aadress (kõik andmed tuleb täielikult välja kirjutada).

Konkurssitööd võetakse vastu 31. detsembrini 1978, ärasaatmise kuupäev tehakse kindlaks postitampil järgi. Konkursi tingimustele mittevastavaid plakateid ei arvestata ega tagastata. Konkursi kokkuvõtteid tehakse žürii istungil ja avaldatakse ajakirjanduses 1979. aasta märtsiks.

Premieeritud plakateid võidakse välja anda levitamiseks NSV Liidus ja väljaspool selle piire nii vahetult kirjastuse «Plakat» kui ka välismaa firmade kaudu. Avaldamiseks väljavalitud plakatite autoritele makstakse autoritasu vastavalt Nõukoode autoriõiguse normidele.

Konkursi võitjatele seatakse sisse järgmised preemiad:

3 esimest preemiat à 2000 rubla,
6 teist preemiat à 1500 rubla,
10 kolmandat preemiat à 1000 rubla,
20 ergutuspreemiat à 500 rubla.

Konkursi võitjatele ning ergutuspreemiatega autasustatud kunstnikele võidakse nende soovil anda hinnalised kingitused preemiasumma ulatuses.

Premia saanud autoreid autastatakse ka eridiplomide ja -medalitega.

XXXII olümpiamängude ajal korraldatakse plakatilõput, mis on pühendatud 1980. aasta olümpiamängudele. Näitusel esindatud autoritele antakse mälestustunnistused ja -medalid.

Juri Tõnianov, **VAZIR-MUH-TARI SURM**.

Tuntud vene kirjaniku ajalooline romaan, mis käsitleb vene kirjaniku ja diplomaadi Aleksandr Gribojedovi traagilist saatust. Vene keelest tõlkinud Otto Samma. Pärast keele ja nime asjus konsulteerinud H. Udam. Kaane kujundanud Jüri Kaarma. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 16 000 eks. 456 lk. Hind 1.70 rubl.

Fazil Iskander, **ÖNNELIKE LEIDUDE AEG**.

Jutukogumik annab meile võimaluse tutvuda osaga Fazil Iskanderi rikkalikust loomingust, mida iseloomustab sügav rahvuslikkus ja side autori kodukandi Abhaasia loodusega. Vanemale koolile mõeldud kogumikus on valdavalt tegemist lapsepõlvemälestustega, milles toelisu ja fantaasia on tihedasti läbi põimunud. Vene keelest tõlkinud Silvi Väli. Illustreerinud Ilmar Torn. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 12 000 eks. 320 lk. Hind 70 kop.

Viljam Kozlov, **PEOTÄIS ÖNGEKONKSE**.

Vanemale koolile mõeldud lood lastest, nende elust ja tegevusest Suure Isamaasõja ajal («Raudrist», «Männid mühavad», «Paška lennuk» ning meie päevil «Tee lennukile», «Tõeline mees», «Tüdruk Välijärvelt», «Koeraga poiss», «Puuslik vanast kirstust», «Minu sõber jahimees» j.t.). Tõlkinud Laine Soe, illustreerinud Väino Tõnisson. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 22 000 eks. 256 lk. Hind 55 kop.

Vytautas Martinkus, **TUULELIPP PEREKONNAPEOKS**.

«Loomingu» Raamatukogu nr. 27/28 (1075/1076).

Leedu kirjaniku Vytautas Martinkuse (sünd. 1943) senises loomingus avaldub püü küjutada ühiskonna ja individüüli keerulisi seoseid, analüüsida noore ja vanema põlvkonna suhteid. 1977. aastal trükitud näidnis on ajakirja «Nemunas» aastapremia saanud jutustuses «Tuulelipp perekonnapeoks» puudutab kirjanik mõneti sa-

mu teemasid. Teose keskseks tegelaseks on tundelise hingega, omatahtsi tegutseda püüv noor naine Agne, hiljutine abiturient, kes ei taha järele anda pragmaatikust isa nõudmistele. Leedu keelest tõlkinud ja järelsõna kirjutanud Mihkel Loodus. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 23 000 eks. 112 lk. Hind 20 kop.

Friedebert Tuglas, **SIIL**.

Mälestusjutuke lapsepõlvest, väikesest Mardist ja Mardist ja nende ühe-suve-sõbrast siilist. Raamat noorema-

le koolileale. Illustreerinud Ene Pikk. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 75 000 eks. 32 lk. Hind 10 kop.

VEIDI ISEENDAST.

Nõukoode kirjanikud endast, oma tööst ja muustki.

Raamatuse on koostatud Nõukogudemaal tuntumate lastekirjanike Nikolai Ostrovski, Arkadi Gaidari, Valentin Katajevi, Veera Pano-va, Mykolasa Sluckise, Veniamin Kaverini, Vitalli Bianki, Juri Jakovlevi, Sergei Mihalkovi, Ruvim Fraermani ja Agnia Barto kirjutistest iseen-dest ja oma tööst, samuti eesti lastekirjanike Aino Per-vik, Jaan Rannapi, Holger

Puki ja Iko Marani autobiograafiat. Iga autori kohta antud materjal on varustatud kirjaniku foto ning eesti keeles ilmunud teoste, eesti au- torite aga teoste esitrukkide nimistikega. Raamat vanema- le koolileale. Koostanud And- res Jaaksoo, kujundanud Ludvig Kruusmaa. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 8000 eks. 172 lk. Hind 30 kop.

Endel Mallene, **ESTONIAN LITERATURE IN THE EARLY 1970s: Authors, Books and Trends of Development**.

Teatmeteost tutvustab eesti kirjandust 1970. aastate esimesel poolel. Sissejuha- tavas osas antakse lühilü- vaade eesti kirjanduse nelja ja poole sajandi pikkusest arenguteest. Eri peatükid on pühendatud proosale ja luu- le ning preemiatega auhin- natud teostele. Illustreeritud kirjanike fotodega. Inglise keelde tõlkinud G. Liiv, kunstiliselt kujundanud J. Sonn. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 2000 eks. 120 lk. Hind 35 kop.

«ТАЛЛИН» № 1.

Ajakirja esimese numbril puhul tervitavad toimetust EKP Keskkomitee, NSV Kirjanike Liit, Nikolai Tihonov ja Paul Kuusberg. Väljaande ülesannetest, eesmärkidest ja taotlustest on juttu artiklis «Toimetuse leheküljed». Numbril luuleveerud avab Ralf Parve (tõlkinud D. Samoilov, A. Davõdov, O. Dmit-rijevi ja S. Semenenko). Värs- sidega esinevad veel Pärnus elav David Samoilov ja nar- valanna Tatjana Zjanzina. Proosakülgedel loeme kat- kendeid Vladimir Beekmani romaanist «Ja sada surma» (tõlk. Arnold Tamm), Toomas Vindi jutustust «Pohjavartest vanik» (tõlk. J. Pozdnjakova) ja Grigori Skulskit jutustust «Variatut kaameraga». Mih- hail Roginski on andnud pub- litsistliku artikli põievikivi teemadel («Polüüon»), tuntud eesti luule tutvustaja ja lite- raat Vsevolod Azarov muljeid kokkupuutest eesti kirja- nikkudega («Minu sõber Tallinn»), Moskva kriitik ja kirjandus- teadlane Valentin Oskotski kirjutise Mats Traadi loom- ingust «Hetk ja igavik». Kalle Kurg hinnangu meie tänavu- aastastele preemiaga pärja- tud kirjandusteostele. Jaan Kross aga artikli «Autobio- graafilisusest A. H. Tammsaa- re loomingus». Toodud on ka reproduktisioone Tammsaa- re teoste illustreatsioonidest. Number sisaldab veel Eesti NSV Riikliku Vene Draama- teatri peanäitejuhi Vitali Tšermenjovi arutluse «Tee vaataja hinge», ülevaate heli- loolale Kappide eluteest ja juubelpidustustest, retsen- sioone, annotatsioone ja kroonikat. Kujundanud Jüri Kaarma. 136 lk. Hind 40 kop.

«EKRAAN» nr. 8.

Vaateväljal on Lev Tolstoi teose «Isa Sergius» ekraani- seering, kaheseerialine män- gufilm sõjapäävest «Rinne- rindejoone taga» ning samuti kaheseerialine film «Imelik naine» («Mosfilm»). NSV Liidu ja Bulgaaria kaheseerialine ühisfilm Vene—Türgi sõja teemadel «Julia Vrevskaia», lastefilm «Rangid Markille» (M. Gorki nim. stuudio), tra- gikomöödia «Sõdur ja ele- vant» («Armenfilm»). Riia Filmistuudio seiklusfilm «Kin-

gitused telefoni teel». Leedu linatöö «Tammepärg», filmid «Pidalitõbine» (Poola), «Ilusad ja hullud» (Ungari), «Va- riisik» (USA) jt 16 lk. Hind 10 kop.

«TEHNIKA JA TOOTMINE» nr. 8. Avaldab veergudel «Nõukogude Eesti preemia kandidaate» U. Kammali kir- japaneku kunstiteaduse dok- torist prof. Karl Tihasest. 60 lk. Hind 40 kop.

FOÜSIKAOSAKONNA OLII- OPILASTE TEADUSLIKKE TÖID. Sisaldab 10 tööd auto- rite: F. Miller, T. Tuvikene, E. Kikas, P. Kukkk, M. Tam- meorg, O. Teller, M. Noppel, J. Pruulmann, R. Teeäär, A. Suisalu. Tartu Riikliku Üli- kooli väljaanne. Trükitud 150 eks. 60 lk. Hind 15 kop.

R. Prank, **MATEMAATILINE LOOGIKA JA DISKREETNE MATEMAATIKA I, II**. Teine brošuur kannab alanimetust «Bool'i funktsioonid». TRÜ matemaatilise statistika ja programmeerimise kateedri väljaanne. Trükitud 800 eks. Kokku 104 lk. Kahe vihiku hind kokku 20 kop.

M. Kask, V. Kuusk, S. Taitis, L. Viljasoo, **METSA- JA NIIDUTAIMED**.

Käsiraamatus tutvustavad Eesti NSV TA Zooloogia ja Botaanika Instituudi botaani- kud meie metsades, võsasti- kes, puisniitudel, niitudel ja loodudel kasvavaid tavalise- maid rohttaimi ning rohttai- me välislaadiga poolpõõsaid, kokku 491 liiki 60-st sugu- konnast. Iga liigi kohta esi- tatakse selle eesti- ja ladina- keelne nimi, mõnel juhul ka tuntumad sünonüümid. Liigi olulisemate tunnuste kirjeldus, kasvukohtade loetelu jm. Taimede äratundmist hõlbustavad 80 värvitahvli 477 liigi joonisega. Raamat on varustatud oskussõnade seletusega. Koostanud V. Kuusk. Illustreerisid G. Muugalt, kaane kujundanud D. Paalamäe, Kirjastus «Val- gus». Trükitud 30 000 eks. 244 lk. Hind 1.70 rubl.

«LAULGE KAASAI» nr. 51. Järjekordselt vihikust leiame 21 laulu: U. Naissoo «Maarjamäel» (M. Kesamaa), V. Ignatjevi «Minu tee» (O. Roots), B. Kõrveri «Sõpra- dest» (V. Sokolov), G. Podels- ki «Tere hommikust, kodu- maa» (H. Karmo), R. Lätte «Sõdurilüüskas» (K. Kangur), A. Tamme «Minu paat» (H. Karmo), A. Haugi «Hõbedane meri» (K. Kallaste), V. Oja- kääru «Rannamännid» (J. Saari), A. Pettineni «On kevad käes» (M. Kesamaa), H. Hind- pere «Oli minu kord» (H. Karmo), B. Rõtskovi «Meie suvi», I. Lutsenoki «Hatoni õõbikud», J. Saulski «Leian kõik, mis kaotad sa», P. Gagliardi «September», G. Natschinski «Casanova laul» samanimelisest muusikalist, A. Kolli «Puhkepäev õlle- poes», N. Rääzi (noorem) «Te- ma juurde ma ei lähe», G. Fletcheri «Kustuta valgus», S. Rõmbergi «Armsaim», D. Sarina, M. Lusini «Kes on noored» ja P. Mauriat «Mu kredo». Tõlkinud H. Karmo Koostanud V. Ojakäär, kaane kujundanud H. Polberg. Kir- jastus «Eesti Raamat». Trüki- tud 40 000 eks. 66 lk. Hind 30 kop.

«MEIE REPERTUAAR» nr. 8.

Augustinumber on mõel- dud noortele taidlejatele. Muusikaveergudel on toodud 14 laulu, sealhulgas F. Mand- re «Ootan näärimeest» (P. Kilgas), R. Kõrgmäe «Metsa- kingid» (V. Väijaots) ja N. Laanepõllu «Lõoke» autori sõnadele. Lavakunsti lehe- külgedel on esitatud kolme- pildilise lastenäidendi «Puna- mütsike ja Muri», mille Ch. Perrault' ainetel on lavale seadnud L. Mardu, T. Toote- ni estraadinäidend lastele «Jõhviteater ehk suur suve- vaheaja veetmine Kergeme- le koolis» ning veergudel «Klounaad koolilaval» kahe- sa pala J. Nikulini, M. Tatars- ki ja J. Blagovi sulest (tõlk. P. Kilgas). Rahvatantsijate kirjeldatakse Aleksandra Protsevskaia loodud eesti tantsu laste segarühmale «Tantsime koos» (Vello Lipa- ni muusika). Eesti NSV Rah- valooringu Maia väljaanne. 64 lk. Hind 40 kop.

«NÕUKOGUDE KOOL» nr. 8. Avaldab materjale seoses üliõpilulise õpetajate kong- ressiga ning kümmele sõna- võttu ja artiklile, sealhulgas ERKI dotsendi Ants Soosaare «Vaimse töö tõhusus ja när- visüsteemi omadused» ning Jaak Naberi «Koolid Eesti linnades Põhjaajast asehäl- dusekorra (1710—1783)». 88 lk. Hind 30 kop.

«SOTSIALISTLIK POLLU- MAJANDUS» nr. 16. August 1978. 50 lk. Hind 25 kop.

«KEHAKULTUUR» nr. 16. August 1978. 32 lk. Hind 30 kop.

Nii see elu käib, ikka
mööda ringi!
KURTI YOOL

DANIIL HARMS

Olga Forš tuli Aleksei Tolstoi juurde ja tegi midagi. Aleksei Tolstoi tegi ka midagi. Ent Konstantin Fedin ja Valentin Stenitš kargasid õue ja hakkasid otsima parajat kivi. Kivi nad ei leidnud, leidsid labida. Selle labidaga andis Konstantin Fedin Olga Foršile hea matsu. Siis võttis Aleksei Tolstoi ennast paljaks, läks Fontankale ja hakkas hobuse moodi hirnuma. Kõik rääkisid: «Näe, hirnuv tänapäeva suur kirjanik.» Ja mitte keegi ei puudutanud Aleksei Tolstoid. (1934)

ANDRUS PEEGEL

ANTS KASESALU

DMITRI IVANOV
VLADIMIR TRIFONOV

KUNINGALE VADERIKS 4

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 32)

4. VÄHKIDELE MEELDIB, KUI NEID KEEDETAKSE ELUSALT

Kohe pärast keskpäeva märkas Lipotška Stšapova — päris noor, ent juba lootustandev naru-kael — ilmetut meeskodanikku, kes sisenes «Lokoni», käeotsas vastikult roheline ja määratusuur kohver.

Järjekordse kliendi kähku tolaks püganud, tippis ta läbi saali:

«Kes on siin kümnese? Tulge istuge toolile!» kamas Lipake, heitis jäise kilupilgu inimestele, kes siin ennast järjekorra igavuses marineerisid. Onneseen lasti söimuta läbi, «Lokoni» klientuur oli õpetatud ja teadis täpselt — see, keda kutsutakse, on ka seda väärt.

Kord juba käivitunud, töötas sulijõugu osavalt väljamõeldud ahel ka edasi nagu õlitatult. Sookarva kohuri riidehoiunumber sattus justkui muuseas Lipakese lauale igasuguste habemeajamisasjade sekka. Endine kohuriomanik sai vastu paki hügieenilisi salvrätikuid ja peitis nad põue. Number rändas peagi edasi kellegi Romiku higisele peopesale. Mees oli terve tunni hallis surnuks lõõnud, olles sunnitud oma peedijoojast masuurika nagu varjama möödunud aastase ajalehe taha.

Saanud numbri, hüppas Romik musta «Volga» rooli taha. Auto küljele oli maalitud kiri «Filharmonia». Masuurikast Romik asus kokku tõmbama otsi ahelal, mille lõpp-punkt ei olnud ei linnas, ka eeslinnas mitte, vaid kohas, kus linn ja maa pidevalt lähenevad teineteisele, kuid kus ikkagi ei kao erinevused küla ja linna vahel.

See oli päevinäinud majas roiskunud peipsi tindi järele haisva kalapoe kuluarides. Romik tõmbas hinge Jaapanist pärit purpurpunase nahaga üllöödud ukse taga. Uksel särasid kuldsed tähed:

H. B. MAHAON.

Polnuks juba loodud laulukest «Ma olen imetegi-ja» tulnuks see luua Mahaonist.

Kalapoe lagedad letid ei rõõmustanud lihtsurelikku küll millegi muuga, kui vaid räbaldunud moivaga, mida rahvasuu hüüdis trahvirooduks.

Kuid jääkeldrite rikkused ootasid tagaukse juurde pääsenud ostjat lahkelt. Siin laiutasid suitsutatud sevrjuugaküljed, ahmassilmsed kohad, astrahani karbibalokid. Mahaoni põrandaaluses kuningriigis ei puudunud isegi läbipaistev Rostovis kuuatunud kala. Hooajati eksles siia ka õrn Tallinna angerjas.

Keegi lihtsameelne revidendihakatis oli kord satunud säärase kääride peale ning soovitud kontrollida, mis rahade eest on direktori kabinetti ostetud soome mööbel ja palju läks maksma smaragdroheline põrandavaip? Kus on saatelehed, kvit-tungid ja muud paberid, mis selgitaksid poleeritud paneelide ja Hollandi konditsioneeride olemasolu? Mahaon oli siis ulatanud paki «Kenti», lükanud lähemale kristallist tuhattoosi ja võtnud jääbaari pikliku «Johnnie Walkeri» pudeli. «No, mis kvit-tungeid saab siin üldse olla, mu kallid Scherlok Holmes! Kõik see on puhas entusiasm. Ilu on loo-dud siin ühiselt, nii öelda, laupäevakute korras!», ja vajutanud siis roosale selektorinupukesele: «Mar-Mihalna, kas panite valmis? Tooge see siia!» Ja re-

vident oli jätnudki maha Mahaoni valdused, oli olnud hämmelduses meeldivast seltskonnast ja raskest kandamist, kust aga reeturlikult vahtis väl-ja hai saba. «Issake!» häälitsevad revidendi naine, mehelt kala kahmates. «Ja mina, näe, mõtlesin, et kõik tuuralised on välja surnud nagu hiidsisali-kud!...» Kuulnuks Mahaon oma kabinetti seda kil-jatust, oleks ta pead vangutades sõnanud: «Puha pimedusega löödud!» ja oleks lausa isalikult halet-senud juhme inimesi. «Meeldib ka neile tühja asja pärast paanikat tekitada. Meil on kõik olemas. Vaja ainult teada — kus, kuidas ja kuna!»

Mahaon ise oli absoluutselt kõigvõimas. Ta võis ilma järjekorraga saada «Ziguli» ja kooperatiivkor-teri, võis osta kupeevagunisse pileti palavaimal puhkuste ajal ja panna imbetsillid instituuti õppi-ma. Võis isegi ette määrata tulemuse, millega üks meeskond teisele kohalikul staadionil kaotab. Võis

Tunguusi meteoriidigi teist korda maale kukutada, kui seda oleks vaid palunud vajalik inimene.

Selles suures mängus olid kurikuulsad džiinid Mahaonile muidugi eralõbiks. Kuid tal oli tarvis toppida kauboipükstesse tuttava laojuhataja paksu naist, et ilustada oma suvilakäimlat roosade välis-maiste kahhelkividega. Avanes teisigi ahvatlevaid perspektiive. Sestap Mahaon ootaski roheline kohu-ri päralejõudmist armunu kärsitusega.

Ometi ei pilgutanud ta silmaga, nähes Romikut kandamiga.

«Pane sinna!» viipas ta nii ükskõikse, nagu oleks talle toodud midagi säärast, mis ei vääri tä-helepanu, näiteks ühe kuu töötasu.

Mahaon ulatas masuurikale pooleliitri. «Ainult ära joo ennast nii lollilt täis, nagu mul muud po-leks teha, kui sulle jälle lubasid tagasi kraapida.»

«Kõik saab okey!» lubas masuurikas, hingates korralikult kõrvale. «Täna algab ju «karussell»!»

«Teian ise!» katkestas Mahaon kannatamatult. «Mine ja tegutse!»

Jäänud üksi, astus Mahaon kohvri juurde. Kuldsed lukud avanesid ja mees tardus paigale. See, mis oli kohvris, oleks jalust rabanud hoopis kangema mehe kui Mahaon. Kõige peal laiutasid Läkini kottis põlvedega ja uhke vakstukleebisega «Nu po-godi»-teksad ja nende all hunnikus progressi puri-hamba ülejäänud käkrus kaltsud.

«Mis see küll peaks olema?» kokkus Mahaon. Idiootlik nali? Saatuslik viga? Või...?»

Poole tunni pärast istusid äsjasest operatsioonist osavõtjad Mahaoni kabinetis reas nagu paipoisid hambaarsti järjekorras.

«Kardan,» ütles Mahaon, selgitanud kahe sõnaga olukorda, «et meil on edaspidi raske koos töötada.»

«Mis anti, selle ma tõin,» lalisest Romik. «Kuskile kõrvale ma ei sõitnud — võite kontrollida.»

«Mina pole seda kohvrit sõrmegagi puudutanud!» vingus Lipake. «Võtsin numbri, andsin salvrätiku-tepakis raha ja kõik.»

Mahaon heitis hotelliadministraatorile rästiku-pilgu.

Ründelaevast daam katus punaste täpikestega. «Mulle oli öeldud: leida koht kohvriga seltsimehe-le,» sai ta sõna suust. «Veel paluti talle telefoni teel «Lokonit» meelde tuletada. Nii tegini! Võib-olla oleks tulnud passi kontrollida?»

«Jahvatage, jah, passist!» lõikas Mahaon kül-malt. «Kui vaja, muretsen tõendi, et olete Inglise kuninganna. Kas kohvri pagasinumbrit kontrolli-site?»

«Loomulikult,» läks ründelaevast daam üleni pu-naseks. «Ma teadsin ju, et sõidab uus inimene. Mui-dugi oleks võidud hoiatada, et ta on kiilas nagu põlveots. Ikkagi lisatundemärk.»

«Kuidas... nagu põlveots?» helkis õudus Lipa-kese kilusilmades. «Ma ju lõikasin tal juukseid. Tal on tihedad, tõrksad juuksed...»

«Ei või olla...» kaitses ründelaev ennast. «Mul on hästi meeles, kui ta hallis tukkus, püüdis kār-bes talle pähe istuda, kuid ei saanud — muudkui libises maha...»

«Küllalt!» pörutas Mahaon rusikaga lauale. «Tä-hendab, neid oli kaks. Kaks kohvrit ja kaks ini-mest! Kuid miks? Kumb on tõeline ja kumb mitte? Vaat see on vaja kindlaks teha!»

(Järgneb)

Индекс 69786

«СИРП Я ВАЗАР»

(«Серп и молот»)

TOIMETAJA E. TINN.
TOIMETUSE KOLLEGIUM: J. ALLIK, V. GROSS, K. IRD, J. KAHK, J. KANGILASKI, K. KIISK, J. KOHA, M. PORT, A. PÄIEL, E. REKKOR, L. REMMELGAS, A. TAMM, I. TORN, Ü. TUULIK, P. UUSMAN ja D. VAA-RANDI.

Toimetuskorraldus: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 441-416, toime-taja asetäitja — 601-924, vastutav sekretär — 601-703, publitsistika- ja kultuuritöö osakond ning kunstiosakond — 601-905, kirjandusosakond — 442-484, muusikaosakond — 443-311, teatriosakond — 601-246. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 96 kop. Üksiknumbri hind 8 kop. Väljaandja kirjastus «Periöodika», Tallinn, Pikk t. 73.

«Сирп я вазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика», Таллин, ул. Пикк, 73.

EKP Keskkomitee Kirjastuse trükkikoda. Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

MB-07738

Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 55 100

Tell. nr. 2868

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10